

Diss. B 924

ADALÉKOK A KÖZÉPISKOLAI VILÁGNÉZETI OKTATÁS

FILOZÓFIAI PROBLÉMÁIHOZ

Irta: Kolozsvári János

S z e g e d, 1973.

B 824

Diss. B 824

A Világnézetünk alapjai tantárgy bevezetésének
szükségessége, célja és jelentősége

Az új tantárgy kísérleti oktatása 1965-ben kezdődött meg.

Az I. tantervi változat és az arra épülő tankönyv alapján az 1968/69 tanévben a gimnáziumok és szakközépiskolák IV. évfolyamának jelentős részében megkezdődött a tárgy oktatása.

Mi tette szükségessé a Világnézetünk alapjai c. tantárgy általános bevezetését?

Mindenekelőtt szocialista társadalmunk és annak fejlődése, a szocializmus építésének magasabb szintű, bonyolultabb feladatai. A tantárgy bevezetése e társadalmi objektivitásból következő kötelező érvénnyel. Szocialista társadalmunk fejlődése nemcsak megköveteli e tantárgy tanítását, hanem biztosítja tanításának alapját, használhatóságát, feltételeit is. Világnézetünk alapjai c. tárgy bevezetése egyben tükrözi is társadalmunkban végbemenő változásokat, a szocializmus alapjainak lerakását, a párt, a munkásosztály vezető szerepének erősítését. E belső tényezőkön túl szükségszerűségét indokolja a szocialista világrendszer gyors fejlődése, a tudományos-technikai forradalom és annak eredményei.

A tudományos világnézet oktatása ma nélkülözhetetlen eleme a korszerű oktató-nevelő munkának, a korszerű szakemberképzésnek.

Fontos ideológiai és politikai kérdés, amely összefügg az ifjúság szocialista nevelésével, a tantestület eszmei-politikai egységével, az iskolai KISZ szervezet munkájával.

Mi a célja a Világnézetünk alapjai c. tárgynak? Ismertesse és fogadtassa el tanulóinkkal a korszerű, tudományos világnézet alapjait.

Mi a célja az oktató-nevelő munkánknak azzal, hogy tanulóinkkal megismerteti a tudományos világnézetet? Olyan ifjúságot kell nevelnünk, amely meggyőződésből, tevékenyen tudja és akarja támogatni társadalmi tevékenységében a haladást, a szocializmus, a munkásosztály érdekeit, amely ismeri és magáévá teszi, s megköveteli önmagától az emberi együttélés alapvető szabályait. Önállóan ítélő, tetteiért felelősséget vállaló közösségi erkölcsű ifjúságot kell adnunk szocialista társadalmunknak. Képesek legyenek korunk fő világnézeti, politikai, ideológiai és gazdasági kérdéseiben megnyugtatóan eligazodni. Mire épül a Világnézetünk alapjai c. tárgy? A középiskolai szaktárgyak tartalmából levonható világnézeti-politikai következtetésekre.

A tantárgy tanításának eredményeképpen - hatékonyságában - tanulóinknak magukévá kell tenniök és önállóan érvényesíteniök a dialektikus és történelmi materializmus legfőbb alapelveit.

Szocialista nevelésről csak akkor beszélhetünk, ha a nevelés tudományos, marxista-leninista világnézet kialakítását szolgálja.

A Világnézetünk alapjai c. tárgy a IV. osztály anyaga, és ez nem véletlen. Erre az időre tanulóink a különböző tudományokban már számottevő mennyiségű magas fokon rendezett tudásanyaghoz jutottak el.

E tantárgy tartalma: a marxista-leninista világnézet, éppen ezért tudományos is. A tudomány eredményeire épül, elfogadja és fejleszti mindazt, ami új és haladó. Tartalma nem redukálható a filozófiára, vagy a politikai gazdaságtanra. Tartalma csak egy lehet: az egységes marxizmus-leninizmus.

Világnézetünk alapjai egész közoktatásunk eddigi legkomplexebb tantárgya. Korszerű nevelési törekvéseink egyik legfontosabb célja, hogy a világnézeti nevelés színvonala a növekvő társadalmi követelményeknek megfelelően emelkedjék. A tanterv és utasítás kimondja: "a gimnázium alakítsa a kommunista ember személyiségét, fejlessze és tudatosítsa a tanulók szocialista világnézetét..." /1/ E feladat végrehajtása egységes, egész tantestületet követel, ahol a nevelők elvileg is egyetértenek, értik és érzik e tantárgy tanításának szükségességét, és nem olyan önálló tantárgyként kezelik, amelytől önmagukat mentesítik, nem egyszerűen utasítást látnak az új tárgy oktatásához. Az elmúlt évek azt is igazolják, hogy a Világnézetünk alapjai tárgy pozitív hatással van a tantestületi egység kialakulására, a tudatos, összehangolt, módszeres együttműködésre. Pozitív hatással van abban az értelemben is, hogy a tárgy és annak tanítása a tantestület tagjaitól nyílt állásfoglalást követel korunk világnézeti kérdéseiben. Véleményre, állásfoglalásra, továbbképzésre ösztönöz. Az új tárgy bevezetése megkövetelte, hogy a nevelőtestület reálisan vizsgálja meg az iskolában folyó világnézeti nevelés helyzetét, a pártcsoport, a KISZ szervezet világnézeti nevelő munkáját.

A világnézet lényeges funkciókat tölt be az ember életében. A világnézet mint az objektív valóságról kialakított általános kép eredménye a megismerésnek. De nemcsak eredménye, hanem eszköze és általános módszere is. A megismerés folyamatában magunkévá tett általános elvek lényeges rendszerező funkciót töltenek be abban, hogy az ujjonnan élénk kerülő

1./ MM. tanterv és utasítás a gimnáziumok számára. Bp.1968. 2.o.

egyes tényeket, mint általánost ismerjük fel. A világnézetnek nemcsak megismerő funkciója van, hanem gyakorlatilag is kapcsolódik az objektív valósághoz. Az elfogadott, megértett általános nézetek az élet lényeges kérdéseiben megadják az alapelveket az emberi gyakorlati magatartás értékeléséhez. Tehát az alapelvek aktív szerepet játszanak jellemünk, magatartásunk irányításában. Világnézeti nevelésünk csak akkor teljesíti hivatását, ha hozzájárul ahhoz, hogy tanulóifjúságunk a szocializmus hozzáértő és hűséges építőjévé váljon. Ennek elsősorban abban kell megnyilvánulnia, hogy a tanulók szocialista meggyőződése valamennyi funkcióban, a nehéz helyzetek felismerésében is teljesítményképes legyen. Természetesen ez a jogos követelmény - az élet által diktált - nemcsak a tanulók irányában jelentkezik, alapvető követelmény ez a nevelőtestület egészével szemben is.

Az emberek világnézetét - és tanulóink világnézetét is - társadalmi környezetük, gyakorlati tevékenységük és az elsajátított ismeretek határozzák meg.

Közvetve az iskolai nevelés fő feladatának teljesítése a világnézet alakítását is szolgálja. De csak abban az esetben, ha az iskolában folyó oktatás tartalma tudományosan igazolt, modern, korszerű ismereteket nyújt a világról és törvényeiről, ha az értelmi fejlesztés elősegíti, megalapozza a világnézeti kérdések felismerését: Ha az iskolában folyó erkölcsi nevelés olyan jellemet formál, ahol az igazság keresése, az igazsághoz való hűség, az elmélet-gyakorlat egysége belső követelményként jelenik meg,

és tudatos vállalássá formálódik. Ha a tanulók megfelelő dinamizmussal telített érzékenységet kapnak a nevelés folyamatában. Az újra való reagálás, az új állandó keresése.

Nem érhető el sikeres eredmény - különösen a világnézeti nevelés terén - a nevelők emberi hitele nélkül. Az elmélet és a cselekvés egysége itt különös erővel jelenik meg. Az elkötelezettség, a nyílt pártosság és állásfoglalás olyan erkölcsi tényezők, amelyek nagy tisztaságot követelnek. Képzeljük el, milyen emberi hitele lehet annak a pedagógusnak tanulóinak előtt, tanítson az fizikát, történelmet vagy Világnézetünk alapjait, ha vásár- és ünnepnapokon istentiszteleteken vesz részt! Tudomásul kell vennünk, hogy a világnézet nem egyszerű összege az egyes tárgyak világnézeti konzekvenciáinak, még akkor sem, ha a tanulók az egyes szaktárgyak feldolgozása során valóban meggyőződhetnek a dialektikus materializmus alapvető megállapításairól. Ha megfelelő pedagógiai vezetéssel nem segítjük elő a világnézeti elemek egységbe szervezését, akkor csak széteső - és távolról sem általános - nézethalmaz jön létre és nem a marxista-leninista tudományos világnézet. Nem várhatjuk el tanulóinktól, hogy önmaguktól elvégezzék a szaktárgyak által biztosított általánosításokat, hiszen a filozófia is évezredek át kinlódott, amíg eljutott a dialektikus és történelmi materializmushoz.

"Fogékony, értelmes ifjúság a miénk, de kevés még az élet-tapasztalata. Ezért a fiatalok közül sokan eltévedhetnek. Világnézeti nevelésünk és egész oktatásunk, nevelésünk

egyik legfőbb célja, hogy megóvjuk őket az utvesztőktől és felkészítsük őket a nehézségekre. Nemcsak napi politikai értelemben jelentős feladat ez, hanem egyben az emberré nevelésnek is elengedhetetlen eleme." /1/

A Világnézetünk alapjai nem lehet elvonatkoztatott tételrendszer. Eredményessége annál szilárdabb, meggyőzőbb, ha képes az egész személyiségre hatni. Az egész személyiségre való hatás csak az értelem és érzelem egységében válhat gyakorlati megoldássá. Az élet nemcsak vállalásból vagy elutasításból, azaz nemcsak érzelmi világból áll, az élet logikailag kifogástalan bizonyítást is követel.

Vannak, akik a világnézeti nevelés kiemelésével a tárgyi ismeretek veszélyeztetését látják. De nem mindegy, hogy tudományos vagy tudománytalan világnézetről van szó.

A tudományos világnézetre nevelés nem a tudományos ismeretek háttérbe szorítását, vagy alárendelését, hanem éppen következetes tanítását, tudományos konzekvenciáik levonását jelenti.

A világnézet eddigi tanítása során nem sikerült eléggé differenciáltan és eléggé meggyőzően demonstrálnunk a marxista-leninista világnézet és mindenfajta más világnézet elvi különbözőségét, nem sikerült eléggé megértelnünk a tudomány és a világnézet megváltozott viszonyát a marxizmus-leninizmusban. A tudományos világnézet tudatosan kapcsolódik a tudományok fejlődéséhez, s azzal az igénnyel lép fel, hogy egységes világképpé foglalja össze

1./ Országos közoktatáspolitikai aktiva 1972.szept.20.

Bp. 1972. 22.old.

mindazon ismereteket és törvényszerűségeket, amelyeket a szaktudományok az objektív valóság egyes területeit elemezve, megállapítanak.

A világnézeti nevelés a különböző tárgyakba ereszti gyökereit, de nemcsak perifériálisan, hanem átfogó, konstruktív tényezőként. A köztudatban a világnézet olyan értelmezése is megtalálható, amely szerint a világnézet ideológiai-politikai kategória, a társadalmi kérdésekben való haladó vagy reakciós állásfoglalások kerete. Természetes, hogy a világnézet az osztálytársadalomban mindig egy meghatározott osztály világnézete, társadalmilag az osztályérdekek determinálják, és az is vitán felül áll, hogy a világnézetnek szerves része a társadalmi kérdésekben való konkrét állásfoglalás. Ennél a világnézet jóval szélesebb körű, az egész világot és nemcsak a társadalmi életet tartalmazó fogalom. Az viszont tény, hogy a világnézet megadja a politika alapjait, de nem azonos a politika fogalmával.

A marxista-leninista világnézet ideológiai jellege lényegesen különbözik az őt megelőző ideológiáktól, mégpedig abban, hogy ez a világnézet a leghaladóbb, a fejlődés objektív törvényszerűségeinek következetes feltárásában érdekelt osztály, a munkásosztály ideológiája, következetesen tudományos világnézet. Ez a világnézet a tudományokból táplálkozik, ezek eredményeire épül és a tudományok fejlődésével együtt fejlődik. Az így értelmezett világnézet tanításába magát a világnézetet nem kívülről, a tudományoktól idegen területekről visszük be, hanem a szóban forgó tárgy természetének megfelelő módon fejtjük ki. Ebből következik,

hogy a marxista-leninista világnézet nem egyéb, mint a tudományos megismerés folyamatában nyert általánosítások egységes rendszere. Ez a világnézet összefüggésbe hozza, rendszerezi és összefoglalja ami a tudományokban lényeges. Más tárgyak nem pótolhatják a tudományos világnézet tanítását, a tudományos világnézet alapelveit. Az oktatás és nevelés korszerűen felfogott tartalmában elsősorban a tudományos világnézet alapjairól van szó.

Az iskolán belül és az iskolán kívül is felvetődik a kérdés: Világnézetünk alapjai miként és mennyiben illeszkedett be a középiskolai tárgyak közé, elismert, fontos és elengedhetetlen tárgynak tartják-e a tanulók és tanárok, az ifjúsági mozgalom és a szülők? Sikerült-e elérnünk, hogy a világnézet oktatása valóban szerves része az egész iskolai nevelő munkának? Sikerült-e elérnünk, hogy a végzett tanulók valóban megértették a korszerű műveltség ma már nem lehetséges a marxizmus-leninizmus alapos ismerete nélkül. E felmerült kérdésekre a dolgozatban visszatérünk.

A társadalom, a társadalomtudományok fejlődése megnövelte a feltehető kérdések számát és ugyanakkor nagyobb lehetőséget biztosít a színvonalasabb válaszokra. Elsősorban a világnézetet tanítókon mulik tudunk-e élni ezzel a lehetőséggel. A világnézeti oktatás sohasem független a marxizmus-leninizmus helyzetétől, pozíciójától, az adott általános és konkrét gazdasági, politikai és ideológiai viszonyoktól. "Oktatásügyünk korszerűsítésének, továbbfejlesztésének egyik centrális kérdése világnézeti oktató-nevelő munkánk hatékony-

ságának fokozása. Keresnünk kell azokat a módszereket, eszközöket, amelyekkel ifjúságunkat a szocialista világnézetet magáénak tudó-érző, azt határozottan képviselő nemzedékké nevelhetjük." /1/

A világnézeti oktatás meg kell, hogy feleljen a kor követelményeinek, a kor színvonalán keresse és adja meg a választ az alapvető filozófiai, történeti, gazdaságtani kérdésekre. A marxista-leninista világnézet korszerű, de az új hirdetése önmagában még kevés, a szorgalmas munka sem elegendő, ha nem párosul az új, korszerű módszerek és lehetőségek kutatásával és alkalmazásával. A IV. osztályos tanulók keresik a választ korunk kérdéseire, az is tény, hogy megfelelő tájékozottsággal rendelkeznek, ha nem is mindig alapos, így a tanár-tanuló gondjai, problémái jó-részt közösek.

A világnézeti oktatás előtt szorosan összefüggő feladatok állnak, melyek a marxizmus-leninizmus általános feladataiból és a középiskolai oktatás konkrét helyzetéből adódnak. E szorosan összefüggő feladatrendszer adja a középiskolai világnézeti oktatás lényegét: a kor nagy kérdéseire adott válasz és a középiskolai oktatás feladatainak összehangolását.

A feladatok eredményes megoldása megköveteli: a tanulók marxista-leninista szemléletének, világnézetének formálása a kor színvonalán, a kényes kérdések megkerülése nélkül. A világnézeti tárgy tanárának is kell tudni nemet mondani,

1./ Országos közoktatáspolitikai aktiva 1972.szept.20.

Bp. 1972. 21.old.

és nem mehet bele találgatásokba. Nem támogathat semmiféle áldemokratizmust, amely megkerülné a világnézeti oktatás pártosságát. De nem sokat érne az olyan pártosság, amely hátat fordítana a világforradalom, a munkásmozgalom mai kérdéseinek, amely nem mer ellentmondani vagy igazat adni sokat vitatott kérdésekben.

"Ideológiai munkánk nem elég bátor és nem elég gyors az élet, a fejlődés által felvetett új kérdések elemzésében és megoldásában, s az ideológiai munka vezetésében nincs meg a kellő lendület, kezdeményezés." /1/

Olyan szilárd alapokat kell adni tanulóinknak, amelyek nem mentesek a politikai tartalomtól, amelyekre támaszkodva képesek lesznek később is eligazodni, és lesz mire megbízhatóan támaszkodni. Ez nevelőmunkánk egyik kulcskérdése, hiszen a többség nem tanul tovább, de csak a tanulók iskolai- szervezett oktatása zárul le, de nem fejeződik be szemléletük, világnézetük alakulása, fejlődése. Nagyon sok pozitív és negatív hatás éri őket az iskola elhagyása után is.

A tanulók nincsennek hermetikusan elzárva a külvilágtól és annak sokszínű ideológiai hatásaitól /irodalom, színház, művészet, TV, rádió nemcsak a Kossuth adó!, szülői ház, baráti kör, szakmai gyakorlatok stb./ Ma már közismert igazság, hogy a világnézeti nevelés minden tantárgy feladata, a tanulók dialektikus materialista világnézetének alapjai az oktatás komplex folyamatának eredményeként

1./ MSZMP KB irányelvei, időszerű ideológiai feladatokról.
Bp. 1965. 3.old.

jönnek létre. Elvileg az is elfogadott - sajnos gyakorlatilag nem mindenütt -, hogy a tanulók világnézetének formálása nem a világnézeti tárgyat tanító, vagy a KISZ összekötő, vagy az osztályfőnök feladata. A pedagógusok politikai állásfoglalása, tudományos érdeklődése, továbbképzése, világnézeti felkészültsége, a tantestület politikai légköre messzemenően befolyásolja a világnézeti nevelést. Az is nagy hiba lenne, ha a világnézetet tanító tanárok lebecsülnék a szakmai oktatás világnézeti hatását, lehetőségeit.

"Oktatási rendszerünktől azt várjuk, hogy kötelességtudó, jól képzett, művelt, világnézetiileg szilárd, szocialista erkölcsű szakembereket képezzen az ország számára." /1/

Napjainkban hallatlanul gyorsan nő a szaktárgyak világnézeti hatása és szerepe. Ma már az élet szinte hangosan tiltakozik az ellen az álláspont ellen, amely a szaktárgyakat világnézettől mentesen-nyílt vélemény nélkül akarja tanítani.

A marxizmus-leninizmus élő tudomány, amelynek nem csupán lépést kell tartania a fejlődéssel, mert illő!, hanem amely képes is válaszolni a fejlődés által felvetett új kérdésekre, bonyolult összefüggésekre. Ahol kizárólag csak a világnézetet tanító tanártól várják a világnézeti kérdések megoldását, ott nincs tantestületi egység, ott csendben nem értenek egyet a világnézeti nevelés fontosságával.

A marxizmus-leninizmus tudományosságát, igazságát korunk kérdéseinek megoldásában kell bizonyítanunk.

1./ MSZMP X. kongresszus, Bp. 1970. 122.old.

"A marxizmus nem egyszer és mindenkorra lezárt tanítás, hanem élő és állandóan fejlődő tudomány, képviselte és védelme feltételezi az új kérdések alkotó megválaszolását. Olyan korszakban élünk, amelyben gyors a fejlődés irama és mélyrehatóak a változások; ma új módon vetődik fel sok olyan kérdés, is, amelyekre az előző korszakban a marxizmus-leninizmus már megadta a választ." /1/

A mai viták, értékelések ellentmondásai közben kell tanítani, nevelni, állástfoglalni, meggyőzni tanulóinkat. Egyszerűen azért, mert őket elsősorban a ma kérdései érdeklik. Igazi, alkotó jelentősége akkor lesz a világnézet tanításának, ha képes biztosítani a korhoz kötődést, amely megerősíti az elmélet - gyakorlat egységét, ennek szükségességét. Tanulóink többsége jól megtanulja Kepler törvényeit, az anyag- és energia megmaradásának törvényét stb. De tanári segítség nélkül - még egyszer hangsúlyozzuk, hogy nemcsak a világnézetet tanító tanárról van szó - azt már nem tudják, hogy ezek az ismeretek dialektikus materialista világnézetünk természettudományos alapjai. Hogy a természettudományok eredményei halomra döntik az egyházi világképet, hogy tartalmukból objektíve következik a világ végtelensége, az anyag elsődlegessége, a világ anyagi egysége, a fejlődés dialektikája. S mindezt szabad elmondani a szaktanároknak is! Csak így érvényesülhet az egységes pedagógiai ráhatás, az aktivitás, a meggyőzés egészséges elve. Lényeges feladat tehát, ha a tananyagból világnézeti következtetések adódnak, akkor ezeket be kell mutatnunk, bátran és nyíltan kell ezekkel érvelnünk és nem elhallgatnunk e

1./ MSZMP KB irányelvei, időszerű ideológiai feladatokról.

Bp. 1965. 10. old.

tudományos következtetéseket.

Az iskolában folyó világnézeti nevelés, oktatás végső soron a pedagógusokon áll vagy bukik. Hogyan érleli a pedagógus valósággá az új követelményeket. A világnézet tanítását maga az élet, szocialista társadalmunk tűzte napirendre. Milyen irányban lehet tovább fejleszteni a világnézeti nevelés folyamatában alkalmazott módszereket? Hogy az iskola világnézeti nevelése valóban hatékony legyen, hogy tanulóink egész személyiségét, érzelem világát, tudatát egyaránt formálja nem elegendő a célok pontos meghatározása. Megfelelő módszer nélkül a személyiség nem alakítható. Sem a szocialista pedagógiának, sem a világnézeti nevelésnek nincsenek abszolút módszerei és egyiket sem lehet elszakítani a szocialista nevelés alapvető céljától.

Az elszigetelten maradt tudományos ismeretek nem válnak egységes és következetesen tudományos világképpé. Ennek megoldásában nagy segítséget jelent a koordinációs elv alkalmazása. Fel kell számolni azt a negatív álláspontot, hogy vannak világnézeti szempontból kiemelt tárgyak, pl. a történelem vagy a fizika. Csak az egységes tantárgyi rendszer képes tanulóink világnézetét formálni.

A szocialista világnézeti nevelés nem egyszerűen egyfajta intellektuális világkép kialakítását, vagy egyszerűen szólamok használatának elsajátítását jelenti, hanem első sorban marxista-leninista világnézeti meggyőződés kialakítására irányul. Olyan tudatos meggyőződés kialakításáról van szó, amely közvetlenül áthatja tanulóink magatartását,

gyakorlati tevékenységét. A világnézet kialakításának folyamatában az elmélet-gyakorlat egységét is létre kell hoznunk. Csak az tud meggyőzni, aki maga is meggyőződött. Lényeges ebben a folyamatban, annak felismerése, megértése is, hogy: "Az oktatás, az oktatáspolitikai korunkban része a társadalmi rendszerek közötti versenynek, a nemzetközi osztályharcnak." /1/ Érvényre kell juttatnunk pártunk politikáját az oktatásra vonatkozóan. A világnézet tanítása lényegében ideológiai küzdelem a tudománytalan nézetek ellen, és közvetve politikai jellegű harc is. "...számolnunk kell jelenleg, és úgy gondolom, még jó ideig, a multból itt maradt nacionalizmussal, sovinizmussal, s tőkés világból ma érkező egyéb antihumánus, antiszocialista ideológiák hatásaival, másrészt anarchista "balos" türelmetlenséggel is. Ezek az ideológiák hatással lehetnek az ifjúság kisebb-nagyobb csoportjaira is. Vértessük fel jobban ifjúságunkat az ellenséges eszmeáramlatok, a tudatos zavarkeltés mai formáival szemben. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy reális, valós képet adjunk ifjúságunknak társadalmunkról. Készítsük fel jobban a fiatalokat az élet nehézségeire. Szólni kell társadalmunk tényleges gondjairól, ellentmondásairól. Nem lehet, hogy tananyagaink örömmünnepek sorozatának mutassák épülő szocialista világunkat. Mert ha azután fiataljaink mindennapi életünkben nemcsak örömmünneppel találkoznak-akkor elveszítjük hitelünket. Ha ellentmondásmentesnek hirdetjük világunkat, akkor lefegyverezzük önmagunkat."

1./ Országos közoktatáspolitikai aktiva 1972.szept.20.

Bp. 1972. 2.old.

2./ U.o. 61.old.

A helyes módszer megválasztásában lényeges szerepe van annak, hogy a tanár- mindenkre vonatkozik ez, de különösen a világnézetet tanító tanárra- őszinte és közvetlen viszonyt alakítson ki tanítványaival, hogy azok bizalommal feltárják kételyeiket, világnézeti problémáikat.

Őszinte és bizalomteljes légkört csak együttérzéssel lehet biztosítani, amelynek feltétlenül tartalmaznia kell az emberséges érdeklődést és figyelmet. Sulyosan vét a szocialista pedagógiának, egész világnézeti nevelésünknek az, aki fölényesen, tekintély alapon kíván a kérdésekre válaszolni. Mi az, ami közvetlen példát is mutat tanulóinknak? Személyes, nyílt állásfoglalásunk a tudományos világnézet igazsága mellett, és kérlelhetetlen harcunk a tudománytalansággal szemben. Csak egyértelmű, határozott magatartással lehetünk képesek arra is, hogy megértessük tanulóinkkal legyenek büszkék rendszerünkre, elért eredményeinkre, hogy örüljenek annak, hogy szocialista rendszerünkben élnek. Így a tevékenységre is átsugárzó emócióknak valóságos tartalmuk lesz, a tudományos igazsághoz kapcsolódnak intellektuális és erkölcsi érzelmeik. Az érzelmi nevelés értelmi erőkkkel találkozik.

Megszívlelendők Marx szavai: "A kritika letépte a láncról a képzelt virágokat, de nem azért, hogy az ember sivár, vigasztalan láncot viselje, hanem azért, hogy a láncot viselje, hanem azért, hogy a láncot ledobja és élő virágot szakítson."

Szuggesztív erőt, dinamikát, életet kell belevinni a tudományos világnézet tanításába, és így széppé, mozgalmassá,

érzelemdussá tudjuk tenni a legelvontabb fogalmakat is. Igy nem elvont tételeket, törvényeket fogunk tanítani, hanem közelebb kerülünk társadalmi életünkhöz, mindennapos gondjainkhoz. Csak a megértett világnézet képes ösztönözni a gyakorlati aktivitásra, a társadalmi elkötelezettségre, a belülről jelentkező tudatos fegyelemre.

"A szocializmus teljes felépítésének szerves része a társadalmi tudat szocialista átalakítása, a marxista eszmék elterjesztése a tudomány, a kultúra különböző területein, meghonosítása a tömegek gondolkodásában." /1/

A Világnézetünk alapjai tanításának végső célja a világnézet gyakorlati-politikai funkcióinak érvényrejuttatása. Azt kell elérni, hogy a középiskolából kikerülő tanuló politikai magatartásában és társadalmi tevékenységében az elméletileg elsajátított világnézeti tartalmak maximálisan kifejezésre jussanak, hogy társadalmi tevékenységüket belső meggyőződésből, a haladás érdekében akarják és tudják kifejteni.

A világnézeti nevelés folyamatában kialakul tanulóinkban az értelmes célokért belülről vállalt fegyelem, a közösségi munka semmi mással nem pótolható öröme.

A Világnézetünk alapjai c. tantárgy jelentősége korszerű, tudományos tartalmában van. Eredményes tanításának jelentősége ennél több. Igazi jelentőségét használati értéke, társadalmi hasznossága adja. A tárgy hasznosságát - az iskolai magatartáson túl - a gyakorlati élet igazolja.

1./ MSZMP KB irányelvei, időszerű ideológiai feladatokról.
Bp. 1965. 3.old.

Tanulóink többsége a középiskola befejezése után nem tanul tovább, mint szakember fog dolgozni és munkahelyén kell hasznosítania a tanultakat. Az elmúlt évek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy végzett tanulóink többsége képes a gyakorlatba is átvinni a tudományos világnézet alapelveit, tud és akar ennek megfelelően élni és dolgozni. /E megállapítást az üzemek, termelőszövetkezetek, intézmények vezetőivel való beszélgetés alapján tettük./ Azok a tanulóink, akik tovább tanulnak a Világnézetünk alapjait jól fel tudják használni. Magabiztosabbak a világnézeti, politikai, gazdasági kérdések kezelésében, eldöntésében. A szemináriumi viták aktív részesei. Már az egyetemi felvételeknél is megállapítható a Világnézetünk alapjai c. tárgy hatása. /E megállapítást a szegedi, budapesti, pécsi egyetemek filozófiai tanszékeivel folytatott beszélgetés alapján tettük./

A tantárgy jelentősége tulmegy tanulóink világnézetére, magatartására gyakorolt szerepén. Lényeges hatást gyakorol az iskola egész oktató-nevelő munkájára/ a Dózsa György Gimnázium és a Teleki Blanka Gimnázium és Szakközépiskola igazgatóival való szóbeli beszélgetés alapján./

Pozitív hatással van a tantestület eszmei-politikai egységének kialakítására, erősítésére. A szaktárgyak szerepére a tudományos világnézet kialakításában.

Összességében: a Világnézetünk alapjai tantárgy jelentősége nem egyszerűen egy tantárgy jelentősége a többi között. Eredményes tanítása pozitív hatást gyakorol az iskola egész munkájára.

A korszerű világnézet néhány problémája, különös tekintettel középiskolai oktathatóságára

A Világnézetünk alapjai c. tárgy tanításának eddigi tapasztalatai szükségessé teszik a világnézet fogalmának, a tudományos világnézet és a szaktudományok kapcsolatának tisztázását.

Mi a világnézet?

Az emberben kialakult általános kép a világ egészéről, a természetről, a társadalomról és a gondolkodásról.

A világnézet "a világról alkotott nézetek, fogalmak és képzetek együttese, ill. rendszere." /1/

A világnézet ennél a meghatározásnál sokkal bonyolultabb. Nézeteink és képzeteink mindenkor a világra, az objektív természeti és társadalmi valóságra vonatkoznak, de nézeteink, képzeteink egy részének - többségének - nincsenek világnézeti tartalmuk, világnézeti jellegük. A világnézetet nem lehet csak az értelmi jellegű világképre redukálni. Nem lehet, mert az ember világnézete és gyakorlati tevékenysége között szoros kapcsolat áll fenn.

Szervesen összefügg a termeléssel, a társadalmi tevékenység céljaival, tartalmával, az egyén osztály-helyzetével, osztályérdekeivel, az osztályharc alakulásával, az eredmények gyarapodásával. A viszonyok objektív rendszerét tartalmazza a világnézet. A természet, a társadalom és a gondolkodás egységét, kölcsönhatását. E viszonyok között

1./ Filozófiai Kislexikon, Bp. 1970.

lényeges: az embernek elfoglalt helye a világban, mindenekelőtt a társadalomban, hiszen az ember lehetőségei, szerepe elsősorban a társadalommal kapcsolatos, s csak ezen keresztül a természettel. Az objektív viszonyokat figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy az egyén világnézetének kialakulását alapvetően meghatározzák: az egyén társadalmi helyzete, környezete és élete. Lényeges befolyásoló szerepet játszanak: a világnézet, amelyre nevelünk, a társadalomban kialakult elmélet - gyakorlat egysége vagy ellentéte, és a szubjektív-pszichológiai tényezők is. A világnézet kialakulása és a világnézet struktúrája, jellege között objektív összefüggés áll fenn.

"A közhasználat a világnézet kifejezéssel nem kapcsol össze valamely, bár csak megközelítőleg is szabatosan meghatározott fogalmat. A világnézet fogalma a XIX. és XX. század folyamán igen sokféle és ellentétes értelmezést nyert.

Az idealizmus hatása alatt a hit, élmény, intuíció irracionális mozzanataival szövődött össze. Éppen ez az oka annak, hogy a szaktudományok művelői világnézetben legtöbbször olyan nézetek és meggyőződések összességét szokták érteni, amelyek tudományosan nem bizonyíthatók, és amelyekkel ennél fogva a tudománynak nem kell vagy nem is áll módjában foglalkozni." /1/ Hogy mennyire igaza van Fogarasi Bélának, azt napjaink is igazolják. Nem egy középiskolai tantestületben található olyan szaktanár, aki a világnézetet nem tartja tudományos jellegűnek, sőt egyesek kétségbe vonják a világnézet tanításának létjogosultságát, mondván ezt a szaktaná-

1./ Fogarasi Béla: Magyar Fil.Szemle, 1958.2-4.sz.

rok elvégzik tárgyaik keretein és lehetőségein belül.

A tudomány és világnézet viszonya alapvető jelentőségű kérdéseket vet fel, amelyek körül évszázados vita és harc folyik. E kérdések minden történelmi korszakban újszerűen vetődnek fel, elsősorban azért, mert a tudomány általános fejlődése nagymértékben befolyásolja a világnézeti kérdéseket, és mert minden társadalmi rend a maga érdekeinek és szempontjainak megfelelően törekszik megoldani azokat.

A polgári filozófia a világnézetet a relativizmus alapján értelmezi. A világnézetek e szerint történelmileg és szubjektive relativek. Minden nagyobb gondolkodónak meg van a maga saját világnézete. A filozófiának és a világnézetnek a relativizmuson és szubjektivizmuson alapuló azonosítása nem jelent mást, mint a marxista-leninista filozófiát megfosztani tudományos jellegétől, fokozatosan kiszorítani belőle a tudományos elemeket. E módszer és elmélet alkalmazásával arra a következtetésre jutnak, hogy a világnézet nem tudomány.

A dialektikus és történelmi materializmus a marxizmus-leninizmus világnézetének tudományos filozófiai alapja. A világnézet azonban olyan nézetek összességét jelenti, amelyek nem merülnek ki a filozófiában. A világkép a világnézet egy alkotó eleme. A marxista-leninista világnézet alapja a természettudományok és a társadalomtudományok eredményeinek filozófiai általánosítása. A marxista-leninista világnézet nem egyszerűen szemlélődés, megfigyelés, hanem aktív, akarati cselekvés és állásfoglalás a világ egészével szemben. Aktív, akarati cselekvésének tudatos tartalmát a dialektikus

és történelmi materializmus adja.

Ez a világnézet magában foglalja a társadalom forradalmi átalakításának tudományosan megalapozott felfogását is, a tudományos kommunizmus elméletét és gyakorlatát. Ezért reális követelmény, hogy a tudományos világnézet kifejtésében teljes sullyal kell szerepelnie a tudományos kommunizmus tárgyalásának. A tudomány és világnézet fejlődése szempontjából lényeges, hogy a felmerülő kérdéseket ne deklarációkkal intézzük el, ne tekintélyi alapon, hanem konkrét elemzéssel, a korszerű tudomány és a korszerű tudományos világnézet színvonalának megfelelő érvekkel kell alátámasztani. Csak így tudunk korunk nagy kérdéseire reális választ adni. A tudomány és világnézet viszonyának fejlődése azt igazolja, hogy a marxista-leninista filozófia pozitív értelemben befolyásolta és befolyásolja a természettudományok és a társadalomtudományok fejlődését. Ennek ellenére ma is tény több középiskolában, hogy a szaktudományok művelői, sajnálatos, hogy elsősorban a természettudományokkal foglalkozók körében találunk olyanokat, akik úgy vélik, hogy a tudomány számára a világnézet, a világnézeti kérdések érdektelenek, és ilyen alapállásból igyekeznek mentesíteni magukat a világnézeti kérdések nyílt válaszadásától, és átutalják a Világnézetünk alapjai c. tárgy tanítójára, a KISZ-re, vagy az osztályfőnökökre. Felvetődik a kérdés: lehetséges-e világnézeti semlegesség a tudományok számára? A valóságban a tudomány és a világnézet között - akár akarják egyesek, akár nem - mindig van valamilyen kapcsolat, és ez a kapcsolat elsősorban dialektikus jellegű. Minden olyan esetben, amikor a tudomány nem

érvényesíti világnézeti befolyását, azonnal megjelenik a tudományellenes világnézet. Ezt igazolja, mint erről később részletesen szólni fogunk, a huszonötéves ellenforradalmi rendszer középiskolai világnézeti oktatása.

Kornis Gyula, Pauler Ákos, Pauler Ákos azt állították, hogy a tudomány objektivitásra törekszik, ezzel szemben a világnézet szubjektivitás következménye. Tagadva ezzel az objektív valóság meghatározó szerepét. Az ellenforradalmi rendszer egész filozófiai oktatása tagadta, hogy a dialektika szükségszerű eleme a világnézetnek, így vonták kétségbe a világnézet tudományos tartalmát. Így jutott el több idősebb pedagógus arra az álláspontra, hogy a politika világnézet és mindez tudományellenes.

A polgári filozófia /Halasy-Nagy József, Kornis Gyula, Pauler Ákos stb/ kétségbevonta a marxizmus-leninizmus tudományos tartalmát, azt szerették volna bizonyítani, hogy a dialektikus és történelmi materializmus nem tudomány, hanem tudományos tartalom nélküli világnézet. Nagyon lényeges felfigyelnünk a világnézeti nevelés oktatás során arra a tényre, hogy a polgári filozófiának ahhoz, hogy a marxizmus-leninizmus tudományos jellegét tagadja, arra volt /és van/ szüksége, hogy általában tagadja a világnézet tudományos jellegét. És így akarva nem akarva a szaktudományok eredményeivel is ellentétbe került. A marxista-leninista világnézet tudományos jellegét azért is kétségbe vonják, mert a dialektikus és történelmi materializmus olyan tudományos világnézet, amelynek segítségével a társadalmi valóságot át akarjuk alakítani. A valóság az, hogy tudomány és tudományos világnézet között nincs és nem is lehet ellentét.

A társadalmi viszonyok és ennek közvetítésével a természet mindig visszatükröződött az emberek tudatában, értelmi, érzelmi magatartásában. A világnézetet a szubjektum hordozza, éli, de objektív tartalommal bír, forrása az objektív világ. Alapvetően függ a kialakult társadalmi helyzettől, a megoldásra váró társadalmi feladatoktól, a megszerzett ismeretek tartalmától és színvonalától. A társadalom változása alapvetően meghatározza az ember világnézetét. A világnézet az ember értékelése is. Értékelünk, elítélünk, szeretünk, vagy gyűlölünk. Értékeléseinket az objektív helyzet határozza meg. A meglévő viszonyokba bele születünk és e viszonyok hatása váltja ki ítéleteinket. Világnézetünk alapjai c. tárgy oktatásának szükségszerűsége szocialista társadalmunk objektivitásából következett.

A dialektikus és történelmi materializmus és a szaktudományok viszonyának feltárásához az is hozzátartozik, hogy ne várjunk közvetlen eredményeket alkalmazásától. A dialektikus és történelmi materializmus nem adhat kész receptet, nem lehet mechanikusan alkalmazni. A marxizmus-leninizmus alkalmazása nem a formulák alkalmazását jelenti, hanem az élet, a törvényszerűségek, a feladatok alkalmazásában, reális felismerésében. A marxizmus-leninizmus nem helyettesítheti az egyes szaktudományok által elvégzendő konkrét kutatásokat. A tudomány világnézeti jelentőségének tagadása alapján támadja a tudomány képességét az igazság megismerésére. Az élet, a gyakorlat azt is igazolta már, hogy tudományos világnézet nélkül nincs tudományos megismerés. Egyedül a dialektikus és történelmi materializmus nyújt megbízható

alapot a tudomány legfőbb kérdéseinek tisztázására, érdekeinek védelmére. Alapvető követelmény, hogy a tudomány és a tudományos világnézet területén meg kell különböztetni az elmélet, az eszmék társadalmi alapjait, társadalmi szerepét, hatását, következményeit és felhasználását. A tudomány és a világnézet társadalmi gyökereit és szerepét nem lehet a tudósok és a filozófusok ezzel kapcsolatos nézetei alapján eldönteni. Világosan kell látni, hogy a marxizmus-leninizmus nem azért veti el és harcol az idealizmus ellen, mert az osztályidegen, hanem azért, mert tudományellenes.

A dialektikus és történelmi materializmus mindig összekapcsolta a világnézet fogalmát /tartalmát/ az idealizmus tagadásával, bírálatával a természetre, a társadalomra és a megismerésre vonatkozó tudományos nézetek fogalmi szintézisével, s a humanizmus elméleti megalapozásával. A filozófia világnézeti jellegének tagadását nem lehet megmagyarázni filológiai tényekkel, azzal, hogy a "világnézet" szó csak az ujkorban jelentkezett. E tagadás alapja lehet: a vallás kizárólagos világnézeti előjogainak elismerése, vagy a filozófia feladatának szélsőséges leszűkítése és a világnézet tudományos-elméleti szintézisként való létezésének elvi tagadása.

Milyen szerepet tölt be a dialektikus és történelmi materializmus a tudományos világnézetben?

Röviden válaszolva azt mondhatjuk, hogy ezen tudományos elmélettel lett a világnézet reális, tudományos. A filozófia társadalmi tudatforma. Alapvető irányzatait, fejlődését a

társadalmi változások konkrét szakaszai határozzák meg. A filozófia mindig egy adott kor világnézeti szükségleteit elégíti ki. Napjaink filozófiai irányzatait, világnézeti szükségleteit századunk objektív feltételei határozzák meg. Korunk alapvető lényegét a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet, a tudományos-technikai forradalom gyors fejlődése adja. Korunk alapvető lényegének kibontakozása történelmi folyamat, melynek szakaszai állandóan fejlődnek, gazdagodnak. Korunk alapvető tényezői határozzák meg a filozófiát, annak fejlődését és oktatását. A természet, társadalom átalakításának sikerei, az eredmények világnézeti értékelése az anyagtudat viszony új kérdéseit hozta felszínre. A fejlődés objektív tényei új módon vetik fel a filozófia általános kérdését: milyen helyet foglal el az ember a világban, bővültek-e az ember lehetőségei. Valójában mi a tartalma, jellege, funkciója a marxista-leninista filozófiának?

A megváltozott körülmények előtérbe állították az egyén, a személyiség szerepét, fejlődését. Napjainkban igen sokféle filozófia létezik /szubjektív idealizmus, egzisztencializmus, objektív idealizmus-neotomizmus, dialektikus és történelmi materializmus./ Az eltérő filozófiai irányzatok ellentétesek, mert ellentétesek osztályhordozóik, és a tudományhoz, a tudományos eredményekhez való viszonyuk. A meglévő társadalmi okok által meghatározott módon próbálják megoldani korunk általános világnézeti kérdéseit.

Jogosan vetődik fel a kérdés: melyik az a filozófia, amely korunk világnézeti problémáit következetesen, tudományos

módon képes megoldani? E kérdés tisztázását kívánjuk megoldani - az életkori sajátosságoknak megfelelően - a Világnézetünk alapjai c. tárgy tanításával is. Korunk lényegét csak az a filozófia képes feltárni, amely a kort meghatározó mozgalom érdekeit képviseli, ezt fejezi ki, e mozgalomból és e mozgalomért él. A XX. század perspektíváját is figyelembe véve, csak a munkásosztály osztályharca lehet az egyedüli meghatározó mozgalom. A munkásosztály osztályharcának és a szocialista világrendszer eredményei a marxista-leninista filozófiát teszi objektíve alkalmassá korunk lényegének feltárására, korunk világnézeti problémáinak tudományos megoldására. Ez az objektív tény nem azt jelenti, hogy a dialektikus és történelmi materializmus mindenkor egy kész, csálhatatlan válasszal rendelkezik, de feltétlenül jelenti a tudományos megoldás elvi lehetőségeit, képességeit. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy korunk filozófiája a marxista-leninista filozófia. A marxista-leninista filozófiában folyamatosan tükröződik korunk változása, a szaktudományok eredményeivel együtt. Ezért képes ez a filozófia alkotó jellegét biztosítani, fejleszteni.

Lenin felhívja a figyelmet, hogy a marxista filozófia alkotó jellegének funkcionálása történeti formaváltozásában jut kifejezésre.

"Engels féreérthetetlenül azt mondja, hogy a =materializmusnak már a természettudomány terén tett minden korszakalkotó felfedezéssel= /az emberiség történetéről nem is beszélve/= más formát kell öltenie= következésképpen az engelsi materializmus =formájának= a revíziója egyáltalán nem revizionizmus

a szó meghonosodott értelmében, hanem ellenkezőleg, a marxizmus elengedhetetlen követelménye." /1/

Amikor kimondjuk a történeti formaváltozást, határozottan le kell szögeznünk, hogy a marxizmus-leninizmus filozófiája a materializmus. A tudományos filozófia fejlődésének folytonos elvi alapja csak a dialektikus és történelmi materializmus lehet.

"...a természettudomány most már eljutott odáig, hogy a dialektikus összefoglalást nem kerülheti el többé." /2/ Engelsnek ez a megállapítása teljességgel érvényes a társadalomtudományra, a történelemtudományra is. Az általános elvi folytonosságot, egyben a "véglegességet" a materializmus és a dialektika biztosította és biztosítja.

A folytonosság nem jelent végleges lezártságot, ellenkezőleg elvi egységet jelent materialista alapon, a történetiség elvének betartásával. A történeti formaváltozás megerősíti, hogy a marxista-leninista filozófia az objektív valóság visszatükröződése. A történeti formaváltozás jelenti továbbá a gyakorlat által felvetett világnézeti kérdések feltárását az általános elvi alapok alkalmazásával. E folytonos véglegességben valósul meg nemcsak az elvi alapok védelme, hanem továbbfejlesztése is. A filozófia nem törekedhet arra, hogy a világrendszernek, amelyben élünk pontos, vagy minden idők számára végérvényesen lezáró gondolati képét fogalmazza meg, hanem a valóságnak állandóan módosuló, gazdagodó összefüggéseit kell adnia.

1./ Lenin Összes Művei 18.k. 234.old.

2./ MEM. 20. 13.

"A dialektika törvényeit...a természet, valamint az emberi társadalom történetéből vonatkoztatják el." /1/

A marxista-leninista filozófia egyetemes tartalma a dialektikus és történelmi materializmus, ez a tartalom egyben meg is különbözteti minden más filozófiától. A dialektikus és történelmi materializmus a marxista-leninista filozófia egészének legáltalánosabb elvi-elméleti tartalma.

"Amin mindenütt megfordul a dolog: összefüggéseket nem a fejben kigondolni, hanem a tényekben felfedezni." /2/

A dialektikus összefüggéseket, törvényeket a természetből, a társadalomból kell kifejtenünk és bemutatnunk őket. Ez az egyetlen helyes módszer, melyet sikeresen alkalmazhatunk a Világnézetünk alapjai oktatásában.

"...a materialista természetszemlélet semmi egyebet nem jelent, mint hogy a természetet egyszerűen olyannak fogjuk fel, amilyennek adja magát, idegen hozzátétel nélkül." /3/ Amikor az egységes emberi közösség kettéhasadt, a termelőerők fejlődésének hatására kialakuló tudományos szemlélet csak a vallásos-idealista világnézet elleni harcban tudott kibontakozni és továbbfejlődni, ezért a filozófia fejlődésének szükségszerű formája a materializmus volt.

A dialektikus materializmus elvei a világ egészére, a természetre, a társadalomra, a gondolkodásra vonatkoznak.

A modern materializmus megjelenésével a filozófia megőrizte valóságos tartalmát "egyszerű világszemlélet" -ét. /4/

1./ MEM 20. 39.old.

2./ MEM 21. 283.old.

3./ MEM 20. 475.old.

4./ MEM 20. 135.old.

Mi ez az "egyszerű világszemlélet"? A legáltalánosabb eredmények összefoglalása. És ha a világot "egyszerűen olyannak fogjuk fel, amilyennek adja magát, idegen hozzátétel nélkül" feltárul a valóság dialektikája, feltárul a természet, a társadalom mint az összefüggéseknek, folyamatoknak egész rendszere. A Marx előtti filozófiából megmaradt "a dialektikus gondolkodásmód"... "a természeti, történelmi és intellektuális világnak egy végnélkül mozgó, átalakuló, létrejövés és elmulás állandó folyamatában levő világgént való felfogása." /1/

A dialektika pedig "semmi más, mint a természet, az emberi társadalom és a gondolkodás általános mozgási és fejlődési törvényeinek a tudománya." /2/

Ez az "egyszerű világszemlélet" azt is jelenti, hogy korunkban a dialektikus és történelmi materializmus behatol a tudományokba. Természetessé válik, hogy a világot, jelenségeit és folyamatait a maga valóságában fogjuk fel és természetes okaival magyarázzuk. Ebben a folyamatban megvalósul a világra vonatkozó ismereteink összefoglalása, az általános összefüggés állandóan megújuló összegezése. A valóság dialektikájára vonatkozó tudományos ismeretek rendszeres összefoglalása annyi, mint a modern tudományos gondolkodás, a dialektikus gondolkodás törvényeinek az állandóan fejlődő kidolgozása. A materialista dialektika általános elméletként és módszerként funkcionál egyszerre. A dialektikus materializmus mint a világ átfogó elmélete, szemlélete a cselekvés általános módszere is. A materialista dialektika arra szolgál,

1./ MEM. 20. 24.old.

2./ MEM. 20. 138.old.

hogy jelezze a dolgok összefüggéseit, kapcsolatait, de nem ad kész megoldási sémát. A dialektikus materializmus a megismerés eszköze is. "Módszer és elmélet kölcsönösen átmennek egymásba, a módszer az elmélet tételeiben konkretizálódik, az elmélet módszertani vezérfonallá válik a konkrét jelenségek kutatásában." /1/

Természetesen a tudományok sem kerülhetik el az elméleti általánosítást, de nem mindegy, hogy milyen eszközökkel rendelkezik és hogyan jut ezekhez.

A materializmus az anyag-tudat viszonyának eldöntésén alapuló világnézet, amely az anyag elsődlegességét hirdeti.

Az anyag elsődlegességének materialista elve a világ egészére vonatkozik. És nem lehet más dialektika sem, mint a természet, a társadalom és a gondolkodás dialektikája.

Ebben az összefüggésben a dialektikus és történelmi materializmus meghatározott, körülhatárolható filozófiai diszciplínát jelent. Mivel a dialektikus materializmus a marxista-leninista filozófia alapvető elméleti tartalmát adja, központi helyen áll. Elvi tartalma a legegyetemesebb formában jut kifejezésre. A dialektikus és történelmi materializmus kapcsolata a világnézettel megköveteli, hogy tisztázzuk a dialektikus materializmus tárgyát. A dialektikus materializmus tárgyát nem helyes úgy definiálni, hogy az a valóság legáltalánosabb törvényeivel foglalkozó tudomány.

Nem helyes azért, mert ha ezt a meghatározását adjuk, akkor lényegében azonosítjuk a dialektikus materializmus tárgyát a dialektikával. A dialektikus materializmus tárgyának alapvető oldala az anyag-tudat viszonya, tárgyköre sokrétű és

összetett. A dialektikus materializmus az anyag-tudat viszonyáról szóló világnézeti jellegű tanítás, az anyag és tudat mozgástörvényeit tanulmányozza. A dialektikus materializmus tárgyát az egész világ úgy alkotja, hogy csak a legáltalánosabb vonásait tartalmazza, a világ egészének nem minden részét, csak lényeges meghatározottságait.

A legáltalánosabb azt is jelenti, hogy a dialektikus materializmus tárgykörébe nemcsak a természet és a társadalom, hanem a gondolkodás is beletartozik. A világgal, a világ egészével foglalkozik legáltalánosabb, leglényegesebb szinten a marxista-leninista filozófia, de nem örök világelveket tanulmányoz, hanem szoros kapcsolatban van az állandóan változó objektív valósággal. A dialektikus materializmus elméleti tételei, alapelvei nem egy örök és abszolút véglegesen lezárt igazságokat tartalmaz. Tárgyát: az anyag-tudat viszonyát állandó mozgásában, fejlődésében tárja fel.

A dialektikus materializmus tartalmát - elméleti, módszertani és bizonyítási elveinek összességét - közvetlenül társadalomátalakító tevékenysége határozza meg, és e tevékenységben résztvevő osztály érdekei.

Ebben az összefüggésben mit jelent a világnézet fogalma? Elsősorban azt, hogy jelöljük vele a dialektikus materializmusnak és a történelmi materializmusnak a tudományok rendszerében elfoglalt helyét. Ezzel a marxista-leninista filozófiát a világnézeti tudományok sorába helyezzük, megkülönböztetve ezzel a szaktudományoktól. Ez a megkülönböztetés nem merev szembeállítás. A világnézet fejezi ki a dialektikus és történelmi materializmus tárgyi jellegét,

hogy a világ legalapvetőbb oldalával, az anyag-tudat, a társadalmi lét-társadalmi tudat viszonyával foglalkozik. A marxista-leninista filozófia mint világnézet egységes, általános képet ad a világról, a természet, a társadalom, a gondolkodás világáról. Mint világnézeti elvben kifejeződik az ember, a munkásosztály valósághoz való viszonya, gyakorlati magatartása. A marxista-leninista filozófia tudományos világnézeti tartalommal bír, amely hű tárgyi meghatározottságot fejez ki.

A dialektikus és történelmi materializmus, mint világnézet a tartalmi mozzanatok egységének elvi alapján - ideológia, politika, pártosság, gyakorlat - képes a munkásosztály, a szocializmus szükségleteit, érdekeit tudományos szinten kifejezni. Ezért a munkásosztály pártjának ideológiája, a valóság átalakításának világnézeti eszköze.

A marxista-leninista világnézetben kifejeződő objektív valósághoz való viszony lehetővé teszi, szabadabb utat nyit az objektív tárgyi meghatározottság egyre reálisabb érvényesülésének. Az objektív igazság mélyebb megismerése pedig újabb lehetőségeket tár fel a valóság átalakításához. A történelem igazolja, hogy a marxista-leninista filozófia a munkásosztály történelmi hivatásának általános világnézeti megalapozását adja.

A filozófiának közös, de még nem specifikus meghatározása: a világnézet. Az is tény, hogy a filozófusok egy része nem tartja világnézetnek a filozófiát. A filozófia, mint világnézet tagadása nagyon ellentmondásos elméleti állásfoglalás.

Vannak, akik a világnézetet metafizikának, vagy szubjektív beállítottságnak, vagy hiedelemek rendszerének nyilvánítják. De, ha ez így van, akkor már létezik a világnézet.

Minden filozófiai tan világnézeti jellegű. Minden filozófia világnézet, viszont a világnézet nem feltétlenül filozófia, hiszen van ateista világnézet, vallásos világnézet is.

Beszélünk héliocentrikus világképről és szembeállítjuk a geocentrikus világképpel. De világnézet lehet mechanisztikus, spontán, metafizikus, optimista, pesszimista. Joggal beszélhetünk feudális, polgári és szocialista világnézetről.

A marxista-leninista világnézet a világ egészének reálisan létező általános kérdéseit oldja meg, a megoldás folyamata - a dialektikus és történelmi materializmus fejlődésén túl - a nagyszámu tudományság valóságos fejlődésében nyilvánul meg és nyer bizonyítást. A tudományos világnézetben a természettel, az egyéni és társadalmi léttel kapcsolatos alapvető emberi meggyőződésről van szó, amely integráló, orientáló szerepet játszik az emberi megismerésben, a magatartásban, az alkotómunkában és a közös gyakorlati tevékenységben. A meggyőződésnek a világnézetben igen nagy szerepe van.

A meggyőződés jellegétől függően világnézeti típusokat különböztetünk meg, amelyek nincsenek elszigetelve egymástól, olykor egybe is olvadnak. Világnézetünk tehát meggyőződés, mely lényeges szerepet játszik döntéseinkben, határozott befolyásoló szerepe van. A marxista-leninista világnézet tudatos meggyőződés és nem egy örök helyzetbe való taszítás, nem örök, megváltozhatatlan ítélet az ember, az emberiség felett.

Az ember harcában mintegy belső támasz a világnézet. A meggyőződés nyilván egyéni vonásokat is tartalmaz, de helytelen lenne ebből olyan következtetést levonni, mintha minden embernek külön világnézete lenne. Az egyéni vonások nem a lényegét adják. Az ember mindig közösségben, osztályokban, rétegekben élt és él. Az objektív közösségi helyzet objektív tartalmat visz a világnézetbe. Világnézetünk az objektív valóságnak olyan szubjektív tükröződése, melynek alapja és oka a valóság. Folyamatos, állandó tükröződés ez - a fejlődéssel együttthaladó -, mert az objektív valóság is állandó mozgásban, fejlődésben van. Ezért reális a marxista-leninista világnézet. Az objektív helyzet alakította ki a kispolgári és burzsoá, vallásos világnézetet, a munkásosztály, a marxista-leninista világnézetet. Mivel az objektív valóság feltárása, megismerése nem lehet az egyes ember egyéni ügye - saját ügye sem lehet egyéni, mert egyedül képtelen lenne megoldani! - így az emberek világnézete sem lehet egyéni, egymástól elszakított szubjektív elképzelés. Még az olyan egyéninek látszó döntésünk, mint a barátválasztás sem lehet mentes a világnézettől. Közös világnézet biztos baráti kapcsolatot jelent. Különösen az emberi élet nehéz fordulójánál lép fel szükségszerű követelményként a világnézet azonossága.

A társadalom, az osztályok mozgására vonatkoztatva a történelem egyértelműen bizonyítja, hogy a világnézet történelemformáló eszmei erő, mely képes anyagi erővé válni. A világnézet áthatja az emberek egész értelmi, érzelmi, akaratí tevékenység. Következétesen csak a dialektikus és történelmi materializmus tölti be a tudományos világnézet szerepét.

A dialektikus és történelmi materializmus nem ösztönösen kialakult világnézet. Ezért is hangsúlyoznunk kell a Világnézetünk alapjai oktatásának folyamatában, hogy a marxista-leninista filozófia logikai-fogalmi felépítmény, alaptételét, tételeit, bizonyításait, módszertani elveit, elméleti rendszerét nem lehet ösztönösen elsajátítani. Elsajátítása módszeres, fegyelmezett tanulmányozást követel meg.

A marxista-leninista filozófia tudományos világnézet, amely a szaktudományok eredményeit felhasználva, a fogalmi gondolkodás eszközeivel - együtt a gyakorlati élettel - általános képet ad az objektív világról, annak legáltalánosabb törvényeiről, összefüggéseiről. A marxista-leninista világnézet az objektív valóság általános törvényeit egységes rendszerbe foglalja. Elvileg rendelkezik azzal a lehetőséggel, hogy saját világnézeti alapon fejlődjön. Ebben az értelemben önálló a marxista-leninista filozófia. A marxista-leninista világnézet - a dialektikus és történelmi materializmus - lényege, legfőbb tartalma az, hogy az objektív valóság hű visszatükröződése. A marxizmus-leninizmus világnézetének legfőbb követelménye: az igazság követelménye. Ez a világnézet képes teljesíteni ezt a követelményt, mert képes körünk alapvető világnézeti problémáinak tudományos megoldására. E képességét alapvető elvi lényege: a dialektikus és történelmi materializmus fejezi ki. A marxista-leninista filozófia legfőbb vívmánya, hogy a materializmust dialektikussá, a dialektikát materialistává tette. A dialektikus és történelmi materializmus a marxista-leninista világnézet

egyetemes tartalmi jellemzését adja, és ez gyökerében különbözteti meg minden más világnézettől és filozófiától. Csak a marxista-leninista világnézet lehet dialektikusan materialista.

A világnézet orientáló funkciója meghatározott, tudományos- vagy nem tudományos- elképzeléseket tételez fel az ember helyét a természeti és társadalmi jelenségek körében.

A világnézet hozzájárul, elősegíti az emberi mozgás lehetséges pályáinak felkutatásához, az emberek érdekeinek és igényeinek megfelelő, meghatározott fejlődési irány megválasztásához. A világnézet a tapasztalatok, ismeretek és az igények általánosításával lehetővé teszi a viszonylag távoli célok kitűzését, meghatározott politikai-társadalmi, erkölcsi, tudományos eszmék megalapozását.

A világnézet valamennyi formájában etikai, filozófiai, természettudományos, politikai, szociológiai stb. elveket alapoz meg. Ezeknek az elveknek nagy szerepük van a társadalom megváltoztatásában. Az ember világnézete mindig meghatározza munkájának irányát, sőt tartalmát is. A világnézet az, amely képes biztosítani a szoros, fejlődő kapcsolatot a tudományok és a marxista filozófia között. És a modern természettudósok vonzódása a marxista-leninista filozófiához tulajdonképpen nem más, mint törekvés, a filozófiaiilag megalapozott és rendszerezett világnézetre.

A világnézet tágabb fogalom, mint a filozófia.

Melyek a világnézetnek azok a specifikus vonásai, amelyek biztosítják a tudományos - filozófiai tartalmát?

A marxista-leninista filozófia tudományos elmélettel - eredménnyel - megalapozott világnézet. A legáltalánosabb kategóriák segítségével létrejött szintézis. Ez a világnézet a természetre, a társadalomra, az emberre - a megismerésre - vonatkozó legáltalánosabb, tudományos nézetek elméleti szintézise, amely magában foglalja az általános nézetek tartalmának értékelését is. A marxi-lenini világnézet nem egyszerűen olyan általánosítás, amely mechanikusan összegezi a kapott adatokat, hanem a dialektikus és történelmi materializmus alapján álló értékelő viszonyt is tartalmazza.

A marxista-leninista világnézet kiinduló pontjai: egyrészt az objektív világ, ami az emberen kívül és tőle függetlenül létezik, másrészt maga az ember, aki nem létezik a világon kívül. "Tantárgyunk nem nyujt és nem is nyujthat lezárt, teljes, végleges képet a világról. Az élet mozgás, és ez a mozgás sosem szűnik meg, nem fejeződik be. Szükségképpen hamis minden olyan nézetrendszer, amely önmagáról azt állítja, hogy a világ teljes befejezett magyarázatát adja. Világnézetünk éppen ezáltal válik tudományossá, hogy a fejlődő tudomány eredményeire épül, és magába építi mindazt, ami új és előre mutató." /1/

Az ember, amikor megkülönbözteti önmagától a külvilágot, ugyanakkor egyuttal önmagában is e világot ismeri fel. A világnak azt a különös részét, amely gondolkodik, át él és tudatosítja, hogy a világ objektív, végtelen, örök és megsemmisíthetetlen, de nem tartalmaz irracionális tényezőket,

1./ Világnézetünk alapjai, a középiskolák IV.oszt.számára.
Bp. 1972.

s ezért az ember képes az objektív világ - a megismerés végtelen folyamatában - megismerésére. A marxista-leninista világnézet értékelő viszonyában nemcsak az objektív, hanem a szubjektív viszonyról, sőt e két oldal dialektikus kapcsolatáról is szó van. Ebben a dialektikus kapcsolatban első helyre kerül az aktív, gyakorlati élet szerepe, tudatos munkavállalás a szocializmus építésében.

A szubjektum viszonya a természethez, a társadalomhoz etikai, ismeretelméleti, politikai, biológiai, társadalmi viszony, s mindez filozófiai - világnézeti kérdés is. Az ember - természet, az ember - társadalom viszonya mélyen dialektikus. Tartalmazza a szembeállítás, a kizárás mozzanatát, de ha e viszony lényegét elemezzük, akkor nemcsak a különbség jelenik meg, hanem az egység is, tehát az, ami az emberben természeti és társadalmi. Többek között a világ megismerhetőségének kérdése azért filozófiai - világnézeti kérdés, mert a legáltalánosabb formában vetődik fel, és mert magáról az emberről van szó. Az ember, az emberiség megismerheti-e az objektív világot? A tudományos világnézet határozott és igazolt válasza: az ember képes megismerni az objektív valóságot. Az objektum - szubjektum viszony nem csupán ismeretelméleti kérdés, e két kategóriának ilyen leszűkítése nem képes bemutatni gazdag tartalmát és jelentőségét. Az objektum-szubjektum viszony elsősorban gyakorlati-társadalmi viszony. A Horthy-rendszer középiskoláiban /egyetemein is/ tanított filozófia az objektum-szubjektum viszonyt csupán ismeretelméletileg tételezték idealista alapon. A szubjektumot egyedül tudati tényezőként képelték, így az ember lényegét a tudatban keresték és ta-

lálták meg. Helyesen mutat rá a tankönyv: "A tudat az anyag fejlődésének eredménye, az emberi agy tulajdonsága. Az emberi agyműködésen kívül nem létezik tudat" /1/

A marxista-leninista világnézet tanításában az ember a valóságos testi, szellemi, gyakorlati - társadalmi mivoltában létező ember, és az anyaggal szerves kapcsolatban álló tudat a szubjektum. Az objektum-szubjektum viszony tárgyi-gyakorlati viszony. Csak azért juthatott el a tudományos filozófia az anyag-tudat, a társadalmi lét- társadalmi tudat tudományos felfogásához, mert nem a szellem és a természet, nem az elvont tudat és az elvont anyag közötti viszonyból indult ki, hanem az ember és a természet, az ember és a társadalom valóságos gyakorlati viszonyából. Csak e tudományos alap és módszer segítségével vált világossá, hogy az anyag-tudat viszonya és az erről szóló elmélkedés eredendően nem filozófiai, hanem az emberi nem természetében meglévő, a tudatos, célszerű emberi tevékenységben található meg. Az emberi munka és ezzel együtt a gondolkodás sajátzerűsége éppen abban van, hogy benne és általa a természet és az ember visszatükröződik. Mivel az anyag-tudat viszonya az emberi nem általános tulajdonsága válhatott filozófia alapkérdésévé. A filozófia a materializmus és az idealizmus harcának formájában jutott el jelenlegi fejlettségi fokára. Ennek a küzdelemnek az alapkérdése az anyagnak és a tudatnak a viszonya. Az anyag-tudat viszonya nem forrása és nem lehet oka a különböző válaszoknak, hanem csak lehetősége annak, hogy a válaszok az osztályharc kifejeződésének eszközévé váljanak. Csak a történetiség-

1./ Világnézetünk alapjai, a középiskolák IV.oszt.számára
Bp. 1972.

ben lesz érthető a megismerés alapkérdésének filozófiaivá való átalakulása, az osztályharc filozófiai formájában: a materializmus és idealizmus harcában, a dialektika és a metafizika küzdelmében. Az alapkérdésre adott válaszokban - így a világnézetben is - történelmi, társadalmi osztálytartalom jut kifejezésre. Az anyag és a tudat szembekerülése, szembeállítása a valóságos társadalmi- történelmi folyamat eredménye, melynek legfőbb jelzője: az ellentétes osztályok megjelenése, a szellemi és a fizikai munka szembekerülése. Amikor a marxista-leninista világnézet főbb sajátosságait tanítjuk, feltétlenül be kell mutatnunk, megértetnünk, hogy a filozófia alapkérdésére adott válaszokban kifejezésre jutnak a valóságos társadalom valóságos osztályellentétei. Az idealista világnézet az uralkodó osztály gyakorlati - elnyomó - uralmának tükörképe, szellemi és gyakorlati eszköze uralma fenntartásának.

Az anyag-tudat viszonyára adott válasz a valóság társadalmi-politikai következményeinek a megértéséhez vezet el.

A válaszokban lényegében emberi küzdelmek jutnak kifejezésre. Az anyag-tudat viszonya a társadalmi ellentétekből következő valóságos világnézeti ellentét, ezért eredendően nem ontológiai, hanem a történelmi osztályharc terméke. Ezért a szellemi kultúra megértése sem lehetséges a filozófia alapkérdésének megértése nélkül. A tudományos marxista-leninista világnézet egyedül az az elmélet, amely lényegében visszaperelte az emberi lényegét az emberrel szembeállított uralkodó szellemtől, és természetes körülményei közé helyezte vissza az anyag-tudat viszonyát. Az anyag-tudat viszonya

a materializmus és az idealizmus ellentéte, lényegében az osztályellentétek absztrahált tükörképe. A dialektikus és történelmi materializmus nem egyszerűen az idealista filozófia megfordítása, hanem a világ átalakításának elméleti-gyakorlati követelése.

"A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezték, de a feladat az, hogy megváltoztassuk." /1/

Az anyag-tudat viszony kérdésének megoldásában a tudományos marxi-lenini filozófia jutott el az ember igazi megértéséhez, hogy az ember sorsát, annak alakítását a társadalomban találhatjuk meg. A proletáriátus, mint a világot átalakító emberi munka megtestesítője olyan eszmét szült, amely őt szolgálja, nem alázza meg. A proletáriátus történelmi hivatásának teljesítésével alapvetően járul hozzá, hogy a történelmileg kialakult és kettészakított anyag-tudat viszonyában az emberi szellem elfoglalja természetes helyét a természetes világban.

Csak ilyen alapon jöhetett létre a tudományos világnézet. Csak azért jöhetett létre az ember tudományos világnézete, mert az ember tárgyi, természeti, társadalmi lény, mert a természet és a társadalom része, egységben van a természettel és a társadalommal. Csak ilyen alapon elemezhető az ember világnézete. Az objektum-szubjektum eme reális dialektikájából következhet a világnézet tudományos tartalma, aktív, gyakorlati eleme. Az ember viszonyát a természethez a társadalmi-gyakorlati tevékenység útján közvetítheti, az

embernek ez a viszonya elsősorban termelőtevékenységében fejeződik ki. Az emberi tevékenység nem más, mint az objektív társadalmi viszonyok hatékony kifejeződése.

Az ember csak mint társadalmi lény lehet szubjektum, de csak olyan mértékben tölti be a szubjektum szerepét, amilyen mértékben tevékenységében érvényesíti az objektivitást.

A marxista-leninista filozófia mint különleges típusú világnézet azonosan világfelfogás és emberfelfogás, valamint tudás mindkettőről. És e tudás általánosításának különös formája, amelynek társadalmi jelentősége abban áll, hogy orientál bennünket a rajtunk kívüli világban és saját világunkban. Nem más mint a valósághoz való átgondolt viszony kifejezése, és e reális viszony elméleti megalapozása, ami az emberi magatartásban, döntésben, szellemi önrendelkezésben nyilvánul meg.

A világnézet által tudatosított fő kérdések nemcsak a tudományos kutatásból jelentkeznek, hanem a személyes társadalmi-történelmi tapasztalatból is. A marxista-leninista filozófia, mint világnézet olyan értékkritériumokat tartalmaz, amelyek széles tény- és ismeretkörre alkalmazhatók. A világnézet nem egyszerűen az okok ismerete, hanem valóban a tudás és az értékelés egysége, de kritériumai nem abszolútak, hanem történetiek, melyek állandó változás és fejlődés folyamatában vannak és maguk is fejlődnek. Az abszolút érték képzeete történetileg alakult ki és tartalma is történetileg változik. Amikor a marxista-leninista filozófia bizonyítja a világnézetet alkotó ismeretek és értékelések történetileg viszonylagos jellegét, egyben kizárja a világnézet szerepének rela-

tivista lebecsülését, mivel feltárja a világnézet objektív tartalmát, progresszív fejlődését, bemutatja és bizonyítja, hogy milyen objektív törvényszerűség szerint alakul ki és fejlődik a tudományos filozófiai világnézet, amely nem tart igényt a valóság abszolút állásponttól történő értékelésére. Ebből következik, hogy a marxista-leninista világnézet annak az elméleti és gyakorlati álláspontnak a megfogalmazása, amelyről és amilyen az ismeret, cselekedet, tapasztalat, vagy társadalmi-történelmi esemény tartalmát és jelentőségét értékeljük, illetve megváltoztatjuk. Ez a filozófiai világnézet csak akkor lehet teljes és egész - ha figyelembe vesszük és számolunk a vele - emocionális telítettségét, amelyet az emberek sokféle törekvése, társadalmi-gyakorlati alapja, igénye, meggyőződése, reménye határoz meg.

Az embernek a világgal és önmagával való viszonyában emocionális telítettség van, ezért a tudományos világnézet nem redukálódhat e viszony elméleti oldalának megvilágítására. Ebben a viszonyban és világnézetben az emberi emóciók személyessége általános formában fejeződik ki. Ezért a filozófusok nemcsak magyaráznak egy-egy kérdést és nemcsak interpretálnak meghatározott jelenségeket, hanem tagadnak és állítanak vagy védenek, tehát éreznek, harcolnak, hisznek, reménykednek.

Mindezek nélkül lehetetlen volna a szocialista forradalom győzelme, a szocialista társadalom felépítése. Az emocionális telítettség nemcsak a filozófus személyiségére vonatzik - már itt megjegyezzük, hogy e nélkül nem lehet eredményesen tanítani a Világnézetünk alapjait -, hanem magára

az elméletre is, a tudományos filozófia tételeire is, amelyben az emberi szenvedélyek, akaratok sajátos, filozófiai-világnézeti formát öltenek, és ez az emocionális telítettség méginkább megerősíti a világnézet tudományos tartalmát, realitását. A marxista-leninista világnézet a tudományos ismeretek és a történelmi tapasztalatok elméleti szintézise, a szocialista társadalom, a munkásosztály és a kommunista párt álláspontjáról, amely ily módon tartalmává válik a filozófiai világnézetnek, létrehozza annak társadalmi pátoaszát, erkölcsi eszményét. Így lesz a marxista-leninista világnézet a tudományos-elméleti-gyakorlati adatok kritikai összegezése, amely lehetővé teszi az általános érvényű következtetések levonását. Ez a kritikai jelleg nem abban nyilvánul meg, hogy korrigálja a résztudományok adatait, hanem figyelembe véve a megismerés történetét és történelmi távlatait, elejét veszi annak, hogy abszoluttá tegyék azokat a következtetéseket, amelyekhez a tudomány kutatásai révén eljut.

"A filozófia csak abban az esetben játszhat aktív szerepet a tudományos világnézet fejlődésében, ha a többi tudomány sorába lép azok teljes jogu munkatársaként, vagyis ha különleges tudomány lesz, világosan körülírt kutatási tárggyal, amely éppoly gondos és konkrét vizsgálatot igényel, mint bármely tudomány tárgya." /1/

"A filozófia csak abban az esetben töltheti be a szerepét, ha bekapcsolódik a megismerés egységes áramába, és feltárja

1./ T.Ojzerman: Filozófiatörténet-metafilozófia,
Bp. 1970. 181.old.

az egyetemest a specifikusban. Ez a filozófia világnézeti feladata és általánosító funkciója. Ennek a feladatnak a filozófia úgy tesz eleget, hogy a specifikus ismeretet elméleti formában tolmácsolja, és bekapcsolja a világnézet általános rendszerébe". /1/

Az elmondottak igazolják, hogy a világnézet az emberi tevékenység során alakul ki, és valamilyen formában-adekvátan vagy hamisan - az objektív valóságot tükrözi vissza. Minden világnézetben a reális élettények, az objektív valóság tartalmi kapnak ideológiai kifejezést, megfogalmazást. Ezért a világnézet az objektív valóság szubjektív visszatükröződése. A Világnézet alapjai oktatásánál az is lényeges feladatunk, hogy feltárjuk a világnézetben megtalálható objektív tartalmat, amely az emberi tudatban visszatükröződik.

A világnézet általános és lényeges nézeteket tartalmaz az objektív valóságról. Tehát az emberek nem minden nézete, elképzelése tartozik bele a világnézet fogalmába. Csak a világegészre vonatkozó értékelések, nézetek teszik a világnézetet filozófiai tartalmu ítéletté. A világnézet a valóságra, mint egyetemességre, mindent átfogóra vonatkozó általános, lényeges nézetek együttes rendszere. Minden filozófiában egy-egy világnézet kap gondolati megfogalmazást. A filozófia a tudatosság szintjére emelt világnézet. A világnézet tartalmában lényeges szerepet kap a tudatosság - értelmi és érzelmi vonatkozásban -, mivel világnézete minden embernek van, de nem mindegy, hogy idealista alapon vagy materialista alapon vált tudatossá világnézeti

1./ T.Ojzerman: Filozófiatörténet-metafilozófia,
Bp. 1970. 205.old.

meggyőződése. Azaz honnan kapja az "anyagot" ahhoz, hogy egységet és rendszert alkosson az objektív valóságról alkotott fogalmaiban és ítéleteiben. A világnézet tudományos elemeit a dialektikus és történelmi materializmus képes biztosítani, e nélkül a világnézet ugyan lehet világnézet, de nem tudományosan, hanem torz, hamis formában tükrözi vissza a valóságot.

A tudományos ismeretanyag differenciálódási folyamata a marxista-leninista filozófián belül is végbe megy. A marxista-leninista filozófia egységes, egész tudomány, de van belső strukturája.

A marxista-leninista filozófia közvetlen értelemben a dialektikus és történelmi materializmus. E tudományos filozófiát értelmezhetjük tágabb értelemben, mint a filozófiai tudományok rendszerét, amely tartalmazza a természettudományok filozófiai kérdéseit, logikát, etikát, esztétikát, a tudományos ateizmust, a filozófia történetét.

A filozófiai tudományok rendszerének központi eleme, maga a dialektikus és történelmi materializmus, mint általános filozófiai elmélet, a marxista-leninista filozófiai tudás egész rendszerének lényege.

A marxista-materialista dialektika egységes egész, akár az objektív realitásról, akár a gondolkodásról van szó.

A marxista dialektika egyetemessége nem zárja ki, hanem megköveteli a specifikus formákban való megvalósulást.

A specifikus különbségek fennállását igazolja az a tény, hogy a külvilág törvényei nem esnek teljesen egybe a gon-

dolkodás törvényeivel. A tudományos dialektika egysége a sokféleségben és ezeken keresztül érvényesül.

Milyen a kapcsolata a dialektikus materializmusnak a történelmi materializmussal?

/Szükséges erről szólnunk, mert ennek megértése sok gondot jelent a Világnézetünk alapjai tanítása során. A tankönyv nem tér ki erre a kérdésre./ A történelmi materializmus nem egyszerűen a dialektikus materializmus kiterjesztése a társadalomra. A történelmi materializmus azokat a különös dialektikus fejlődési törvényszerűségeket vizsgálja, amelyek csak a társadalomra nézve egyetemesek. A tudományos marxista-leninista filozófia történetileg alakult ki, mint a tudományos kommunizmus világnézeti megalapozása, amely egyesíti a materialista természetfelfogást a társadalmi élet materialista felfogásával, és elsődleges jelentőséget tulajdonít annak, hogy az ember átalakítja a természetet, s ezáltal saját emberi természetét is. A materialista történelemfelfogás létrehozása az emberről, a munkának az ember-réválásban és az ember fejlődésében játszott szerepéről, a szellemi és az anyagi termelés egységéről szóló tanítás filozófiai kidolgozása volt a dialektikus és történelmi materializmus kialakulási folyamatának leglényegesebb mozzanata. A dialektikus és történelmi materializmus egységes filozófiai tanítás. A társadalmi fejlődés dialektikájának vizsgálata egyuttal az egyetemes dialektikus folyamat legáltalánosabb formáinak vizsgálatát is jelenti. Kérdésünk reális megválaszolásánál tehát a dialektikus kölcsönhatást kell szemelőtt tartanunk. A dialektikus

materializmus mint általános filozófiai elmélet és ismerési módszer feltétlenül magában foglalja a történelem materialista felfogását, e nélkül nem lenne egész a sokféleségben. A marxista-leninista világnézet nemcsak tudomány, hanem a társadalmi tudat egyik különös formája is, amely az ember gyakorlati cselekvésén keresztül vizsgálja a világot.

"Az ember, az emberi gyakorlat és a társadalmi fejlődés materialista felfogása a marxista világnézet legfőbb tartalma, enélkül nem lehetséges a dialektikus materializmus."

/1/

Tudatunk segítségével ismerjük meg az objektív valóságot és változtatjuk meg a gyakorlatban. A világot tudatunk prizmáján át látjuk, szemléljük, így a filozófia feladatai, funkciói elválaszthatatlanok az embernek a valósághoz való viszonyától.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a marxista-leninista tudományos világnézet milyen alapvető funkciók segítségével köti össze az embert az objektív valósággal, akkor azonnal kitűnik, hogy a dialektikus materializmus a történelmi materializmussal egységben jelenti, adja a tudományos marxista világnézetet. A marxista-leninista világnézet funkciói kifejezésre jutnak a következő kérdésekben is: A világ tudományos megértése szempontjából milyen szerepet játszik a marxista-leninista filozófia? Mit tud, mit képes felhasználni a társadalmi gyakorlati élet a marxista-leninista filozófiából? Milyen hatással van az ember magatartására a tudományos

filozófia megértése?

A marxista-leninista filozófia tudományos funkciója az emberi tudás és gyakorlati tapasztalat lényegét egy átfogó világnézetben integrálja. Hogyan tölti be ezt a funkciót? Ugy, hogy a szaktudományok és a társadalmi gyakorlat eredményeit filozófiai szinten elemzi, összehasonlitja és általánosítja. E feladat végrehajtása követeli meg a szakemberek és a filozófusok szoros együttműködését.

A tudományosan létrehozott világkép a szaktudományoknak világnézeti alapot ad. A világnézeti alap feltétlenül befolyásolja a gondolkodás irányát és a felhasznált módszert. A világnézet tudományos funkciója kedvező feltételeket teremthet ahhoz, hogy a kutató munkáját tudományosan igazolt alapra helyezze, építse.

A marxista-leninista világnézetet a tudományos funkcióján túl, ezzel egy időben összeköti a társadalommal politikai, ideológiai szerepe is.

A tudományos filozófia e funkción keresztül kerül kapcsolatba a társadalmi mozgással, a társadalom egészével.

A teljes értékű összekötő szerepet a szocialista, kommunista termelési viszonyok képesek biztosítani. Szocialista társadalmunkban a dialektikus és történelmi materializmus alapvetően közreműködik a szocialista tudat kialakításában.

Közreműködése a tudományos technikai forradalom fejlődésével együtt megy végbe. A marxista-leninista világnézet

születésétől kezdve szoros kapcsolatban áll a politikával, ideológiával. A tudományos világnézet alapján kialakult

politika aktív hatással van a szocialista tudat kialakulására.

fejlődésére.

Miben jut kifejezésre e tudományos filozófia politikai, ideológiai funkciója? Abban, hogy a társadalom átalakításának eszköze, szerves alkotórésze lesz a szocialista építés politikai gyakorlatának. E funkció működését alapos körülményekkel kell magyaráznunk. A tudományos filozófia általános tételeiből közvetlenül nem vezethetők le konkrét politikai megfontolások. Ezt hangsúlyoznunk kell, így nem okozunk csalódást és elkerüljük a dogmatikus vulgarizálását a filozófiának. Így az is világossá válik, hogy dogmatikus álláspontot nem lehet a tudományos világnézettel magyarázni, vagy éppen igazolni. A marxizmus tudományos világnézete idegen minden dogmatizmustól, vulgarizálástól. Az is tény, hogy a szocializmus építése során a napi politikai döntéseket nem lehet közvetlenül a marxista-leninista filozófia legáltalánosabb elveivel, tételeivel indokolni. Nincs is erre szükség. Ha ilyen módszert alkalmaznánk, akkor a tudományos világnézetet a napi politika függvényévé tennénk, gyakorlatilag megszűnne a tudományos filozófia politikai, ideológiai funkciója, és megszűnne a kommunista pártok politikájának általános elméleti, tudományos alapja lenni.

A tudományos filozófia kapcsolata a politikával differenciáltan jelenik meg. Ugyanis e filozófia kapcsolata nem lehet egy és ugyanaz az osztályokhoz, pártokhoz, a politikai harcokhoz, a politikai eszmékhez, elméletekhez. Kapcsolata csak akkor lehet tudományos, ha mélyrehatóan elemzi a termelési viszonyokból eredő politikai összefüggéseket. Ezt a funkciót tölti be a dialektikus-történelmi materializmus,

amikor az osztályok közötti fennálló viszonyokat tudományosan elemzi, és nem a napi, konkrét politikai mozgások vizsgálatát végzi. Az elmondottakból az is kitűnik, hogy a reális, aktiv politika kidolgozása, a politikai gyakorlat életető eleme a dialektikus és történelmi materializmus, a marxizmus-leninizmus tudományos világnézete. A tudományos világnézet alkalmazása teszi lehetővé a kommunista párt élő gyakorlatát, a helyes irányvonal megjelölését, a harc reális eszközeit és módszereit, formáit úgy, hogy mindezeket képes a gyorsan változó életre alkalmazni. A tudományos filozófia általános elméleti alapját adja a politikai-ideológiai munka számára. A politikai öntudat a dialektikus és történelmi materializmus tudományos felismerése és alkalmazása. Így kerül a marxista-leninista filozófia, mint tudományos világnézet, a politikai, ideológiai funkciójának állandó működésével szoros kapcsolatba a szocialista politikával, a szocialista társadalom gyakorlati építésével. A tudományos világnézet ilyen úton lesz eszköze a szocialista forradalom győzelmének, a munkásosztály történelmi hivatása teljesítésének.

A tudományos filozófiának kapcsolatban kell lennie az emberek gondolkodásával, cselekedeteivel is. Az általános tudományos világnézetet át kell adni a cselekvő embereknek, hogy gondolkodásmódjuk, erkölcsi magatartásuk e tudományos világnézettel egyesüljön. Szocialista társadalomban az ember saját sorsának tudatos alkotója. Ez a minőségileg új társadalom az embertől új életszemléletet,

új magatartást, aktív, gyakorlati viszonyt követel a világhoz, a közösséghez. A szocialista magatartás és életszemlélet összekapcsolja a világnézet és az emberi élet konkrét jelenségeit, s így kerül összhangba az emberi gondolkodás, érzés és cselekedet a tudományos világnézettel. Így kap konkrét tartalmat, működési területet a tudományos világnézet. Az értékrendszer, amely szabályozó szerepet tölt be az ember és környezet között tudományos tartalmat kap. A szocialista értékrendszer nemcsak serkenti az embert, hogy valamit tennie kell, hanem tudományos magyarázatát is adja annak, hogy miért kell ezt vagy azt tennie.

Igy közvetíti a tudományos filozófia a reális-tudományos világnézetet, amely képes objektív ismeretet nyújtani a világról. Így lesz érthető életünk értelme, tudatos viszonyunk az objektív valósághoz.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a marxista-leninista világnézet nem egyszerűen szemlélet, tudományos tartalma lehetővé teszi, hogy általánossága ellenére reális legyen, a gyakorlati élethez kapcsolódjon. Olyan absztrakció, amely végül is a társadalmi életben realizálódik. Igyekeztünk azt is igazolni, hogy a tudományos filozófia képes az objektív valóság változásainak, mozgásainak hű tükrözésére.

"A modern materializmus már egyáltalán nem filozófia, hanem egyszerű világnézet, amelynek nem egy elkülönített tudományok tudományában, hanem az igazi tudományokban kell magát igazolnia és működnie." /1/

Azt is igyekeztünk bizonyítani, hogy a marxista-leninista világnézet szoros kapcsolatban áll a szaktudományokkal és eredményeivel. Ezt különös hangsúllyal kell elemeznünk, bizonyítanunk a Világnézetünk alapjai tanítása során.

"Mihelyt minden egyes tudomány elé az a követelmény lép, hogy tisztázza helyzetét a dolgoknak és a dolgok ismeretének az egyetemes összefüggésben, az egyetemes összefüggésnek minden különös tudománya felesleges. Ami akkor az egész eddigi filozófiából még önállóan fennmarad, az a gondolkodásnak és a gondolkodás törvényeinek tana - a formális logika és a dialektikus logika. Minden más felolvad a természet és a történelem pozitív tudományában". /1/

Engels elméleti tevékenységének az volt a célja, hogy hozzásegítse a természettudományok művelőit a dialektikus szemlélethez, amely eleve benne van a természetben.

Engels álláspontja nem jelent egyet a pozitívizmussal, ellenkezőleg Engels éppen a tudományok elméleti igényeivel lépett fel, az elméletet általánosító álláspontra helyezkedett. A világnézet és a tudomány kapcsolata tartalmazza az azonosságot és a különbséget is. Azonosság van a tudományos világnézet és a tudományok között, mert mindkettő az objektív valóságot tükrözi vissza, mert mindkettő táplálója,mozgatója maga az objektív valóság. De fennáll a különbség is, mivel a különböző szaktudományok a valóságot csak egy-egy aspektusból vizsgálják, a természet, a társadalom és az emberi gondolkodás egy-egy részterületeivel és sajátos mozgástörvényeivel foglalkoznak. Ez a különbség

nem egymást kizáró ellentét, éppen e különbség adja a feltételezettséget és a dialektikus kölcsönhatást. Az a tény, hogy a tudományos világnézet az egészsként felfogott objektív valósággal, mint általánossal foglalkozik, pozitív hatással van a szaktudományok fejlődésére. A világnézet totalitás tartalma nem jelent tudományos felsőbbrendűséget, az egységes egészben egyenrangú funkciót tölt be, de egyenrangú szerepe éppen a totalitás sajátosságában jelenik meg. A világnézet mindig valamilyen formában befolyásolta és befolyásolja a szaktudományok mozgását, fejlődését. Ugyanakkor a világnézet fejlődését is állandóan befolyásolja, gazdagítja, tudományosságában megerősíti a szaktudományok fejlődése. Sem a világnézet, sem a szaktudomány egymástól nem függetlenítheti magát. Objektíve, törvényszerűen egymásra vannak utalva, ez a szigorú egymásra utalás az objektív valóság anyagi egységéből következik. Tudományos, adekvát világnézet nem lehetséges a szaktudományok eredményei nélkül, de azt is világosan kell látnunk, hogy igazi tudomány sem létezhet a dialektikus és történelmi materializmus nélkül, vagy ennek ellenére. Ezért valóságellenes, élet ellenes az az álláspont, amikor a szaktudományok egyes művelői önállósítani szeretnék magukat és tárgyukat a tudományos világnézettől. De legalább annyira tudománytalan álláspont, amikor világnézeti kérdéseket akarnak eldönteni a szaktudományok eredményei nélkül. A dialektikus és történelmi materializmus, mint tudományos világnézet tudatosan kapcsolódik a szaktudományok fejlődéséhez, tudatosan, mert elhatározott célja, elkötelezettsége, történelmi küldetése van: az ember, az emberiség boldogságának biztosítása.

A tudományos világnézet a szaktudományok által feltárt igazságokat dolgozza fel elméletileg és építi be saját eszmerendszerébe, ezzel eleve kizárja a dogmákhoz való ragaszkodást. A tudományos világnézet a fejlődéshez kötődik, egy a fejlődéssel. Tehát a tudományos világnézet tudatosan kapcsolódik a tudományok fejlődéséhez, e világnézet alapvető törekvése a tudományos megalapozottság, és a világ egységét nem a világon túl keresi.

A tudomány és a világnézet közötti kapcsolat nem redukálható egyszerűen az egyes és az általános viszonyára, úgy, hogy a tudomány tárgya egyest, a világnézet tárgya az általánost jelentené. Mint ahogyan az objektív valóságban, úgy a visszatükrözőedésben, a megismerés folyamatában is dialektikus átmenet áll fenn az egyes és az általános között. A különösnek, mint filozófiai kategóriának megfelelő szerepe van a tudomány és világnézet viszonyában. Ahogyan a szaktudományok a jelenségekben a különös törvényszerűségeket kutatják, ugyanez vonatkozik a világnézetre is, amely nemcsak az általánossal, hanem a kevésbé általánossal, a különössel is foglalkozik, de mindig az általánosnak alárendelve. Általános, világnézeti jellegű kérdés: öröktől fogva létező vagy teremtet-e az anyag? De az a kérdés, hogy kialakulhat-e az élet az élettelen anyagból, különösen és kifejezetten világnézeti jellegű kérdés.

De a kérdés része egy általánosabb világnézeti kérdésnek.

A marxista-leninista világnézet és a tudományok kapcsolatában nem lehet élesen szembenálló határt vonni, és e viszony történelmileg állandóan változó. A dialektikus és történelmi materializmus elméleti és gyakorlati vonatkozásai

messzemenően igazolják Engelst, amikor azt írja: "A modern materializmus nem a régi materializmus puszta vissza-beiktatása..." /1/ A világnézet meghatározásánál azt is be kell mutatnunk, hogy a világnézet egy bizonyos tárgy és bizonyos nézőpont viszonya. Az ember világnézete helyzeti nézőpont, amelyről létérdekei és boldogsága irányába igyekszik tájékozódni. A világnézet meghatározásánál, szerepénél tudomásul kell vennünk, hogy az ember mindenekelőtt társadalomban létezik. És az ember létérdeke és helyzeti nézőpontja nagyon sok tényezőtől függ, és az ember közvetlen élettapasztalatai útján nem is tudja áttekinteni.

A spontán világnézetű egyén csak közvetlen tapasztalatai alapján, lényegében csak találomra válogathat az információk sokaságában. És nemhogy a világ, de a saját környezetében lezajló események alapvető mozgatórugóit sem tudja reálisan értékelni.

Világnézeti vonatkozásokban is a lényeghez csak következetes, átgondolt, módszeres elemzéssel lehet eljutni.

Világnézetünket, létérdekeinket alapvetően az határozza meg, hogy milyen tevékenységgel veszünk részt, milyen szerepet töltünk be a tulajdonelosztásban, a társadalmi munkamegosztásban. És elsősorban ebben az összefüggésben érintenek bennünket a világesemények.

A világnézet a cselekvő egyén nézőpontja, amellyel világa egészét szemléli és értékeli. A világnézet egészében társadalmi meghatározottságu, mivel alanya, tárgya, forrása és célja társadalmi. Ezen belül az egyén világnézetét konkrétan

1./ MEM. 20. 135.old.

az határozza meg, hogy ő maga miféle konkrét termelői-tulajdonosi szerepet tölt be az adott társadalomban. Az emberek sorsát alapvetően meghatározó összefüggések felméréséhez, felismeréséhez, tudományos világnézetre van szükség. Ezért feltétlenül szükség van a marxista-leninista világnézet elsajátítására, tanítására, s ennek szellemében való nevelésre. Az emberek sorsát meghatározó összefüggések nagyon bonyolultak. Az egyén a tudatán kívül és attól függetlenül létező világban él. Léte elsősorban a társadalomhoz kötődik. A lét az ember számára csak a társadalmon belül lehetséges, mégpedig úgy, hogy a termelés folyamatában nemcsak a természettel kerül kapcsolatba, hanem sokrétű viszonyba kerül a társadalom tagjaival is. És az ember anyagi létét biztosító viszonyok határozzák meg elsődlegesen világnézetét, gondolkodását is. A világnézetet meghatározó tényezők kölcsönhatása, mennyisége és minősége társadalmi körnkként más és más, és együtt fejlődik a társadalom fejlődésével. Az átfogó igazságok, általános összefüggések közvetlen tapasztalataink útján nem ismerhetők fel. Az egészt kiterjedő igazságok csak a tudományok rendszeres munkája nyomán, és az egyetlen tudományos módszerre a materialista dialektikára támaszkodva, azt használva juthatunk el. Életünk sorsát alapvetően meghatározó összefüggéseket reálisan csak a tudományos világnézet alapján, a valóságból kiindulva rendezhetjük megnyugtatóan. Hogy miért egyedül e világnézet segítségével? Azért, mert ez a világnézet realitás, mert a dialektikus és történelmi materializmus egy a valósággal, a valóságból táplálkozik, miközben a valóságot átalakítja.

Korunk, a szocializmus előretörésének kora, a nemzetközi munkásmozgalom nagyméretű fellendülésének kora, és a XX. század emberének egyre kevésbé elegendő, ha a világból csak egy darabkát lát. A történelmi események, a termelőerők gyors fejlődése, a viszonylatok sokasága, térben és időben ezernyi szállal vagyunk összekötve az emberiség sorsával. A történelem egyik kor emberének életébe sem szólt bele olyan közvetlenül, következetesen, mint a mi életünkbe. A történelem egyik kora sem tette fel olyan élesen a kérdést - és nyíltan -, mint a mi korunk. És a történelmi szükségzerűségek korunkban követelik meg a leghatározottabb döntéseket, szinte nem tűrő gyorsasággal kéri számon az emberi cselekedetek tartalmát, felelősségét. Ez az emberi cselekedet, felelősségérzet egész embert követel, olyan embert, aki nem hányódik a technikai-társadalmi fejlődés hullámai között. Olyan embert követel, akinek van megbízható áttekintése a körülötte lejátszódó eseményekről, tisztában van az események okaival, érti és felismeri a lényegét, egyéni boldogságát az egész emberiség boldogságával együtt tudja elképzelni, és ennek érdekében képes harcolni. Ezért van szüksége különösen a ma emberének átfogó világnézetre. És a mai kor emberének tudományos világnézete csak a dialektikus és történelmi materializmus lehet, amely nélkül nem lehet a jövőt megtervezni, látni, alakítani. A marxista tudományos világnézet nem lép fel azzal az igénnyel, hogy véglegesen lezárt képet adjon a világról. Éppen ezért tudományos, mert a fejlődő tudományok eredményeire épül, és maga is építi mindazt, ami új és előremutató. Fejtegetésünkől az is megállapítható, hogy a tudományos világnézetnek szervező szerepe van az emberi tudat és tevékenység gyakorlati folyamatában. Szervező

és rendező szerepe van, mert ez a tudományos világnézet az egységes egész világra vonatkozik, mert képes a lényegét kiemelni a jelenségekből, mert logikus rendszert alkot és feltételezi a személyes meggyőződést, az értelmi azonosulást, a dinamikusan érzelmi fűtöttséget, a visszavonhatatlan, de állandóan fejlődő elkötelezettséget.

A tudományos világnézet végső soron mindenkor az emberek gyakorlati céljainak teljesíthetőségére, valóságos szükségleteik kielégítésének lehetőségére keresett és keres választ. Tehát nem lehet száraz anyag a Világnézetünk alapjai tárgy, hanem a társadalmi cselekvésnek, tömegek és egyének történelmi tevékenységének mozgató ereje és elméleti igazolása. A dialektikus és történelmi materializmus következetesen tudományos világnézet. Reálisan fejezi ki korunk szükségleteit, megjelöli a társadalmi fejlődés főbb irányát, a gyakorlati cselekvés vezérfonalául szolgál. A tudományos világnézet a modern proletáriátus megjelenésének történelmi talaján szükségszerűen jött létre, az osztályharc terméke, a társadalmi mozgás reális visszatükröződése. A marxista-leninista filozófia nemcsak korunk elevenen ható világnézete, hanem világpolitikai tényezője is.

A világ megváltoztatásának felismerése és követelése egységesen tartalmazza a tudományosságot, a proletárpártosságot, az igazi humanizmust. E tudományos világnézet politikai végkövetkeztetése: a világ emberibbé tételének haladás iránya csak a dolgozó tömegek létérdekeinek nézőpontjából ismerhető fel és oldható meg a történelmi igazságnak és szükségszerűségnek megfelelően.

A marxista-leninista filozófiának, a tudományos igénnyel és tartalommal fellépő világnézetnek társadalmi jelentése és szerepe van. Ez a világnézet tudatosan és szándékosan emberközpontu, mindig társadalmi közvetítéssel viszonyul a természethez. Az ember a társadalmi valóságot csak úgy képes megismerni és elsajátítani, ha tevékenységével aktív viszonyba kerül, azaz folytonos anyagcserején létre az ember és a társadalom között. Ha az ember és a társadalom közti kölcsönhatás emberek kölcsönös tevékenysége, akkor az ember saját aktivitása révén csak úgy képes elsajátítani a társadalmat, ha közben állandóan formálja, változtatja a társadalmat és vele együtt önmagát is.

A tudományos világnézet nem a szaktudományi eredmények egyszerű halmaza, hanem azok rendszerezett, interpretált együttese. Az ismeretek rendszerezésével a konkrét szaktudományok eredményeiből kiemeljük a közöset, az általánost, s feltárjuk az egyes tudományágak közös vonásait, kialakítjuk a természetre és a társadalomra vonatkozó általános képet és ezzel együtt meghatározzuk az embernek a természettel és a társadalommal szembeni általános tudományos magatartási viszonyát.

A tudományos világnézet az emberi tevékenységet irányító eszméket, célokat funkcionálásukban, gyakorlati megvalósításukban, tehát nem elvontan, hanem az anyagi erővé válás folyamatában tartalmazza.

Összegezve a tudományos, korszerű világnézet lényegét, tartalmát, a következőket kívánjuk kiemelni:

Egyedül korszerű világnézet a dialektikus és történelmi

materializmus. E tudományos világnézetben a dialektika és a materializmus egysége jelenik meg, melynek fejlődése is dialektikus. Elsősorban az objektív anyagi világ egységének tükörképe. Ez nemcsak az anyag-mozgás egységét jelenti, hanem az emberi tevékenység és ennek tárgyának egységét is. A marxista-leninista világnézet az objektív világ és a hozzá való viszonyunk az emberi nem lényegéből fakadó, öntudatos értékelésre tesz képessé bennünket. A tudományos világnézet az embernek azt a természetes meggyőződését önti formába, amely csak a reális világot fogadja el egyetlen valóságos világnak.

A marxista-leninista világnézet főbb sajátosságai:

Tudományos világnézet, összhangban áll korunk tudományos haladásával. Az anyag-tudat viszonyának kérdését a tudományok eredményeinek összhangjával a materializmus javára dönti el. Egységes materialista képet ad a természetről, a társadalomról és a gondolkodásról. Ez a tudományos világnézet a proletáriátus és a burzsoázia harcának szükségszerű terméke. E világnézet eszköze a világ megváltoztatásának. Tudományosan pártos világnézet, a tudományosság és a pártosság feltételezik egymást. A kommunista pártok általános-tudományos elméleti alapja a dialektikus és történelmi materializmus.

III.

A Horthy-rendszer középiskolai világnézeti oktatásának főbb sajátosságai

A proletárforradalom leverése után az ellenforradalmi rendszer megsemmisítette a Magyar Tanácsköztársaság minden közoktatási rendelkezését. Az ellenforradalom nem egyszerűen restaurálta a forradalom előtti közoktatási viszonyokat - ez nem lett volna elegendő ahhoz, hogy az ifjúságot az ellenforradalom politikai, ideológiai céljával összhangban nevelje. A nevelés tartalmi és módszertani változtatása elsősorban azt a célt szolgálta, hogy az ifju nemzedéktől távolítsák a szocialista forradalom eszméit. Az ellenforradalom politikai, ideológiai céljainak megfelelően különösen a "valláserkölcsei" és a "hazafias" nevelés fontosságát hangsúlyozták.

Klebensberg Kuno meg is fogalmazta az ellenforradalmi rendszer nevelő munkáját: "Nem osztálygyűlöletre, hanem nemzeti összetartásra, minden magyarnak hatalmas szolidaritására van szükségünk a magyar bibliának abban a hét szűk esztendejében, amelyet most élünk. Erre a nemzeti szolidaritásra neveljen a magyar népiskola." /1/ Ez a hivatalos álláspont a tőkés és földbirtokos osztály érdekeit, akaratát fejezte ki az oktatásügyi politika megvalósításában. Klebensberg tisztában volt azzal, hogy az osztálygyűlölet szításával nem lehet egy uralkodó osztály hatalmát megmenteni a pusztulástól.

1./ Gróf. Klebensberg Kuno beszédei 1916-1926. Bp. 1927.
369-370. old.

A nevelésnek is ezt a célt kellett szolgálnia. Megértetni az ifjúsággal, hogy a magyar nemzetnek egy nemes célja van "szolidaritással" megoldani a társadalmi feszültséget.

Gyűlölet helyett szeretetre van szükség. A magyar nemzet magyarokból és nem kizsákmányolókból és kizsákmányoltakból áll.

Fináczy Ernő is megfogalmazta az iskolával, az oktatással kapcsolatos követelményeket: "A kultúra nem lehet az államhoz kötve. A teljes államosítás nemcsak gyakorlatilag valósíthatatlan, de olyan erőszakos rendszabály is, mely ellenkezik a tanítás szabadságával, s ellenkezik a nevelés sikeréhez megkívánt egyéni törekvések érvényesítésének fontos követelményeivel." /1/ Fináczy nemcsak a Magyar Tanácsköztársaságot támadja, hanem tudatos demagógiát is folytat. Az államtól független kulturáról beszél, a nevelői munkában az "egyéni törekvések" csak a magántulajdon elve alapján járhatnak eredménnyel.

A tanítás szabadságát és sikerét tehát a magántulajdonhoz, az egyházi iskolához kötötte. "...sem a liberalizmus, sem a konzervativizmus, sem a szocializmus, mint politikai pártok, nem támaszthatnak jogot arra, hogy a lelkek átformálására lefoglalják maguknak az iskolát." /2/ Semleges, elszigetelt iskolát akar, mely mentes minden politikától és politikai párttól. Demagóg, hazug politikáját tovább folytatja:

1./ Fináczy Ernő: Világnézet és nevelés /tanulmányok/.

Bp. 1925. 67. old.

2./ U.o.

"Nem proletárokat, nem burzsoákat akarunk nevelni, hanem lelkiileg művelt, értelmes és erkölcsös, azaz; becsületes magyar embereket. A nevelésnek oly eszméje ez, mely minden párt fölött áll, soha el nem avul és soha erejét nem veszti." /1/ Hogy politikája elfogadható, érzelmileg átvehető legyen, előszeretettel használja a "becsületes magyar" kijelentést. Szerinte csak az lehet a becsületes magyar, aki megtagadja az osztályellentéteket, nem rendeli alá a nevelést politikai pártok akaratának, de a becsületes magyarnak fenntartás nélkül ki kell szolgálnia az uralkodó osztály érdekeit. Bizonyítani kívánja, hogy a nevelés az iskola, osztályokból mentes, önálló szerepet tölt be a társadalom életében.

"A jövő középiskolája legyen minden izében keresztény és magyar. Vessen tehát súlyt az ifju léleknek meggyőződéses kereszténnyé és tudatos magyarrá nevelésére. Éppen ezért a vallásos, erkölcsös és hazafias nevelés álljon homlokterében." /2/

A nevelés céljainak meghatározásánál hangsúlyozták, hogy szakítani kell az egyoldalú intellektualizmussal. Az ellenforradalmi rendszer egyik vezető filozófusa hangsúlyozta:

"Az akarat nevelése ne csak folyton hangoztatott pedagógiai papirnyelv legyen, hanem valóban gondoskodjunk konkrét eszközökről arra, hogy a következő nemzedéket az önmegtagadás, odaadás, engedelmesség, fegyelem szelleme hassa át. A nevelésben sokkal lényegesebb az akaratnak, a jellemnek, mint az értelemnek a fejlesztése." /3/

1./ U.o.

2./ Magyar Középiskola, 1920. június.

3./ Kornis Gyula: Kulturpolitikánk irányelvei, 1921. 24.old.

Az akarati nevelés eszközeit nem az értelemben, hanem az érzelemben találták meg. Tisztában voltak azzal, hogy az önmegtagadást nem lehet értelemmel indokolni, csak olyan eszközökkel, amelyek az érzelemre hatnak, mint a szeretet, a vallás-erkölcs, "hazaszeretet", "becsületes magyar" stb. Keresztény jellemű ifjúságot akartak nevelni, amely értelmével nem keresi az újat, a haladást.

Kornis Gyula megállapítása szerint a nemzeti neveléspolitikai három fő feladatot tartalmaz: "...a nemzeti érzés pozitív ápolása,... az irredentizmus leghatékonyabb pedagógiáját. Az ifjúság lelkének megvédése az internacionalizmus szelleme ellen. A nemzet intelligenciájának visszamagyarosítása, hungarizálása. A nemzeti politikai nevelés csak úgy lehet biztosítva, ha keresztény vallásos érzület hatja át." /1/

Kornis tehát érthető meghatározását adta az ellenforradalmi rendszer keresztény-nemzeti nevelési eszméjének.

Hóman Bálint is hivatkozott a nemzet egyetemes érdekére: "Az osztályharc gondolata a fejlődés és a történet törvényeit nem ismerő szobatudósok agyának torzszülötte. A történelem arra tanít, hogy a nemzetek életének egészséges fejlődése mindig az osztályok békés együtt munkálkodásán és nem az osztályharcon alapul." /2/

A vallásos nevelés fő célját elsősorban nem a krisztusi szeretet hirdetésében látták, hanem az idealista világszemlélet kialakításában, a tudományos ismereteken való felülemelkedésben. Idealista világszemléletet, amely tartalmazza az uralkodó

1./ U.o. 21-22.old.

2./ Hóman Bálint: Művelődéspolitikai. 103-104. old.

osztály gazdasági, politikai érdekeit, ezzel megerősítve uralkodását a tömegek felett.

A Horthy-korszakban az egyoldalú intellektualizmus ellen folytatott harc jelszavával lényegében a középiskolai nevelésben első helyre került az irredentizmus, a nacionalizmus. Az értelmi képzést, a tudományos ismeretanyagot lebecsülték, a világnézeti, erkölcsi és politikai nevelést szembeállították az élettel, az objektív társadalmi törvényekkel. A fasizmus embertelen, hazug ideológiáját az ifjúság, de a felnőttek körében is csak úgy lehetett hatásosan terjesztetni, ha az emberi értelem háttérbe szorult. Értellemmel nem lehetett a faj és az erősebb jogát hirdetni, ez csak az ösztönök, az érzelmek síkján vált lehetségessé.

"A nemzetek életfolyamatában a faj hatalma és joga érvényesül. Ma nemzeti közösségről, nacionalista kollektivizmusról beszélünk csupán, a nemzetközi közösség, az internacionalisták kora lejárt." /1/

"Az én tudománypolitikámnak alapja az a gondolat, hogy a nemzetnek kulturáját kicsiny és nagy nemzeteknél egyaránt három-négyezer ember képviseli." /2/

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után Európa-szerte fellendült a munkásmozgalom, s e tény arra készítette a burzsoáziát, hogy megingott hatalmának megerősítésére fokozott mértékben vegye igénybe a nevelést, mindenekelőtt a világnézeti nevelést.

1./ Dr.vitéz Bessenyei Lajos: Protestáns Tanügyi Szemle 1935. jun. 247.old.

2./ Gróf. Klebelsberg Kuno, beszédei 1916-1926. Bp. 1927. 486.old.

A marxizmus-leninizmus ellensúlyozására minden hatalmával az idealista, elsősorban a vallásos világnézet terjesztését támogadta.

Jól világított rá Weszely Ödön: "Ugy a filozófiában, mint a pedagógiában tulajdonképpen nem is az új és a régi áll egymással szemben, hanem a realizmus és az idealizmus, materializmus és spiritualizmus, a pozitivista és a metafizikai álláspont." /1/

A magyar kizsákmányolókat nemcsak az orosz szocialista forradalom rémitette meg, hanem az a tény, hogy Magyarországon is győzött a proletáriátus diktaturája, és ez kitörölhetetlen nyomot hagyott mind az elnyomók, mind az elnyomottak gondolkodásában. A Magyar Tanácsköztársaság győzelme a dolgozók számára reményt és biztatást jelentett: van ereje és képes megdönteni a burzsoázia hatalmát; az uralkodó osztály számára félelmetes figyelmeztetés volt: uralmát elsősorban a magyar dolgozó néptől kell féltenie, és a legveszedelmesebb eszme számára a dolgozókat öntudatra ébresztő marxizmus-leninizmus.

Mindezt Kornis Gyula is felismerte: "Az államnak minden internacionális fölforgató politikai pártszervezést csirájában el kell fojtani, ennek képviselőit az iskolából könyörtelenül eltávolítani. Kulturpolitikánknak azon kell lennie, hogy a nemzetközi szocializmus hirhedt jövőendő állama a lelkekben csak a múlté legyen. Nemzeti nagy szerencsétlenségünknek, s a magyar bolsevizmusnak történetével állandóan kell éreztetnünk és bizonyítanunk, hogy az állam csak nemzeti állam lehet." /2/

1./ Magyar Pedagógia XI.évf. 3-4.sz. 77.old.

2./ Kornis Gyula: Kulturpolitikánk irányelvei Bp.1921.21.old.

Kornis felismerte, hogy nem elegendő a szocializmussal szimpatizálók eltávolítása az iskolákból, eszmével eszmét, világnézettel világnézetet kívánt szembeállítani.

"Iskoláink tantervében minden nemzeti tárgynak /magyar nyelv, történelem, irodalom, földrajz, gazdaságtan/ csak egy tengely körül kell forognia: az integer Magyarország körül. Meg kell teremtenünk az irredentizmus leghatékonyabb pedagógiáját. A most következő kor lesz igazán a militarizmus kora, mégpedig a burkolt militarizmusé." /1/

Tény, hogy a magyar uralkodó osztály nemcsak a marxizmus-leninizmus ellen fogalmazta meg álláspontját a világnézeteti nevelés terén, hanem szembefordult az első világháború előtti korszak haladó polgári eszmevilágával is.

Megfogalmazták az aktív világnézeteti nevelés szükségességét: "Ha a magyar neonacionalizmus nem tudja megnyerni a nemzeti gondolatnak és a nemzeti érzésnek a magyar tömegeket, és ha marad egy viszonylag kisebb társadalmi réteg ideálja, akkor nem lehet kétséges, hogy fölébe kerekedik az egész földet egyetlen golyóbisnak tekintő internacionalizmus" /2/

Ennek a neonacionalista világnézetnek megfelelően állította össze az ellenforradalmi rendszer iskolaépítési és nevelési politikáját.

"A ma élő generációk igen számottevő része négy elemi osztály után ment ki az életbe. Mit jelent ez? Megtanították őket írni, olvasni, egy kissé számolni, de éppen abban az

1./U.o. 21. 25. old.

2./ Gróf Klebelsberg Kunó: Neonacionalizmus. 188.old.

időben, amikor világnézetét ki lehetett volna alakítani, hagytuk magukra őket. Akkor jött a marxizmus, és a maga iskolánkívüli művelésével kihasználta az előtte nyitva hagyott kaput a maga céljaira. Mi megcsináljuk a felső tagozatot. Meg tudom érteni, hogy egy darabig a marxizmus ujjongott a népiskolán, de csak azért, mert megnyitotta számára az ajtót, de mi most - vallásos és hazafias érzés emberei - jövünk, és nem hagyjuk magukra a magyar tömeget, hanem kísérjük őket tovább mindaddig, míg ki nem alakítjuk a vallásos, erkölcsös nacionalista világnézetet." /1/

Az ellenforradalmi rendszer vezető filozófusai, pedagógusai, politikusai sokoldaluan magyarázták a nacionalista világnézet kialakításának szükségességét. Magyarázták az ember és a világnézet, az ember és a társadalom kapcsolatát."... Örök megfejtethetetlen talány marad az ember előtt maga az ember." /2/

Hogyan válaszoltak arra a kérdésre mi a világnézet?

"A világnézet az egyén legbensőbb énjének megnyilvánulása a világ jelenségeivel szemben, a világnézet semmiféle elméleti erőszakot nem tűrő állásfoglalás, így nem is tarthat igényt a tudományosságra, általános érvényre. A világnézet népileg és időleg kötött, a faj, jellem, és a sors által meghatározott igazságot önti racionális formába." /3/

"A világnézet szerkezetének alapja végsőleg az értékelési rend, az a rangsorolás, amelybe illeszttem az élet, a világ összes értékeit. Ez mondja meg, mely dolgok becsesek előttem,

1./ Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus jegyzőkönyve 88-89.o.

2./ Dr.Kiss István: A világnézetek harca./Magy.Tanítók Könyvt./ Bp. 1938. 259.old.

3./ Péter Zoltán: Világnézettani alapvetés, Debrecen, 1939. 33.o.

melyek kevésbé, miben látom életem célját, értelmét." /1/

"A világnézetnek az a szerepe, hogy benne rendeződik állásfoglalásunk a kultura hatalmasságaihoz. Kétszeres nehézséget tár elénk az objektív szellem a maga követeléseivel: általában az egyes objektív hatalmasságok szolgálata és másodszor a köztük felmerülő ellentétes parancsoknak megoldása. Hogy szolgálnom kell az objektív szellemiséget, az erkölcsi probléma. De hogy milyen értékparancsait teljesítem, milyen rangsort állítok fel a különböző értékformák és értéksorok között, az már világnézetem alapproblémája. Benne békül ki a különböző kulturágazatok önző, egymással szembenálló követelése azáltal, hogy egységes átfogó világszemléletemet érvényesítem." /2/

A világnézetet tehát értékélményekkel magyarázták, de hangsúlyozták, hogy az érték független az objektívvilágtól, az érték az egyén felett áll. A követelmény csak egy lehet: a felismert érték előtti hódolat és szolgálat. Csak egy törvény kötheti le az embereket Péter Zoltán szerint: a szeretet törvénye, szeretet a felismert örök értékek iránt.

"A történelmi filozófia egyre bővülő adatok világánál keresi az emberi élet nagy törvényeit, de néhány helyes észleleten túl nem jutott és nem ad feleletet arra, hogy mi az emberi élet, illetőleg a történelem hajtóereje és végcélja. Nem ad feleletet arra: mi az oka annak, hogy az emberiség koronként békés, munkás, nyugalmas életet él, de egyszercsak valami láthatatlan erő megzavarja nyugalma." /3/

1./ U.o. 128.old.

2./ Péter Zoltán: Világnézettani alapvetés, Debrecen 1939. 184.old.

3./ Dr.Kiss István: A világnézetek harca, Bp. 1938. 260.old.

Hangsúlyozták, hogy a világnézeteket az különbözteti meg egymástól, hogy hogyan vélekednek istenről. Az isten és ember, a lélek és a test, a társadalom és az egyén viszonyáról. Magyarázatuk eredménye: az emberi lélek isteni eredetű. A lélek gyümölcse a szeretet, öröm, türelem, jóság, hűség, szelidség, a test gyümölcse: a bűnök végtelen sorozata. Teljesen kikapcsolták a világnézet társadalmi tényezőit. Az embert, az emberi lelket a társadalmon kívülre helyezték, és ezen a külső területen keresték a magyarázatot. E külső terület egy célt szolgált: elterelni a figyelmet a társadalmi problémákról, tömegek nyugtalanságát, kérdéseit levezetni egy társadalom és természetén túl létező szellem elismertetéséhez.

"Érzéseink és értékeléseink megindokolása még saját öntudatunk előtt is nehéz feladat, másokkal közölni olykor lehetetlen." /1/

"...eljutottunk a hitetlenség állapotába, az élő hit és a kegyesség ereje eltűnt életünkéből. A vallás hovatovább politikummá lett. Maga az evangélium alig érdekli az embereket, a papok maguk sem nagyon törődnek az érdeklődés felkeltésével. A szomjas lelkek, nem találván kielégülést, pótszerekhez folyamodnak." /2/

Ugy látták revízióra szorul az egyház és állam, az egyház és a hívők viszonya. "A lelki élet megrendülése, a szenvedés a legjobb eszköz arra, hogy az embereket Istenhez térítse." /3/

1./ Péter Zoltán: Világnézettani alapvetés, Debrecen 1939. 168. old.

2./ Dr. Kiss István: A világnézetek harca. Bp. 1938. 265. old.

3./ U.o. 266. old.

És a Horthy-rendszer valóban meg is tett mindent annak érdekében, hogy a dolgozó tömegek szenvedjenek. De azt is világosan látták, hogy "...az ujság lett a biblia helyett az u.n. művelt ember első reggeli tápláléka." /1/

"Én azzal az általános hiedelemmel szemben, mely az értelmi középosztálytól elfordul és a romlatlan néptől várja az újjászületést, a középosztály öntudatra ébredésétől és akcióba lépésétől remélem a fordulatot." /2/

Jól látták az ellenforradalmi rendszer gazdasági-politikai ellentmondásait: "A tőke kiméletlenül kihasználta a lehetőségeket. Egy lendülettel a termelési tényezők élére tornáztta magát, és ha valahol indokolt volt a panasz a földművelés elnyomása, a munkások kiuzsorázása és a fogyasztók kiszákmányolása miatt, most ez a baj minden tárgyilagossá ember által hirdetett, elismert, nyilvánvaló igazsággá lett.

Nyilvánvaló igazság lett az is, hogy az erkölcstelen, kapitalista nemzetközi szűkkörű társaság a pénz hatalmával magához ragadta a gazdasági életben az uralmat és nyomorba dönti a világot. A mai gazdasági életben a tisztességes munka, ha ugyan akad munkaalkalom, nyomorúságot, a renyhe spekuláció vagyont, befolyást és hatalmat jelent. Végre megszületett egy új műszó, mely egy szóval fejezi ki mai életünk egész nyomorúságát és félszegségét: kamatrabszolgaság." /3/

"...ma mindenki az állam oltalma és beavatkozása után kiált: a tőke több haszon biztosításáért, kedvező, privilégizált adóztatásáért és a rabolt konc nyugalmas élvezetéért.... a tömegek pedig igazságért!" /4/

1./ U.o. 267.old.

2./ U.o. 268.old.

3./ U.o. 270.old.

4./ Dr.Kiss István: A világnézetek harca. Bp. 1938. 271.old.

Miben találták meg a kiutat ebből a mély társadalmi-gazdasági, politikai ellentmondásból? Egyedül a keresztény erkölcs erősítésében, erőteljesebb terjesztésében. A megoldáshoz a vallásos világnézetet hívták segítségül.

"Vissza kell térnünk a hamisítatlan Krisztushoz, mert korunk nagy problémája, a szociális kérdés csak az Ő szellemében oldható meg szerencsésen." /1/

"... csak a folyton gyarapodó szeretet és kegyesség teheti türhetőbbé földi életünket." /2/

A világnézet szükségessége és a gazdasági problémák magyarázatánál megkülönböztették a szocializmust és a kommunizmust.

"A szocializmus az evolúció elve alapján áll, a kommunizmus pedig kifejezetten forradalmi, mely éppen forradalmi propagandájával behálózta a világot és előbb-utóbb kikényszeríti az összes háborúk között a legborzalmasabb világnézeti háborút." /3/

Az ellenforradalom filozófusai szerint a történelmi fejlődés kiegyenlíti az ellentéteket a lélek és a test, a szellem és az anyag, az egyén és a társadalom között. De nem forradalom útján, nem a társadalom megváltoztatásával, nem az elnyomottak felszabadításával, hanem a vallásos szeretet elfogadtatásával, szélesítésével.

A materiális szocializmus távol áll az egyetemes emberi eszménytől, mert "eszköze az osztályharc, célja az osztályuralom, mert nem ismer mást, mint a munkásosztályt." /4/

1./ U.o. 275.old.

2./ U.o. 281.old.

3./ U.o. 277.old.

4./ U.o. 281.old.

A szociális problémák megoldását nem az adott társadalomban keresik, elvont hamis vállalási és etikai elveket hívnak segítségül a bajok orvoslására. És a bajok eredetét "keresve" támadásba mennek át." A lezáruló korszak bünei tehát a kommunizmusban sűrűsödnek össze, mely a múlt szellemének hajtása és nem a jövő ígérete." /1/

És adják a végkövetkeztetés is: a bajok eredete, oka a marxizmus-leninizmus, a kommunizmus. Mintha nem is a földön járnának, a marxizmust-leninizmust, a szocializmust, az orosz munkások szocialista forradalmát, a Magyar Tanácsköztársaságot vádolják azért, mert: "A kapitalizmus példátlan gazdaságot halmozott fel néhány ember kezében, mely főképpen a munkások kiuzsorázásából és a fogyasztók kizsákmányolásából keletkezett." /2/ Csak egyetlen megoldás járható minden veszély nélkül: az emberek forduljanak az igazság felé és fedezzék fel újra Krisztust! A társadalmi igazságot, és igazságtalanságot a vallás dogmái területére utalták, mert tisztában voltak azzal, hogy ezen a területen a társadalmi igazságtalanságok eredőit, okait reálisan a tömegek soha nem fogják megtalálni. A filozófusok, politikusok e tevékenysége tehát tudatos volt, az uralkodó osztály érdekeit szolgálták ki, e tudománytalan világnézet erősítésével.

Hangsúlyozták, hogy a világnézeti nevelés nem lehet semleges a szocializmus eszméje iránt, a világnézeti nevelés aktiv fellépést kíván a lelkiileg is művelt emberektől.

Ime a politikától mentes iskolai nevelő munka! A huszonöt év kétségbevonhatatlanul igazolja, hogy a nacionalista,

1./ U.o. 282. old.

2./ Dr.Kiss István: A világnézetek harca Bp. 1938. 277.old.

irredenta, népellenes politika centrumaivá tették a középiskolákat is! Milyen szerepet szántak a problémák megoldásában az egyháznak?

"A kapitalizmus egyre türelmetlenebbé váló tulkapásai és a kommunizmus réme, a két ellentétesnek látszó véglet, arra kényszerítette az államokat, hogy a szociális kérdések megoldását elsőrendű feladatuknak ismerjék. Felébredtek szendregésükből az egyházak is, elhárítják azt a gondolatot, hogy nekik a mai állapotok konzerválása a feladatuk, szakítanak azzal a felfogással is, hogy csak a földi élettől elvonatkoztatott lelki üdvösséggel kell törődniök; többé nem légüres térben hangoztatják a szeretetet, hanem arra törekednek, hogy intézményesen biztosítsák, hogy annak szelleme áthassa a világot." /1/

A vallás szerepének intézményes biztosítása azt jelentette, hogy az egész oktatásban, nevelésben a vallástan került első helyre, és a tudományos ismeretanyag ennek volt alárendelve. A hamis tudat hegemon szerepet játszott a középiskola egész tevékenységében.

A szociális kérdések megoldását természetesen más utakon is keresik. A társadalmat akarják átszervezni, úgy, hogy a kapitalizmus, az ellenforradalmi rendszer megmaradjon.

Azt állítják, hogy újra kell szervezni a tagozott társadalmat. "... a rendiség helyes felujítása által lehet megvalósítani a foglalkozási ágak nemes együttműködésének rendjét. Ezzel fel lehet emelni a munkás tömegeket, meg lehet szüntetni a munkások és munkaadók ellenséges viszonyát, az osztályharcot." /2/

1./ U.o. 283.old.

2./Dr.Kiss István: A világnézetek harca. Bp. 1938. 286.old.

A "nemes együttműködés rendjével" kívánták megoldani az osztályharcot levenni napirendről, elsősorban azért, mert az osztályharc veszélyezteti a társadalom "egységét".

Nemes együttműködést hirdettek a tőke, a kizsákmányolás biztosítása, a "hazafias" nevelés érdekében. Nemes együttműködést az előjogok megtartásával!

"Az egész gazdasági életet a szocialista igazság és szeretet kemény és bölcs fegyelme alá kell vetni, a munkásság jogos igényeit a krisztusi elvek alapján, a szeretet erejével jobban ki lehet elégíteni, mint osztályharc útján."

/1/ A munkásság jogos igényeit nem tudták, mert nem is akarták kielégíteni! Viszont a "kemény és bölcs fegyelmet" messzemenően teljesítették, az ellenforradalom terrorja a munkásosztállyal, a haladó erőkkel, a kommunista párttal szemben fokozódott. E "szocialista igazság és szeretet" jegyében fokozzák a letartóztatásokat, a rögtönbiráskodást.

Hova vezette az ellenforradalmi rendszer e vezető filozófusokat a "vallásos erkölcs" és "Krisztus ujrafelfedezése"?

Klebensbert Kunó az olasz fasizmust tekintette példának.

"Magyarországnak a nacionalizmus és kultura abból a forrásból kell innia, amely a legtisztábban, a legegészségesbben bugyog elő. És én meg vagyok róla győződve, hogy a világháboruba belebetegedett Európa népe között ma az ország nemzet a legegészségesebb". /2/ A néptől való félelem, a dolgozó nép gyűlölete egyenesen vezette a magyar uralkodó osztályt a fasizmushoz.

1./ U.o. 286. old.

2./ Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus Jegyzőkönyve. 90.old.

Hóman Bálint is a fasizmus mellett döntött. "Én teljesen elhibázottnak tartom a történelmi materializmus egész eszme menetét, ideológiáját. Én a spiritualizmus álláspontján állok, a szellemi és erkölcsi tényezőket tartom primér történelemirányító tényezőknek. Én tehát minden osztályharcot feltétlenül elítélek, és ez ellen harcolni kívánok, mert ezeket bomlasztó tényezőknek tartom." /1/ Ugyanez a tartalom jelenik meg az iskolai világnézeti nevelésben is.

"Valamennyi iskola célja a magyar életre való tudatos előkészítés, az erkölcs, a jellem, a kötelességtudás, a vállalaserkölcsi és nemzeti világszemlélet beoltása a gyerekekbe. A valláserkölcsi nevelés a mi iskolapolitikánk egyik vezérlő gondolata." /2/

Hogyan mutatták be és hogyan érveltek a fasiszta ideológia mellett? Minden eszközt az iskolán belül és az iskolán kívül felhasználtak az emberek megfertőzésére. Az iskolai katedrától a szószéken át a halálos megkínzásig. A fasizmus "nagyra becsüli a tudományt és az észszerűséget, de lehetetlennek tartja, hogy az észszerűség éppen a népen keresztül valósuljon meg. Ésszerűség és demokrácia ellentétes fogalmak, mert a nép csak alacsonyrendű műveltséghez juthat, a demokrácia tehát minden nemesebb kultúra és magasabbrendű disciplina kioltásához vezet." /3/

"Az emberek gyógyíthatatlan egyenlőtlensége termékenyen és jótékonyan hat a fejlődésre." /4/

1./ Hóman Bálint: Művelődéspolitiká. 1938. 114.old.

2./ U.o. 120.old.

3./ Dr.Kiss István: A világnézetek harca. Bp.1938. 287.old.

4./ U.o. 288.old.

Szerintük a demokrácia és a tudomány, a nép és a kultúra, a demokrácia és a fejlődés összeegyeztethetetlen. De minden eszközzel igyekeztek összeegyeztetni a fasizmust és az ésszerűséget, a fasizmust és a társadalmi haladást, a fasizmust és a világnézeti oktatást. Logikájuk kitűnően megfelelt az ellenforradalmi rendszernek, hiszen a néptömegek ésszerűsége a kapitalizmus megdöntését követelte!

Az 1930. szeptember 1. budapesti - és vidéki - hatalmas tömegbüntetés már nyíltan bizonyította a néptömegek, elsősorban a munkásosztály akaratát, ésszerűségét. Nyílt bizonyítása volt annak, hogy a munkásosztály képes a "gyógyíthatatlan egyenlőtlenségen" változtatni.

A Horthy-rendszer ideológusai a német fasizmust forradalmi diadalként jellemzik. "Az hogy a fasizmus ellensége a demokráciának nem azt jelenti, hogy ellensége a népnek; sőt a nép javát mindenekelőtt előmozdítja. Mert a fasiszta állam elutasítja a pacifizmus gondolatát és bevallottan impériumra törekszik, mégpedig szellemmel és fegyverrel.

Lényegében a fasizmus alkalmazása lehetséges bármely más államban, ahol meg van érzék az állam fogalmának felmagasztalására; de még van egy feltétele: a fanatikus hit, az áldozattól vissza nem riadó meggyőződés aktívilása.

Szülési fájdalom, sőt életkockázat nélkül nincs születés."/1/

Valóban! A magyar uralkodó osztályban meg volt az érzés a fasizmus iránt. Vallották és állították, hogy német nemzeti szocializmus "új államot, új nemzetet, új politikát, új gazdasági, társadalmi és erkölcsi életet jelent.

1./ Dr. Kiss István: A világnézetek harca. Bp. 1938. 291.old.

A lélek diadala az anyag és forma fölött. Egy új hódító nagy eszme: mely egyszerre milliók lelkét dobbantja meg és tölti el teremtvő fanatizmussal." /1/ A fasizmus valóban "új államot", új "erkölcsi életet" hozott, mely a féktelen terrorban, a kizsákmányolás fokozásában, az emberi humanizmus meggyalázásában, a világháború kirobbantásában jutott kifejezésre. És mindezt a kisebbség, az uralkodó osztály érdekében, életének meghosszabbításáért! Ugy mutatták be a fasizmust, mintha a kapitalizmus megdöntése érdekében jött volna létre. Tagadták a fasizmus mélységesen reakciós, imperialista jellegét, ember-ellenes tartalmát, finánciókés-burzsoá osztálytartalmát. A fasizmusban a jó, a szép, az igazság, a szeretet és erkölcsösség megtestesítőjét látták, és hirdették. Az uralkodó osztály iskolapolitikájával tudatosan tette meg a fasizmust a világnézetű nevelő munka elsődleges tartalmává.

Attól sem riadtak vissza, hogy a német fasizmus programját egyesítsék a vallási dogmákkal, és együttesen uralkodó világnézetű tegyék.

"A nemzeti szocialista párt programja 25 pontból áll, melyek kivétel nélkül a krisztusi szellem megnyilvánulásai".
/2/

Természetesen "bírálják" is a német fasizmust! "A nemzeti szocializmus, sajnos igen sok erőttől és biztosabb célkitűzéstől fosztotta meg magát, midőn a bibliát, a hitet elhanyagolta abban az értelemben, hogy nem állította a hitbéli megújódást a mozgalom homlokterébe." /3/

1./ U.o. 294.old.

2./ U.o. 296.old.

3./ Dr.Kiss István: A világnézetek harca. Bp. 1938. 296.old.

De gyorsan bocsánatot is kér a "bíráló"! "Meggyőződéseim szerint ezek az ellentétek el fognak simulni és a keresztény egyházak részt kérnek majd abból az alkotó munkából, mely Németországban megindult, mert be kell látniok azt, hogy az igazság és idealizmus elveinek megvalósításáért folytatott küzdelemben a nemzeti szocializmus tulajdonképpen az egyházak feladatát vállalta magára, a kommunizmus elleni céltudatos és hathatós küzdelem is az egyházak mulasztásai miatt hárult a világiakra. A nemzeti szocializmus győzelme elsősorban a keresztény egyházaknak nyújt bőséges alkalmat lelki magvetésre és gazdag aratásra. A keresztény egyházak tanítása szerint nemcsak az örökös királyok, hanem a választott államfők hatalma is Istentől van, mert világosítja meg és irányítja a választók akaratát és lelkét. Mióta a világ áll, Isten sugallata sohasem egyesített olyan nagy tömegeket egy akaratban, mint Hitler választásánál." /1/

Ime a Tanítók Szabad Egyetemén elhangzott politikától mentes, az új tanévre, világnézeti nevelésre felkészítő előadás!

A dicsőítés sem hiányzott a Horthy-rendszer ideológusaitól. "Ha van okunk csodálni Mussolini csodás alkotásait, még nagyobb elismeréssel kell adóznunk a német nép vezérének és gondviselőjének, Hitler Adolfnak, mert amit ő cselekedett, az a népmese fantáziájának határáig ér." /2/ Hitler ígéreteit, hazug, demagóg politikáját készpénznek vették!

1./ U.o. 297. old.

2./ U.o. 298. old.

Ugyanakkor szégyenkezés nélkül arról beszéltek, hogy az oktatás, a nevelés, az iskola nem lehet politikum!

A pedagógusoknak ez a fasiszta, nacionalista szellemben való felkészítése elsősorban a munkásosztály, a szocializmus, a marxizmus-leninizmus ellen irányult. A felkészítés lényege: elfogadtatni a pedagógusokkal a vallásos burokokban csomagolt fasiszta ideológiát, és e szellemben való nevelés szükségességét.

"A marxizmus éppen azért káros az államra és társadalomra, mert ellenséges osztályokra bontja a népet, gyűlölettel teli a lelkeket: megbénítja a gazdasági életet is azáltal, hogy tagadja a munkára és termelésre buzdító magántulajdont, a történelmi materializmus hamis tanával pedig általános tévedésbe sodor." /1/

A marxizmus-leninizmust vádolták az ország súlyos gazdasági helyzetéért, mintha azért lett volna Magyarországon munkanélküliség, nyomor, ellentétes osztályok, mert létrejött a marxizmus-leninizmus. Mintha a szocialista forradalom győzelmével jöttek volna létre a társadalmi igazságtalanságok, a súlyos szociális problémák! Az ország súlyos gazdasági-társadalmi problémáit a munkásosztály ellen, a marxizmus-leninizmus eszméinek tagadásával akarták megoldani.

A fasizmus nemcsak mint ideológia jelentkezett, hanem mint az iskolai nevelés módszere is. És nyíltan hirdették:

1./ Dr. Kiss István: A világnézetek harca. Bp. 1938. 300.old.

"... a nevelésnek három kiváló eszköze van: rajongás az eszményekért, szeretet a gyermek iránt és a pálca." /1/

A Horthy-rendszer hivatalos kulturpolitikája, világnézetei célkitűzése hangsúlyozta a világnézet és a nevelés kapcsolatát. De a kapcsolatból teljesen kizárták a tudományosság elvét, a realitást és az igazságot. És olyan tetszetős kategóriákat sorakoztattak fel, mint a szép, a jó és a szeretet, s mindezt vallási tartalommal megtöltve.

Fináczy hangsúlyozta, hogy "minden pedagógia egy-egy világnézetet tükröztet." /2/

Összekapcsolták a nevelés célját és a világnézet szükségességét is, de a szükségszerűséget alárendelték az uralkodó osztály érdekeinek, és az uralkodó osztály szentesítette a cél elérésének eszközeit. "... utvesztőbe jut az a nevelő, aki nem látja, hogy hová és merre kell növendékét vezetnie. Érthető tehát, ha a történet azt mutatja, hogy a nevelés sorsát végső fokon mindig világnézetek döntötték el." /3/

A legvilágosabban Weszely Ödön fogalmazott: "minden nevelési elmélet alapja valamilyen világnézet. A nevelés egész programja, célja és utja attól függ, mi a felfogásunk a világról és az életről, hogyan képzeljük el az ember helyzetét a világegyetemben, s az emberi társadalomban, mit tartunk az élet céljának, s hogyan képzeljük megoldhatónak az élet problémáit, szóvel: mi a világnézetünk és életfelfogásunk. A világnézet azonban nemcsak kiindulás, hanem cél is a pedagógiában." /4/

1./ U.o. 315. old.

2./ Fináczy Ernő: Elméleti pedagógia, Bp. 1927. 4. old.

3./ Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus Jegyzőkönyve, 1928. 111. old.

4./ Dr. Weszely Ödön: Korszerű nevelési problémák, Bp. 1927. 10. old.

Milyen alapállásból indultak ki a Horthy-rendszer filozófusai a középiskolai világnézetű nevelés kérdésében?

Hogyan értelmezték, mit vártak a világnézetű neveléstől?

Hogyan kapcsolták össze a világnézetet a filozófiával?

Tankó Béla így látta a világnézetű nevelés-tanítás kérdését a középiskolában: "... a világnézet problémájának tervszerű és rendszeres megoldását nem lehet többé halogatni, sem kerülgetni; hogy lelki életünk sok dicstelen és sivár vere-ségét igen nagy mértékben az ilyen mulasztások az öntudat-lanul felelős bűnrészesek; s hogy az iskolának a legkevésbé lehet tétlenül várni, amíg másutt, másvalaki elintézi a kérdést. Az iskola, a középiskola, egy vétkes kör bűvöle-tétől megigézetten tétlenül áll; már a tömegek is ráeszmél-tek arra, hogy a világnézet olyan szükséges valami a lélek-nek, mint a betevő falat a testnek; de a tömeg nem oldhat-ja meg magának, amit sóvárog, nem gyógyíthatja meg magát. A vétkes kört csak egy ponton lehet megtörni; ott kellene neki fogni a dolognak, ahol a jövő magyar lelki vezetők készülnek az életre: a középiskolában." /1/

Szerinte a világnézet nem az emberi ész alkotása, a világ-nézet nem a gondolkodás terméke, hanem lelki egységünk strukturájából származnak. Nem minden filozófia világné-zeti jellegű, csak az olyan, amelyikben a filozófus alanyi-sága, érzületvilága, életalakító akarata érvényre jut. Ál-lítja, hogy a legfőbb jó eszméje, a legfelsőbb erkölcsi alapelvek, amelyek gyakorlati életünket irányítják, a világ-

1./ Tankó Béla: A világnézet kérdése és a középiskola,
Debrecen, 1923. 1.old.

hézet legfelsőbb rétegét alkotják. És a leíró, ténymegállapító, törvényszerűségeket kereső tudományokkal szemben áll a jelenségek mögött ható okokat kereső világnézet.

"... az életet egyáltalában nem lehet kibírni, megélni anélkül, hogy a közömbösen tovaviharzó khaosz értelmetlen képződményei közt feleletet ne keressünk az ősi, örök, egyetlen, de most mintha éppen csak érettünk kitalált kérdésekre: miért érdemes élni? mi az értelme a khaosznak?" /1/

Péter Zoltán szerint az egészséges világnézetben kibékül a történelmiség és az időfeletti eszmény látszólagos elmentése. Csak határozott világnézeti állásponton látjuk meg a történelemben ható örök értéknormákat.

"... a világnézet nem játék, hanem élethatalom, sorsformáló erő." /2/

"Igen, csaknem félelmetes dolog ráeszmélni arra, hogy mekkora hatalom rajtunk a világnézet; hogy a szónak egészen rideg szótári értelmében a világ nekünk az, amit belőle tapasztalásaink, s a rájuk való visszahatásaink összefoglalnak, világnézetbe tömörítenek, hogy a mi életünk megteljesedése: egy világnézet, s hogy a világnézet a kibontakozott ember, a megvalósult élet: - csaknem félelmetes rágondolni, hogy ránk nézve nincs más módja a világ birtokbavételének, mint hogy világnézet alakul ki bennünk; - hogy igazán világok csapnak össze, mikor nézetek tusáznak, s rajtunk keresztül egy-egy világ keres elhelyezkedést a

1./ U.o. 2. old.

2./ U.o. 2. old.

többiek mellett, és hogy ez a világ kialakul bennünk észrevétlenül, szuverén függetlenséggel öntudatos, tervszerű, visszaható formáló akarunktól, lelki mechanizmusunk kényszerű tevékenységével. Éppen ezért hatalom fölöttünk, amelynek sorsdöntő ereje formál minket kiszámíthatatlan tényezők módosíthatatlan törvényei szerint, amit öröklött sajátosságok lappangó szülő okából a környezet ezer véletlen indító oka kibontja bennünk az egyetemes emberinek végzetesen meghatározott egyéni alakját." /1/

A világnézetet tehát úgy fogja fel, mint végzetes, az emberen uralkodó hatalmat. Az egyén kiszolgáltatott a világnézetnek, mert a világnézet természetfeletti erő. Szerinte az ember csak arra képes, hogy elfogadja a világnézetet, de arra nincs lehetősége, ereje, hogy ennek a világnézetnek cselekvő végrehajtója legyen. Ez a világnézeti - filozófiai álláspont az embert passzív tényezővé változtatja, beletörődésre, megnyugvásra kárhoztatja.

Az ellenforradalmi rendszer világnézeti neveléspolitikájának szisztematikusan kifejtett alapelveit Kornis Gyula, a budapesti egyetem filozófia professzora a "Kulturpolitikánk irányelvei" c. munkájában végezte el. 1928-ban írta: "Nemzetünk történetének 1918-ban ráncsujtó tragikus fordulata e sorok írójának a lelkét az eddiginél sokkal erősebb hangsúllyal a nemzeti-társadalmi lélek gyakorlati kérdéseire, a kulturpolitika és a pedagógia felé irányította, és ösztönszerűen annak fontolgatására sarkallta, hogyan menthetők meg legalább a nemzetnek szellemi-erkölcsi javai." /2/

1./ U.o. 3. old.

2./ Kornis Gyula: Kultura és politika. Bp. 1928. 3.old.

Feladatának tekinti, hogy a kultúra, a politika, a világnézet eszközeivel minél gyorsabban stabilizálják a polgári társadalmat. Azt is világosan látta, hogy nem lehet ott folytatni az állam által irányított kulturpolitikát, ahol a háboru előtt abbamaradt. Figyelmezteti a polgári társadalmat, hogy veszedelmes lenne megfeledkezni az ország anyagi gondjai mellett a lélek átformálásáról. A kulturpolitika és a világnézet legfontosabb kérdésének az iskolai nevelőmunkát tartotta.

Milyen világnézetnek, milyen politikai szemléletnek kellett Kornis szerint érvényesülnie a Horthy-rendszerben? Az iskolai nevelőmunka megfelelő világnézeti, politikai szemléletet csak abban az esetben tud adni, ha az egész nevelésnek "nemzeti" jelleget adnak. A nemzeti érzés meggyengült és ezt a lehető leggyorsabban helyre kell állítani. A szocializmust "nemzetietlennnek" tekintette.

A Kornis által hirdetett "nemzeti eszme" elsősorban a területi integritás és az antiszemitizmus pilléreire nyugodott.

A "nemzeti" szellemű nevelést azonosította a kereszténység szellemével. "... a nemzeti politikai nevelés csak úgy lehet biztosítva, ha a keresztény vallásos érzület is áthatja. Történelmünk folyamán a nemzeti egyuttal keresztényt is jelentett." /1/

Nyíltan hirdette, hogy a "nemzeti nevelés" lényege az antikomunizmus, az irredentizmus, az antiszemitizmus.

1./ Kornis Gyula: Kulturpolitikánk irányelvei, 1921. 4.old.

A "nemzeti egység" hirdetésében benne volt "Nagy-Magyarország visszaszerzésének" gondolata is. A "nemzeti egységre" való nevelés csak akkor lehet valóban "nemzeti", ha "keresztény vallásos érzület" hatja át. Így került egy helyre az irredentizmus, az antikommunizmus és az antiszemitizmus a kereszténységgel. Világos bizonyítéka annak, hogy az ellenforradalom kereszténysége nem az emberbaráti szeretet hirdetését jelentette, hanem reakciós ideológiai töltéssel a dialektikus és történelmi materialista szemléletmód ellen és a belenyugvás hirdetése érdekében irányult.

A Horthy-rendszernek szembe kellett fordulnia a Tanácsköztársaság "nemzetietlen" és "vallástalan" nevelésével, de szembe kellett fordulnia annak jól átgondolt, egységes, logikus, demokratikus iskolareform tervével is.

Az ellenforradalom logikáját bizonyítva hirdette: "A demokratizmus igazi szelleme a pedagógiában nem a magasabbfoku értelmi ismeretek minél nagyobb tömegének, minél szélesebb rétegekkel való elsajátításában, hanem az akarat és jellem minél hatásosabb fejlesztésében áll. Az igazi demokratizmus a társadalmi felelősség pedagógiája. A nemzet valamennyi tagja tudja, hogy az ő cselekvésének vagy nem cselekvésének mik a társadalmi következményei." /1/

Az osztályellentétek világnézeti, politikai demagógiája valóban nem tette szükségessé az iskola demokratizmusát, a dolgozó osztályok gyermekeinek magasabb műveltségét.

Az ellenforradalom egész nevelés politikája szükségessé tette a műveltséghez vezető ut elzárását a dolgozók gyermekei

előtt. A rendszer célja: az uralkodó osztály reakciós ideológiáját jól elsajátíttatni a dolgozók gyermekeivel, így erősíteni meg bennük is a "nemzeti" érdekek illuzióját. Kornis és a hivatalos iskolapolitika ezt a neveléspolitikát tartotta és hirdette demokratikusnak. Ezt a "demokratizmust" Kornis védte és indokolta is: "Nem az-e a dolgok természetes rendje, hogy a kiválóság elsősorban a maga társadalmi osztályának színvonalát emelje, ennek tekintélyét és befolyását növelje? Vajon nincs-e szükség okos parasztokra, kik a falut irányítsák, okos ipari munkásokra, kik az ipari munkásság intelligens vezetői lesznek, s így ne külső emberek használják ki a maguk demagóg céljaira?" /1/

A demagógia nagyszerű logikája ez! Kornis bizonyítja is, hogy pedagógiáját, filozófiáját a reakciós politika szolgálatába állította.

"Az egységesítéssel szemben még figyelembe kell vennünk, azt a pszichológiai szempontot, hogy az alsóbb és felsőbb néprétegek gyermekei különböző szellemi fejlettségűek és különböző előképzettségűek, s már azért sem kényszeríthetők éppen a tanítás kellő haladása érdekében oly hosszú ideig közös iskolába. Nem arról van szó, mintha a nép fia kevésbé volna tehetséges, mint az un. művelt osztály gyermeke, hanem arról, hogy mások a lelki diszpozíciói, más lelki fejlődésének a ritmusa. E kétféle elmetípus tehát különböző tanítást is kíván. Ha sokáig együvé szorítjuk őket, mindkettő csak kárát vallja. A művelt osztály gyorsabb észjárásu gyermekeinek fejlődését mesterségesen hátrál-

tatjuk, az alsóbb néposztály gyermekét pedig megerőltetjük, és olyasmire kényszerítjük, ami természeténél fogva nem neki való. Az előbbi gyermekkori környezete átlag már eleve alkalmasabbá teszi a felsőbb iskolai tanulmányokra." /1/

Ime, nyíltan is megfogalmazza antidemokratikus iskola elveit. Világos és nyílt beszéd ez! A dolgozók gyermekeinek "természeténél fogva" bele kell nyugodnia a társadalmi igazságtalanságba, "természeténél fogva" arra ítéltetett, hogy dolgozzon, imádkozzon, de tartsa magát távol a művelődéstől! A művelt osztály gyermekei pedig, szintén "természeténél fogva" irányításra, uralkodásra, kizsákmányolásra hivatott!

Az ellenforradalom "kulturfölényprogram"-ja mellett Klebelsberg kidolgozta a neonacionalizmus programját is. Hirdeti, hogy az iskolai nevelőmunka csak akkor töltheti be szerepét, ha a "tisztult nacionalizmus" szellemében történik, de ezt a nevelési szellemet "vallásos érzés"-nek kell áthatnia. Mi volt ennek a neonacionalizmusnak a lényege?

"Ez a nacionalizmus elsősorban a szocializmusban rejlő nemzetközösséggel tusakodik. A XX. század nacionalizmusának lent, a szocializmus által megszervezett tömegekben van az ellensége." /2/ E demagógia lényege ugyanaz, mint a "keresztény-nemzeti" ideológiának: a szocializmus gyalázása.

-
- 1./ Kornis Gyula: Kulturpolitikánk irányelvei, 1921. 36.old.
2./ Gróf. Klebelsberg Kunó: Neonacionalizmus. 31.old.

Valóban a tömegek számára nincs más járható ut, mint az ateisztikus és nemzetellenes marxizmustól való visszatérés a vallásos és nemzeti gondolat táborába." /1/

Természetesen nem hiányzott az irredentizmus, a területi integráció gondolata sem. Ebben is megőrizte a fehérterror politikáját. "Uj nagy célokat keres, kíván, követel a magyar nacionalizmus." /2/

Klebensberg és társai világosan látták, hogy az ellenforradalom megmentése érdekében olyan iskolapolitikára, világnézetre, ideológiára, eszmékre volt szükség, amely az uralkodó osztály érdekeit képviseli, úgy, hogy az ifjúság és a dolgozó tömegek számára is elfogadható legyen, ez a "közös nemzeti érdek" mindent átfogó hangoztatása volt, összefonódva és kiszolgálva a német-olasz fasizmust.

Kornis nyíltan hangoztatta, hogy a lényeg nem változott, maradt a fehérterror csak taktikai módszereiben változott.

"Uj világhelyzetben, uj ország lettünk, melynek politikája uj módszert, uj stílust, uj horizontot követel. A régi módszer elkopott politikai kliséit a mostani nemzedéknek ujakkal kell felcserélnie." /3/

Az ellenforradalom tudományellenes világnézeti nevelését igazolta Kornis, amikor a társadalmi osztályokat örök kategóriáknak hirdette meg. Az osztályszerkezet centrumába

1./ Gróf. Klebensberg Kunó: Neonacionalizmus. 188.old.

2./ U.o. 136. old.

3./ Kornis Gyula: Nemzeti megújhódás. 1929. 11.old.

a középosztályt helyezte - ezzel megadta a Horthy-rendszer nevelés politikájának osztályjellegét is. A középosztályt erkölcsi, politikai, világnézeti téren a legfontosabb államfenntartó tényezővé tette. Nem tagadva meg ezzel a burzsoázia és a földbirtokos osztály uralkodó szerepét.

Kornis Gyula a középosztályt világnézeti alapon állította szembe a proletáriátussal. A következőket írja a Kultúra és politika c. munkájában.: "Aránylag a proletáriátusnak a világnézete a legegyszerűbb már műveltségének differenciálatlansága miatt is. Ez a világnézet, amennyiben tudatos, a marxi ideológia pilléreire nyugszik: a metafizikában materializmust, az etikában csak egy értéket, a gazdasági értéket ismerő utilitarizmus. Társadalmi értékfelfogása minden téren radikális: a társadalom történeti alapjait gyökerestől fel kell forgatni, s a hagyományos nemzeti korlátokat ledönteni. Ami viszont a középosztályt illeti, bár van polgári radikalizmus is, a középosztály tipikus vonása lényegében a mérsékelt haladás, mely kiegyenlíteni iparkodik mindenütt az arisztokráciának merev konzervativizmusát és a proletáriátusnak mindent felforgatni törekvő nihilizmusát. A középosztály a történet-tanúsága szerint átlag a folytonosságban ható történeti erők irányában halad. Ezért a nemzeti gondolatnak és érzésnek is mindenütt és mindenkor a középosztály a leghűbb megőrzője és fejlesztője." /1/

A történelmi igazság az, hogy a középosztály a Horthy-rendszerben nem képviselte a "mérsékelt haladást", de

támogatta és kiszolgálta az uralkodó osztály reakciós politikáját és ideológiáját.

Jól látta a középosztály szerepét Weis István: "Saját osztálytudatának hiánya és az uraság látszata a legtöbbet közülük arra bírja, hogy felfelé megalázkodják, minden körülmények között keresse az érintkezést a felsőbbekkel. A középosztály nem vegyülhetett a nép közé, mert ez az uri mivolttal nehezen lett volna összeegyeztethető." /1/

Fináczy Ernő filozófus idealista világnézetével támogatta és szolgált az ellenforradalmi rendszer oktatáspolitikáját. Alapelve: a nevelésnek idealista világnézeten kell nyugodnia. Idealista világnézetében egyesítette a vallásos és nemzeti eszményt. A vallásos és nemzeti eszményt örök igazságnak minősítette. Alapelvében messzemenően támogatta Halasy-Nagy József is. "A filozófia nem merev tételekbe szedett tudomány, nem könyv, hanem cselekvő élet az isteni tudás izelítője a földi életben. Állásfoglalás ez az egész élettel szemben. Minden filozófia sajátosan egyéni módja az életnek, a gondolkodásnak és a cselekvésnek..." /2/

"Nem az egyenlősítő és nivelláló demokráciának van igaza, hanem a hierarchikus arisztokráciának. A demokráciával szemben az idelizmus arisztokratikus világnézet...." /3/

Nyílt állásfoglalás a tudománnyal, a tudományos eredményekkel szemben, elkötelezettség az arisztokrácia kiszolgálása mellett.

1./Weis István: Hazánk társadalomrajza. 1942. 90.old.

2./Halasy-Nagy József: "A filozófia kistükre" 2.kiad. 10.old.

3./ U.o. 79.old.

Az ellenforradalmi rendszer középiskola világnézeti nevelésében nagy szerepet játszott a vallástan. /évfolyamonként heti 2 óra./ Fináczy szerint a "kulturjavakhoz tartozik a vallás, mely miként a nyelv, szintén apáról fiura száll, és minden erkölcsi műveltség alapja." /1/

A középiskolai világnézeti oktatásnak nagy szerepet szántak, mivel "Az egységes világnézet széttört, szétesett." /2/

Miben határozta meg a hivatalos neveléspolitiká az iskolák belső tartalmi munkáját?

"Az intézmények és az iskolák benső tartalmának elmélyítésében erkölcsi- és jellemképző, nemzetnevelő munkára van szükség elsősorban. Ma ez fontosabb minden szakszerű nevelésnél, mert sokszorosan szükségünk van ugyan szakszerű ismeretekre, de még sokszorosabban van szükségünk erkölcsre, jellemre, és szilárd, gerinces világnézetre. Az iskola feladata az új nemzedék egészséges és egyöntetű világnézetének kialakítása, a beteg magyar lélek meggyógyítása, hogy az iskolából kikerülő fiatalság majdan a nagy világnézeti harcban meg tudja állni a helyét." /3/

Hóman Bálint szerint a "gerinces világnézet", az "egyöntetű világnézet" csak a vallásos, idealista világnézet lehet. A "nemzetnevelő munka" csak akkor kap igazi tartalmat, ha egyesül az idealista világnézettel. És az idealista világnézet elsődleges tartalma az uralkodó osztály, az ellenforradalmi rendszer kiszolgálása.

1./ Fináczy Ernő: Elméleti pedagógiai. 99.old.

2./ Hóman Bálint: Művelődéspolitiká. 1938. 101. old.

3./ U.o. 104. old.

"Ha igaz az, hogy a világnézet, vagyis az emberileg elérhető világkép és azt kiegészítő életfelfogás olyan nagy hatalom, ha igaz, hogy a tömegek lelkében tudatosodik a ráeszmélés erre a fontosságra, akkor ebből az következik, hogy ahol csak rendszeres értelmi munka folyik, ott a világnézet kérdésének tervszerű megvilágítására módot kell találni, tehát, hogy a középiskola sem mellőzheti a maga munkájából e kérdés intézményes biztosítását, azért, hogy ami ma már a tömegeket nyugtalanít, ne legyen tömegmozgalmak szító jelszavául vagy forrásául odadobva a fejletlen tanácstalanságnak, hanem a jövő vezető réteg előkészített értelmén át jótékony kalauz és rendező erő gyanánt léphessen be lelki, s tehát nemzeti megújulásunk munkatársai közé." /1/

Sürgetően lép fel Tankó a világnézeti oktatás megvalósítása érdekében, a világnézet oktatásának intézményessé tételét követeli. "De az iskola, mint iskola, intézményesen semmit se tesz az ilyen feladatok megoldására, sőt nem is érzi feladatának az ilyen hiányok észrevezését és gondozását." /2/

"Pedig az iskola téved, ha azt hiszi, hogy ez nem tartozik feladatai közé; fájdalmas bizonyosága ennek az, hogy ha nem végzi el ő, elvégzik helyette mások felelőtlen nevelő tényezők, tehát ott keresi a választ, ahol éppen kapja, ama felelőtlen nevelők világában, a pad alatt, a titkos összejövetelekben, ahol igazán démoni hatalommá tor-

1./ Tankó Béla: A világnézet kérdése és a középiskola,
Debrecen 1923. 3. old.

2./ U.o. 5. old.

zulhat, amit nyer, a világnézet. És amikor elhagyja a középiskolát ki van szolgáltatva a véletlennek." /1/

"... a középiskola is felelős azért, hogy mert a diák nem kapott még csak tájékoztatást se arra, hogy keressen választ az elméjében forrongó kérdésekre, oda fordult, ahol várták: csak ez magyarázhatja meg a Galilei kör példátlan hatását a szegény magyar ifjúságra, hogy az egyedüli hely volt, ahol tervszerűen, óh, nagyon is tervszerűen gondoskodtak legsürgősebb értelmi hiányai pótlásáról, sőt felizgatásáról." /2/

"Minthogy pedig ennek sorsa a filozófiai oktatás berendezésétől függ, a világnézet kérdésének intézményes biztosítását a filozófiai oktatás elveinek tisztázásától - és természetesen, parancsainak becsületes megtartásától - várjuk." /3/

A "Galilei kör példátlan hatását" nem elemzi, nem keresi a hatás okait, mert kiderült volna, hogy az ifjak a szépet, jót, szeretetet és igazságot a valóságban keresik, hogy a tudományos világnézet vonzóbb, mint a vallásos világnézet, hogy az ifjúság - mint a dolgozó tömegek - a kor kérdéseire keresnek megnyugtató választ.

Nem tudták és nem is akarták felismerni, hogy "Nem lehet megismerni valakinek a lelkét, ha ellenségesen, gyilkos szándékkal akarnak rést ütni bele." /Móricz Zsigmond:
Légy jó mindhalálig./

1./ U.o. 6.old.

2./ U.o. 7.old.

3./ U.o. 8.old.

Amikor azt állították, hogy "...filozófiai oktatás nincs az egyes tárgyak filozófiai jellemű kezelése nélkül" /1/, nem a tudományok által felhalmozott eredmények általánosítására gondoltak, hanem az ellenforradalmi rendszer ideológiai megvédésére. Ezért a tudományos ismeretanyag hátterbe szorult a vallásos-idealista világnézettel szemben a középiskolai oktatásban. "... a vallásóráknak jut a legdusabb alkalma világnézeti kérdések megvilágítására, hiszen a vallás éppen az a lelki funkció, mellyel az érzékileg nem bizonyítható bizonyosságokba horgonyozódik bele a lelkünk, tehát a legtágabb szerepe van - igazán világkép formáló szerepe - az intelligencia életében, s ha a vallástanítás őszintén tudományos, amilyen a középiskola végső osztályaiban lehet, mert lennie kell, ha igazán szolgálni akar, mindenekelőtt a vallásnak, ha nem dogmatikusabb, mint a többi középiskolai tantárgyak, azaz a dolgok természetete szerint a tekintély elve alapján élő középiskolákban is a vallás életének belső, tehát csak szabad és engedelmes elmélyedéssel fölismerhető törvényeiből meríti igazi tekintélyét: akkor fölbecsülhetetlen nyereséget köszön neki a maga munkájához a filozófia." /2/

Filozófiájuk kiszolgálta a vallást, és filozófiájukat vallási tartalommal töltötték meg. Igyekeztek bizonyítani, hogy "a vallástanítás őszintén tudományos", de ez csak a "tekintély elve" alapján tanítható. Tanári tekintéllyel csak egyet lehetett tenni: idealista filozófiával kiszolgálni az uralkodó osztály reakciós iskolapolitikáját.

1./ U.o. 7. old.

2./ U.o. 9. old.

"A logika a már meghódított területek biztosításának elmélete, az ifjut pedig még csak meghódítandó hatalmak izgatják, a legmélyebb metafizikai rejtélyek: az élet, a világ, a végtelenség, az Isten". /1/

"....meg kell mutatnunk, hogyan alakul ki a világkép lélektani kényszerűséggel, kétféle szálból, az ontológiából, s az axiológiából, s hogy a kétféle szempontból fölvetett világkép hogy egészíti ki egymást, tehát mennyire pótolhatatlan mind a kettő és pedig azért, mert először tudni kell, nagyon szabatosan tudni, a világ dolgainak értelmét, hogy helyesen értékelhessük, de viszont nem elégszünk meg a puszta értelmi megismeréssel, hanem értékeljük is, mert a legparányibb cselekvésünk is az érték titkos sarkcsillaga felé vonzódik, jobbat, szebbet, előbbrevalót, tökéletesebbet akarunk ma, mint aminő a tegnap volt- azért van minden világnézetben egy titkos központi mozgó erő: a világot azért kell megismerni, hogy tudjuk miért érdemes benne élni, mi teszi értékké az életet és hogy lehet ezt az értéket megvalósítani." /2/

"...a világból éppen csak annyi a birtokunk, amennyit tapasztalataink világképpé tömörítettek." /3/

A rendszer filozófusai a "világ dolgainak értelmét" keresik a reális világon túl. Ezért nem is tudnak elfogadható választ adni arra a kérdésre, hogy "mi teszi értékké az életet"! Az élet értéke titok marad az ember előtt. A megismerés folyamatát ketté szakítják, és csak az érzéki, empirikus oldalt ismerik el.

1./ U.o. 10.old.

2./ U.o. 11.old.

3./ Tankó Béla: A világnézet kérdése és más tanulmányok, Debrecen, 1932. 5. old.

Tankó szerint a világnézet ellenállhatatlan erővel irányítja érzésvilágunkat, cselekvésünk módját, célját és eszközeit, végzetes predestináló hatalom. De meg sem kísérli a világnézet okát, alapvetően meghatározó tényezőit keresni. Szól az élet értelméről, de nem szól az adott társadalomról, annak ellentmondásairól, amelyben az ember gyakorlatilag éli életét. Az emberi életet elvontan-vallásos tartalommal -, a gyakorlati, a mindennapi élet-től távol vizsgálja. Szép, jó, értékes, erkölcsös emberi életéről beszél az adott társadalom reális bemutatása nélkül, embert akar nevelni természetes hordozója, a társadalom nélkül. Világnézetről szól az ember helye, szerepe reális bemutatása és elismerése nélkül.

Mindezt a következőkkel is alátámasztotta: a világnézetet készen kapjuk, a világnézet kényszerűen alakul ki bennünk, a tudatos irányítás erejének érvényesülése előtt. Felveti a világnézet kialakulásának belső logikai törvényszerűségeit, és így válaszol: "... felszabadít a világnézet a naivul öntudatlan és azért zsarnoki uralma alól, mert felismeri az igazi uralkodót és elismeri szuverén jogait: a rajtunk keresztül érvényesülő jogos, az egyetemes szellemiség életformáló jogát." /1/

A világnézetet kiegészítette az "életnézettel" és feltette a kérdést "mit kell cselekedni", mit szabad remélni", "mi az ember?". "Mit cselekedjem, hogy az örök életet vehessem." Szerinte minden világnézetnek, világnézeti töprengésnek ez a belső titkos motivuma, igazi indító oka.

Mindebből levonta a következtetést: "...a világnézet központi magja az értékelő tudat."

Mit mond erről Péter Zoltán? "A különböző értékkövetelések között a legbecsesebb kiválasztása világnézeti kérdés, de megvalósítása vagy elhanyagolása, bátor képviselése vagy cserbenhagyása, ahol már tetté érik a belső döntés: az erkölcsi élet küzdelmes szinteréhez tartozik." /1/

Tehát az értékek rangsorát ezek szerint a világnézet állapítja meg, gyakorlati megvalósítását az erkölcsiség végzi el. Szerinte a világnézeti értékelés csak akkor lehet tudományos, ha egyedül az "objektív abszolút értékhez" kapcsolódik. "Az értékekhez bennünket nem érzéki tapasztalás, nem hiu emberi okoskodás csatol, hanem egyedül a láthatatlan szellemiségbe vetített hit." /2/

És mi a véleménye a személyiségről? "Az egyéniség a természeti adottságot jelenti, amely önmagában lehet jó vagy rossz. De személyiség csak az értékes, nemes, ki-művelt egyéniség, amely azonban sohasem kész adottság, hanem mindig, mint ideál áll előttünk. A személyiség méltóságát az adja meg, hogy Isten képmása, de csak visszfény, csak másolat, nem eredeti, önmagában való lét.

Csak szerep, nem maga a valóság." /3/

Tankó szerint a világnézet csak akkor nyugszik meg, amikor a tény értéke is meg lett állapítva.

1./ Péter Zoltán: Világnézettani alapvetés, Debrecen 1939. 185. old.

2./ U.o. 186.old.

3./ U.o. 172.old.

"... az értékesség független a valóságtól. Nem azért igaz, jó vagy szép valami, mert létezik oly valóság /gondolati élmény, cselekedet, alkotás/, mely igazságot, jóságot vagy szépséget mutat, hanem azért mondhatunk némely valóságot igaznak, jónak vagy szépnek, mert az megfelel az igaz, jó, a szép értékeszméinek. Érték és valóság között tehát nem az a viszony áll fenn, hogy az érték előfeltétele a valóság, hanem megfordítva: az érték előfeltétele annak, hogy némely valóság értékes... az emberek nem gondolhatnak végig minden igazságot, nem valósíthatnak meg cselekedeteikkel minden jót, s nem adhatnak vissza alkotásaikkal minden szépséget." /1/

Az értékelés motivuma, indító oka az ember érző természete, az ember szellemi természete az ember igazi világa, örökkévalósága. Minden világnézeti harc Tankó szerint a szellemiség körül folyik. És megállapítja a világnézet alapfunkcióját is. "Mielőtt értelme módszeresen igazolhatná a bizonyosságot, hisz benne az ember és ezzel indul meg a szellemiség önálló élete, a hit központi mozzanata a bizalom, azért nyer a hit bizonyosságot, mert bíz. A szellemiség a hitnek egyetlen tárgya: hiszünk a lélek halhatatlanságában, az igazság erejében, hiszünk Jézus Krisztusban - mindez annyi, mint hinni a szellem isteni erejében, hinni az Istenben. Hinni azt teszi, hogy feltétlenül, teljesen összeforrani azzal, amiben hiszünk, egy önkéntelen, minden elhatározást megelőző erőfeszítéssel

- a vallásos érzés éppen ezért kegyelemnek érzi már csak azt is, hogy erre a hitre képes az ember." /1/

A világnézet másik tényezője Tankó szerint az értelem. "Az értelem szerepe ujjáteremtő: a tapasztalatból, amit az egész emberiség egy nemtudatos aktussal megalkotott, az értelem emeli ki a jelentést, a dolog mivoltát, értelmét, természetét." /2/

Filozófusunk szerint csak a szellemiség mondja meg mi a hit természete, és képes megtalálni a hit értelmét, és ezzel el tudja választani a lényegét a lényegtelenről. Tehát világnézet, világmagyarázat, világkép nem lehetséges a hit és értelem nélkül. Természetesen Tankó és Pauler nem a tudományos eredményekben, az ember alkotó és megismerő erejében való hitet érti! Minden világnézeti harc abból fakad, hogy az ontológiai és axiológiai szálak összeütköznek. Ha az értékelő tudat nem várja meg a ténymegállapító munka elvégzését, akkor a hitet a tudás rovására vagy fordítva értékeli. Mit értett ezen az állításán Tankó? Az ontológiát azonos értelemben használja a metafizikával, elsősorban a hitigazságok filozófiai bizonyítékául, az érzékfeletti uton felfogott lét bizonyítására. A létet elvontan értelmezte. Lényegében tagadta a természettudományok szerepét a világkép kialakításában. Nem vette tudomásul, hogy semmiféle világnézeti-filozófiai kérdése nem oldható meg tisztán ontológiai formában, egy mindentől elszigetelt tan keretében.

1./ Tankó Béla: A világnézet kérdése és más tanulmányok. 1932. 10. old.

2./ U.o. 13. old.

Az axiológiát is szubjektív idealista álláspontról értelmezi, az emberi élet értelme, az egyén és a társadalom viszonyai tudományosan nem elemezhetők. Az értékjelenségeket a társadalomtól elvontan-elszakítva vizsgálja. Az értéket tulvilági jelenségként értelmezte. Figyelmén kívül hagyta, hogy a világnézet nem redukálható egy-
valamely értékszemponthu állásfoglalásra. Lényegében tagadta a dialektikus és történelmi materializmus szerepét a tudományos világnézet tartalmában.

Tankó szerint a világnézeti dolgok megértéséhez a következő uton juthatunk el a legegyszerűbben: az embernek okvetlenül szüksége van az abszolút érték gondolatára, mert enélkül nincs a világnak összetartó valósága, nincs értelme, nincs központja a valóságnak, se logikai tartalma.

Az abszolútérték szerinte vallásos és erkölcsi viszonyulás, és értelem. És az egész világmagyarázat ebben az abszolútumban tetőződik. Az abszolútum jelentése akkor válik világossá, hogy ha a tényleges ontológiai valóságban az értelem megtalálja a dolog létét, ezt a vonást az értékelő tudat emeli ki, és az abszolútum csak azt teszi, hogy "...az ontológiai, tényleges alkotórészek egy érték-sorba kíváncznak, melynek tetején végső érték van, egy végső logikai mozzanat, egy további elemzést nem igénylő jelentés, de ez az abszolútum mindig csak úgy van, úgy létezik, ahogyan az értékelő tudat egész értékvilága; úgy hogy érvényesül az ontológiai valóságban, mint annak alkotó mozzanata, mint szépség, vagy jószág, vagy haszon, vagy igazság." /1/

1./ U.o. 17. old.

Felteszi a kérdést: hogyan zavarja meg az alapvető fogalmak értelmezését az, hogy az értéket valóságnak nézzük. Elsősorban a lélek fogalmában. A lélek létmódja, létformája, az, hogy a maga életében másnak létét fejezi ki, ami éppen csak azért van, mert a "lélektől" nyeri a maga létét.

"Az Isten léte kérdésében a bizonyosságot nem az értelem adja meg, hanem a hit,...az ontológiai tudat ne prejudikáljon az értékelő tudatnak." /1/

Pauler Ákos írja: "Az értékek rendszere éppoly mozdulatlan, s változatlan ideális világot alkot, amelyet felfedezünk, de nem teremtünk, mint az igazságok időtlen örök birodalma." /2/

"A világnép kialakulásának titkos középponti mozgatója az az ellenállhatatlan követelmény, melyet az ember okvetlenül megérez, hogy a szellemiséget biztosítva lássa, mert ebben éljük át az egyetlen abszolút értékű és annál fogva igaz valóságot." /3/ Tehát szerinte a világnézet magja, központja az értékelő tudat, e körül alakul ki a világnép egész tartalma. Miért kell Tankó szerint a világmagyarázatnak megmutatnia a világ igazi valóságát és igaz törvényeit? Azért, "...hogy a szellem abszolút értékű valóságáról nyerjen ezáltal igazolt ismereteket és ezzel megnyugvást." /4/

Csak a világnézet elégíthet ki, mely az egész szellemi-

1./ U.o. 19.old.

2./ Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába, Bp. 1931. 248.old.

3./ Tankó Béla: A világnézet kérdése és más tanulmányok, 1932. 20. old.

4./ U.o. 21. old.

séget, az egész abszolút értékű valóságot tudja biztosítani. Az abszolút értékű valóságon a vallásban való megnyugvást érti. Tudományos mércével ez az érték nem mérhető.

Milyen világnézeti típusokat különböztet meg és hogyan jellemzi őket?

Két nagy csoport van: a naturalizmus vagy materializmus és az idealizmus. A materializmusban az ontológiai, az idealizmusban az értékelő tudat prejudikáló hatása van jelen. A materializmus az anyag "váladékának" mondja a szellemt, de ez ellen "az azonosság elve örökre tiltakozik." A materializmus ellen az értékelő tudat is tiltakozik. A materializmus alaptévedése - szerinte - az, hogy az ontológiai munka, a ténymegállapítás elhamarkodva ítél a tényről és értékéről, rossz valóságfogalmat ad, és rossz értékfogalmat. Ezért nem lehet megnyugtató és kielégítő a materialista világnézet. Ebben a világnézetben - a materialista világnézetben - a szellemiség nem juthat természetes jogaihoz, mert az ontológiai tudat megrontja a valóság fogalmát és értékét.

Hogyan jellemzi az idealizmust? Szerinte egyedül az idealizmus igazolja az értékelő tudat befolyásoló szerepét, a világkép kialakulásában. A valóság nem olyan, amilyennek az érzék látja, hanem amilyennek a szellem gondolja. Az idealizmus, az értékelő tudat "meg nem vesztegethető pártatlansággal ítél." /1/ Az idealizmus a valósággal szemben álló öntudatos szellem világnézete. Amikor az
1./ U.o. 23. old.

idealizmus a megformált valósággal érzi magát szemközt, éppen a valóság tárgyi, autonom mivoltát ismeri el.

A megformált valóság éppen az igaz, így nyer a forma által valóságot a világ. Csak a rajtunk keresztül érvényesülő szellemet ismerhetjük el, csak ez által lehet tapasztalat, az igazság, jóság, szépség, a szellem megvalósulása.

Felveti azt a kérdést is "milyen értelemben világnézetképző hatalom a kereszténység"? A kereszténység születése életformáló gyakorlati viszonyulást jelent, az ember megtalálta Krisztust, és ez a tapasztalat új embert formált. A kereszténység felszabadította a lelkieket és a test engedelmeskedik, és az alacsonyság eltűnik a lélekből és urrá lesz benne a felelősség. Ezért is így formált a kereszténység az új ember által új eget és új földet, új világlátási módot, új életrendet, és ezzel új társadalmat. Itt dől el a világnézet kérdése, "ebben a döntő gyakorlati élményben." /1/

És levonja a következtetést: "Ennek a folyamatnak pedig az a legnevezetesebb tanulsága, hogy az evangélium életformáló elve, melynek hatása ott dől el abban a tovább nem elemezhető végső állásfoglalásban, akármilyen ontológiai világgéppel összefér, nem azért, mert a valóság értelmezése ránézve közömbös, hanem, mert az értékelő tudat hiányos természet-ismeret mellett is feltétlen bizonyossággal meg tudja állapítani a maga abszolút érvényű

igazságát és mert nyugodtan várhatjuk, hogy a világmagyarázó értelem, amely nem okvetlenül parallel érik az értékelő tudattal, rendre mind teljesebbé tegye az ontológiai világgépet, azaz a természet és az ember magyarázatát."

/1/

Tankó szerint tehát az abszolút igazság csak a vallás és az abszolút érték lehet, az új társadalom létrehozásának feltétele a vallásos hit elfogadása lehet, az új társadalom létrehozásának feltétele a vallásos hit elfogadása, csak ezzel lehet elfogadhatóan megmagyarázni az ember helyét a társadalomban.

A világnézet sorsa abban az élményben dönt el, mellyel az ember boldogan átéli foglyulvitelét, ahhoz, aki nemcsak ezt a tapasztalatot adja neki, hanem erőt is ad a csodálatos világ kiépítéséhez." /2/

"A világnézetet nem a kész eredmények összefoglalásából szabad remélnünk, hanem előbb a világnézetalkotás iskoláját kell végigjárnunk, akkor azután ki-ki magának elvégezheti ezt a legéletbevágóbb műveletet, melynek az a legizgatóbb jelleme, hogy legegységibb valami, de hogy a maga egyéni ábráit ráhimezhesse a világkép egyetemes érvényű szálakból összeszövődő kelméjére, éppen ezeket az egyetemes érvényt biztosító funkciókat kell megismernie, ha nem is azzal a céllal és szándékkal, hogy szakszerűen tisztázza mivoltukat, de mindenesetre azzal, hogy tudja

1./ U.o. 28.old.

2./ U.o. 30. old.

természetüket, mint ahogy a zenésznek tudnia kell hangszerének természetét, különben, hogy hozza ki belőle, amire képes?" /1/

Tankó szerint a modern világkép formálói a "nagyszabású elmék", a világnézet két végső meghatározó erői: a görögség és a kereszténység. Ezek az erők végleges hatalmak. A görögöknek köszönhetjük a valóság megértését, a kereszténységnek az élet értékelési elvét. A világnézet a legégyénibb, a legszemélyesebb ügy annak, aki ráeszmél, enélkül nem lehet élni, enélkül nem lehet tudni, hogy kinek hiszünk.

A világkép kialakulásának folyamata nem elégszik meg az-
zal, hogy az ember ismer, érez és akar, elsősorban hitre van szükség. A hit az a bizalom, amellyel egy mindennél nagyobb hatalomra bizzuk magunkat, de ez a hatalom nem idegen tőlünk. "Hinni benne annyi, mint fenntartás nélkül átadni magunkat neki, ezzel feltétlen, végleges megnyugvást nyerni, - a hit a bizalom, amely bizonyosságot ad, s aki ezt át tudja élni magában, abban a hit elvégezte a maga világkép formáló misszióját, mert elvégezte azt az életformáló fordulatot, hogy most már az egész világ közömbös ellenállása és veszedelmei közt is van egy szilárd és bizonyos pont, ahol lábát megvetheti." /2/

Szerinte a valóság igazi mivoltát nem lehet az anyagban, az érzékelhető tapasztalatban találni, mert lényege szerint nem lehet az. Az igazi valóság csak szellemi lehet,

1./ Dr.Tankó Béla: A modern világkép kialakítói Bp.1938. 8.o.

2./ U.o. 11. old.

csak úgy létezhetik, ahogy az idea lehet. Az értékelő tudat nem nyugodhat bele abba, hogy a világ igazi természete anyagi. Az anyag gondolatából semmit sem lehet megérteni, a szellemet sem. Az anyag - szerinte - annyira értéktelen, hogy létjoga nincs. Nem az anyag, hanem a szellem rendelkezik önértékkel. Idealista filozófiája nem valósághű, osztálybázisa a haladásellenes uralkodó osztály. Az igazság egy-egy elemét kiragadja, egyoldalúvá "...abszolúttá, elszakítva az anyagtól, a természettől, istenítve." /1/

Az egyéni, vallásos tudatra építette világmagyarázatát, ez a szubjektív idealista álláspont volt a középiskolai világnézeti oktatás központja, és a vallásos, fasiszta ideológiával szövetkezve vált reakcióssá, a társadalmi haladás kerékkötőjévé.

"Nem az értelmi világ magyarázat, hanem az értékelés számára hozott Jézus új elvet- a kereszténység lényege szerint nem tudományos magyarázat, hanem értékelő elv, s ennek kifejtése által új értékrendszer, melynek alkatában bámulva és álmélkodva ismerheti fel a tisztán megértésre vágyó, s így elfogulatlan értelem azt a nagy törvényt, hogy végső eredtető gyökere a hit, amely nélkül az értékek világrendjét isteni bizonyosságát, érinthetetlen érvényét, életformáló erejét fölsejteni se láthatja senki, annál kevésbé életét reátenni erre az isteni világrendszerre." /2/

1./ Lenin Művei 38.k. 351. old.

2./ Dr.Tankó Béla: A modern világkép kialakítói.
Bp. 1938. 22. old.

Az emberi értelmet és az értékelést szembeállítja, elszakítja egymástól, az értékelést az objektív valóságtól független szellemnek tulajdonítja. Értékelés értelem nélkül! A hívő léleknek ebből az alapviszonyából nő ki az az értékrendszer, amelyben az ember képes az igaz istenimádásra, ez az egyetlen, amelyben igazi életformáját, létmódját kifejtheti. Idealista filozófiájával tudatosan megerősíti a "valláserkölcst" és az egyház szerepét a világnézet oktatásában. A szellem mindenhatóvá válik, csak a szellem képes anyagot létrehozni, az igazságot felderíteni.

"... az anyag nem abszolút létező, azaz nem szubstancia, hanem jelenség." /1/

Az idealista, vallásos világnézetben lényeges szerepet kapott az abszolútumról szóló tanítás. "Az abszolútum feltétlen meghatározója minden valóságnak." /2/

Az "Abszolútum" magyarázatát Pauler Ákos a fejlődés "tisztázásával" kezdi. A fejlődés első törvénye: "...minden fejlődésnek van kezdete, delelőpontja és vége." "... a fejlődés küzdelem a forma érvényesítéséért..." /3/

A test formája a lélek, amely halhatatlan. És ha a formát a materiával összetévesztjük, akkor a forma-lélek a mulandóság sorába lép.

A fejlődés második törvénye: "a fejlődés által a szubstancia differenciálódik és integrálódik: minőségi gazdagodás mellett egységesebbé válik." /4/

-
- 1./ Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába. Bp.1931. 169.old.
 - 2./ Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába Bp. 1931. 162.old.
 - 3./ U.o.
 - 4./ U.o.

A fejlődés harmadik törvénye: "A szubstanciák együttes fejlődésében a hatalmasabb kapacitásúak mindinkább elhatalmasodnak a többiek felett, vagyis azok tevékenységét csak abban az irányban engedik érvényesülni, mely az ő tevékenységük irányának megfelel." /1/

"A világfolyamat e tekintetben hasonlít ahhoz, ami a társadalomban történik. Itt is az erősebb egyéniség hovatöbb lenyűgözi a gyengébbeket, vagyis irányítja azok tevékenységét a maga szándékai szerint, s meggátolja ellenkező irányú törekvéseik megnyilvánulását." /2/

E tanítás lényegében az erősebb faj elméletének kiterjesztése a társadalomra. Valóban! Az ellenforradalmi rendszer reakciós uralkodó osztálya meggátolt minden haladást.

Az emberi megismerés alapfeltétele, hogy felvegye a végső abszolútum létét, amely független minden más dologtól és "önmagában megáll". /3/ A gondolkodás lényegében azt jelenti, hogy az abszolútum léteire támaszkodunk.

"... mit állapíthatunk meg az abszolútumról?" Az "Abszolútum" létezését kétségtelenül el kell fogadnunk, csak ez lehet kiinduló álláspontunk. És "Abszolútum" csak egy lehet. Az "Abszolútum" nem lehet azonos a világgal - szerinte - a világ több szubstanciából áll.

"Nem a monizmus, de az ősdualizmus minden mélyebb metafizika alaptanítása. Annál is inkább, mert a valóság minden ízében relativ. Valóságnak lenni, azaz a világhoz

1./ U.o. 163. old.

2./ U.o.

3./ U.o.

tartozni annyit tesz, mint mindenképpen relativnak lenni. Relativum /Világ/ és Abszolutum, tehát éppugy két különböző dolog, mint a kör és a háromszög. Az Abszolutum feltétlenül egyszerű, azaz oszthatatlan. Az Abszolutum nem lehet anyagi lény: hiszen a test épp kiterjedésénél fogva mindig osztható." /1/

Pauler Ákos szerint az "Abszolutum" kívül áll minden keletkezésen és elmuláson, és csak ezért lehet örök.

"Hiszen mindannak, ami létezik, állandó abszolút és végső előfeltétele lévén, tul kell lennie minden keletkezésen és elmuláson. Az abszolutum ugyanis szükségképpen változatlan is..." /2/

Szerinte, ami abszolutum, abban a lehetőség és a valóság, a lényeg és a lét öröktől fogva azonosak, ezért az "abszolutum" tiszta formában jelenik meg, és a matériának nincs helye, az "abszolutum" csak időfeletti lehet. Az "abszolutum" teljesen független és szabad, az okság elve - szerinte - az örökké valóra nem alkalmazható. Az "abszolutum"-nak az a sajátossága, ha valamely dologgal viszonyba lép, azt absolute meghatározza. Tehát az "abszolutum" teremtető erővel rendelkezik. E teremtetési viszony előfeltétele a valóságnak.

"Az abszolutumról nyilván csak annyit tudhatunk, ami épp abból következik, hogy Abszolutum." /3/

A valóság kategóriái az Abszolutumra nem vonatkoznak, az igazság és az érték nem a valóság részei, hanem csak

előfeltételei. Az "Abszolutum" függetlensége és teremtető

1./ U.o. 164. 165. old.

2./ U.o. 165. old.

3./ U.o. 166. old.

ereje mindenhatóságot jelent, nemcsak teremője, hanem megváltója a világnak. Az "Abszolútum" minden érték foglalata, ezért végtelen tökéletes. Élni azt jelenti, hogy szeretjük az "Abszolútumot", viszonyuk csak egy lehet: vágyódni utána és az "Abszolútum"-tól várjuk végső megváltásunkat.

"Az "Abszolútum fogalma tehát egybeesik Isten vallási eszméjével, s megfelel a teizmus tanításának, szemben a monizmussal vagy ateizmussal." /1/

Kornis írta 1926-ban "... a középiskolai filozófiai oktatás célja a lelki élet főbb jelenségeinek ismerete, másrészt a gondolkodás általános formáinak rendszeres összefoglalása, mint a középiskolai tudományos oktatás egységes és tudatos betetőzése." /2/

"A filozófia a világra, s az értékekre vonatkozó elvszerű és egységes állásfoglalás." /3/

Tankönyve "A pszichológia és logika elemei" a következő felosztást tartalmazza:

"A filozófia területének beosztása a következő:

Filozófia

Tudományelmélet	Lételmélet v. metafizika	Értékelmélet
Logika Ismeretelm.	A természet	A szellem
	Etika	Esztétika
	metafizikája	metafizikája

1./ U.o. 167. old.

2./ Kornis Gyula: A pszichológia és logika elemei. Bp.1926. 4.o.

3./ U.o. 7. old.

A tankönyv tartalmi felosztása:

Pszichológia

Általános bevezetés a pszichológiába.

A gondolkodás pszichológiája.

Az érzelem pszichológiája.

Az akarat pszichológiája.

Függelék.

Logika

A gondolkodás elemi formái.

A gondolkodás módszeres formái.

A filozófiát tárgya szerint a következőképpen osztotta fel:

Természetfilozófia, történetfilozófia.

Államfilozófia, társadalomfilozófia.

Vallásfilozófia.

A 30-as években kibontakozott vitában felvetődött, hogy a filozófiát a középiskolában az egyes tantárgyak keretében tanítsák-e vagy mint önálló tárgyat. A filozófia oktatásának kettős célja lehet - állították a viták során-: a tanulók tárgyi tudásának gyarapítása, azaz a többi tantárgyak által nyújtott tárgyi világképet egységbefoglalják és pozitív lélektani és logikai ismeretekkel kiegészítik, vagy a tárgyi világkép csak segédeszközül szolgáljon az értékelő tudat, a világnézet kialakulására.

Beszéltek a pedagógia és a filozófia kapcsolatáról is, a kettő egységét tételezték fel, amely lehet alárendelt,

mellérendelt és ellentétes is. A pedagógia célját a filozófia állapítja meg, ugyanis a nevelési cél kitűzésénél valamilyen értékszempontra a döntő, az értékelés igazolása viszont mindig filozófiai funkció. A középiskola is, mint határozott céllal bíró intézmény, filozófiai alapelveken épül fel, a középiskola lényegének keresése már önmagában filozófiai jellegű. Az iskolát úgy jellemezték, mint a szellemiség hordozóját és ennek a szellemiségnek átszármaztatását. Így az iskola szoros kapcsolatba kerül a kultúrával, mely nem más, mint az objektív szellem tárgyi megnyilvánulása. Tehát az iskola csak filozófiai alapon érthető meg, mint kulturorganizmus. Azt is megállapították, hogy az embernek úgy kell részesülnie a kultúrából, hogy az élet bonyodalmai között képes legyen eligazodni.

Felvetették: mi az a fix pont, amelyre az ember életében támaszkodhat? És válaszoltak: Nem halandó teste, sem esze, egyedül halhatatlan lelke. Ebből létrehozták következtetésüket: az iskola feladata és célja nem egyéb, mint az emberi lélek kiművelése a kultúrjavak átszármaztatása által.

A tudományok a lelket igazi tartalommal nem tölthetik meg, ezt az igazi tartalmat csak a világnézet adhatja. A világnézet "egyetemes létforma", amely kényszerűen alakul ki bennünk, önkéntelenül, a "tudatos irányítás erejének érvényesülése előtt." /1/

Határozottan hangsúlyozták, hogy az emocionális élmény,

1./ Pauler Ákos: A világnézet tanítása I. Magy.Pedagógia, 1909. 3. old.

a belső elvidencia, a világnézet leglényegesebb eleme.

E nélkül nincs világnézet. De ez nem elegendő, mert az ember értelménél fogva bizonyítani is tudja és akarja, amit szubjektíve átélt, és amely szerint ösztönösen cselekedett. A középiskolában jelölték meg a világnézet kialakulásának helyét. A középiskola képes megmutatni az utat a vivódó ifjú lelkének a harmonikus világnézet kialakításához.

Ez az a pont - Kornis szerint -, ahol az iskola és a filozófia elválaszthatatlan kapcsolatba kerül. Mélységes ellentmondásba kerültek az ellenforradalmi rendszer vezető filozófusai, amikor világnézeti nevelésről, oktatásról beszéltek tudományos tartalom nélkül. Lelket átalakítani tudományos világnézet alkalmazása nélkül!

Tankó így fogalmazott: "Világnézetet egyetlen egy valami adhat, az értelmi munka legmagasabbrendű megteljesedése, a filozófia." /1/ Természetesen csak az idealista vallásos filozófia, és nem a dialektikus-történelmi materializmus, mert az idegen az embertől, megfertőzi az embereket, a társadalmat pedig szétszaggatja.

Az 1938-as Tanterv a középiskola célját a következőkben határozta meg:

"A középiskola nevelői feladata mellett és vele szerves kapcsolatban az európai műveltség színvonalán álló, de a leghatározottabban nemzeti irányú műveltséget ad. A középiskolai műveltség kell, hogy magában foglalja a korunk

1./ Tankó Béla: A világnézet kérdése és más tanulmányok.
1932. 6. old.

művelődési színvonalától előírt humanisztikus és reális elemeket. Ennek a műveltségnek mégis olyan magyar nemzeti műveltségnek kell lennie, amelynek birtokában és anyagának ismeretében az iskolát végzettek hasznos tagjai lehetnek a magyar társadalomnak, képzett munkásai a magyar közéletnek és etikus világnézetű polgárai az államnak." /1/

A Tanterv hangsúlyozta, hogy kultúra mindig egy nemzeten belül valósul meg, internacionalista kultúra nincs. A világnézetnek is minden filozófia vagy vallási megalapozottság mellett nemzeti alapon kell állnia. Állították, hogy nem lehet a világnézet alkotásához szükséges értéktudatot csak akkor kialakítani, ha a tanulók lelkében az értékelés élményét vallási szükségszerűség kelti fel.

Felvetik a kérdést /Tankó Béla, Pauler Ákos, Kornis Gyula/: Lehetséges-e a világnézeti tananyag átszármaztatása közlés útján, vannak-e ennek a lehetőségnek határai? E kérdés megoldásánál abból indultak ki, hogy a tanár és a tanuló között mindig feszültségnek kell lennie. És ez a feszültség szabja meg a taníthatóság határait, és ezen alapul annak lehetősége is. Ha a tanár és a tanulók között a személyes kapcsolat közvetlen lenne, akkor az "Abszolútum" elfogadtatása lehetetlen lenne. A tanár nem gyakorolhat közvetlen hatást a tanulói lélekre. Miért? Mert minden egyén külön lezárt világ, ahonnan nem vezet közvetlen út a másik egyén lelkéhez. Csak ellentmondást láttak a tanár-diák kapcsolatban, megoldhatatlan ellentmondást, de kölcsönös bizalmat, feltételezettséget nem. Sőt az oktatás lényegét is ebben a

1./Tanterv a gimnázium és leánygimnázium számára. 1938.
május 25. 1.old.

számukra feloldhatatlan feszültségben látták, és az volt a legjobb tanár, aki ezt a feszültséget növelte.

A filozófia átadása folyamatában a tanár és diák között a közvetítő realitás a kultúra. De filozófus és pedagógus között is áthidalhatatlan ellentétet láttak. És meg is magyarázták: A pedagógia lényegét a valóságban gyökerező kölcsönhatás szolgáltatja. A filozófus a valóságot csupán szinbolizálja, és amikor megismeri megkettőzi a világot, a valóságot és ezzel túlhalad rajta. A filozófus tehát nem a valóságból indul ki, és nem a valósággal, nem az anyagi objektív világgal foglalkozik, ezt túlhaladja, és csak a valóságon túl lévő szellemet képes világnézetként értékelni. Csak egy dolog képes a filozófus és a pedagógus közti ellentmondást ideig-óráig feloldani, ez pedig a morál. És mit követel meg a morál? Azt, hogy a filozófus hátráljon meg a pedagógussal szemben. Miután a filozófus meghozta ezt az áldozatot lehet reális a tanár-diák kapcsolata a világnézet kialakításának folyamatában.

Valamennyi idealista filozófus a 30-as években kijelenti, hogy az ifju kor nagyon veszedelmes kor. Az ifju embert ebben a korban rejtett vágyak ragadják magukkal, és rejtett gátlások tartják vissza a filozófiától, az ideális világképtől.

A diákok az ifju emberek társadalmának, a tanárok a felnőtt emberek társadalmának tagjai, és e két társadalom között mély ellentét van, egyedüli összekötő, reális tényező csak a szellem lehet. Egyedül a szellem az, amely a tanár nehéz-

ségeit legyőzi. A szellem teszi közölhetővé a közölhetetlennek látszó világnézetet, a szellem segíti elő ennek megértését. A tanár csak a szellem segítségével képes behelyezkedni a diák lelki strukturájába. "A megértés a szellem tevékenységéből fakad. Az értelem munkája a jelentés megértéséhez még nem elegendő. Ehhez a szellem öntudatos tevékenységének legmagasabb fokára van szükség." /1/

Csak a szellem tevékenységével lehet legyőzni a tanítás szociális nehézségeit. És a szellem tudományának egyedüli sajátos területe a filozófia. Így jutottak el ahhoz a következtetéshez, hogy a tanítás minden előfeltételét csak filozófiai alapon lehet vizsgálni és így megszűnik a filozófus és a pedagógus közötti ellentét. Igazi filozófus és pedagógus azért csak Krisztus lehetett.

"A szellem a maga fényében szemléli saját tevékenységét és ezen állandó szemlélet által teremti önmagát, mint realitást." /2/

Az elméleti szakemberek felvetették azt a kérdést is: lehet-e a filozófia szoros értelemben vett középiskolai tantárgy? A kérdésre igennel válaszoltak. Mit tartalmazott ez az igenlés?

A hivatalos irányzat szerint az iskola csak akkor tölti be igazi hivatását, ha a tanulók lelkében világnézetalkotásra alkalmas habitust fejleszt ki.

1./ Bartók György: A "szellem filozófiai vizsgálata."
Bp. 1934. 38. old.

2./ U.o. 29. old.

Kornis Gyula írta: "A filozófia az egységes tudományok alapelveinek és eredményeinek egységes, ellentmondás nélküli világ és életnézetté való összefoglalása, röviden: egységes felfogás a világról /tényekről/ és az emberről /értékekről./" /1/ Filozófiai világnézet nélkül értelmetlen marad a középiskolai oktatás. Az iskolának mind tárgyi, mind személyi okokból elsőrendű kötelessége a világnézet tanítása, a "valláserkölc"-nek megfelelően, adhat egységes tudományos látásmódot és értékelő állásfoglalást.

Ugyanakkor megállapították, hogy a középiskolás tanuló lelkében tudatosan nem él a vágy a filozófiai kérdések iránt. Viszont a filozófiai látásmódra éppen a világnézeti problémák kiküszöbölése céljából feltétlenül szükség van.

A filozófia tanítása pszichológiai problémák legyőzését szolgálja, anélkül, hogy e szót: filozófia, kiejtenénk.

Teljesen a tanár egyéniségére kell bízni, hogy mit és milyen módon akar tanítani, a lényeg az, hogy ne kész rendszert, hanem problémákat nyújtson a tanulóknak.

Amint látható az ellentmondások egész sorát állították fel: filozófiát tanítani más tárgyak problémáinak megoldására, ne kész rendszert adjon, de lényege a vallástanítás legyen, teljesen a tanár egyéniségére bízva egységes világnézetet adjon az iskola. Amit a filozófiát tanító tanártól meg kell követelni az csak az lehet, hogy problémalátásra tanítson, hogy egy meghatározott metafizikai alapot adjon.

A filozófiai oktatás súlypontja a filozófiai rendszer tanításában kell, hogy legyen, de "rendszert tanítani csak

1./ Kornis Gyula: Filozófia a középiskolában. Bp. 1910. 3.old.

egyes kiválasztottaknak lehet."

"A világnézet alapja mindig a világkép. A világkép elsősorban az értelem munkája, és akkor érik világnézetté, ha az értékelő tudat és a hit az abszolútum lényében egységbe foglalja az értelem munkáját. Az értelem feladata az értékek elismerése." /1/

A Horthy-rendszer idealista filozófusai szerint tehát a világnézet az értelem és a hit harmoniájából jöhet létre. Ennek megfelelően az iskola feladata az lett, hogy az értelmi és értékelő munkát összhangban tartsa és minden összefüggését egy magasabbrendű összefüggésbe sorolja: a filozófiába. Ilyen alapon a filozófia valóban ellenséges tantárgyként jelent meg a tanárok és tanulók számára egyaránt. A filozófia magasabbrendűségének hirdetése a szaktárgyak lebecsülését, elvetését jelentette.

Milyen szerepet szántak a reális és a humán tárgyaknak a filozófiai oktatásában? A reális tárgyak a valósággal, a humán tárgyak az értékkel foglalkoznak. A matematika létezési alapfeltétele: az igazság.

A világnézetalkotás egyik lényeges eleme, hogy megkülönböztethessük a létezés különböző módosulatait. Mert másképpen léteznek a tények és másképpen az értékek. És az igazság, mint abszolút érték, úgy létezik, hogy érvényesül az ontológiai valóságban, mint annak alkotó mozzanata.

Szerintük a matematika a legalkalmasabb az igazság felderítésére, azért, mert a matematika nem reális tényezőkkel,

1./ Bartók Béla: A világnézet kérdése. 10. old.

hanem kizárólag az emberi elme alkotásaival foglalkozik. Tehát a matematikát mégis csak önállósították, függetlenítették az objektív valóságtól, nem a valóság összefüggéseit tükröző tudományként kezelték, így az emberi elmétől tették függővé az anyagi valóságot.

A humán tárgyak - bizonyították - lélektani világképünk kialakulásának nélkülözhetetlen elemei. Az irodalom vezet el leggyorsabban az abszolútum élményéhez. Az irodalom tanításának önálló filozófiai világnézetalkotó funkciója van. Az irodalom az a terület, ahol az erkölcsi világrendről alkotott kép a legtisztábban kialakulhat. A latin nyelvnek is lényeges szerepet szántak a világnézet oktatásában. Az erkölcsi jellem kialakulását a történelem tanítása szolgálja a legjobban. Elsősorban a történelem titkos erőinek feltárása.

A történelmi materializmus Tankó és Kornis szerint nem megfelelő, mert nem tárja fel az igazi értékeket, a szépet és a jót. A történelmi materializmus anyagivá változtatja a társadalmat, holott az elsősorban az emberi elme alkotása.

A történelem tanításában első helyre a kulturtörténetet, a nagy egyéniségek részletes bemutatását tették. De egyáltalán nem szóltak a dolgozó ember megbecsüléséről, az anyagi javak és kultúra elsőszámú létrehozójáról.

Nem fogadták el a történelmi materializmust, mert akkor fény derült volna a társadalom fő mozgató erőire, az osztályharcra, a forradalmak okaira és szükségszerűségére, a társadalom objektív fejlődésére, szükségszerű változására, a munkásosztály történelmi szerepére, a társadalmi

igazságtalanságok megoldhatóságára. De fény dörült volna a vallási dogmák, a rendszer által támogatott, hirdetett "valláserkölc" és "hazafias" nevelés hazug, haladásellenes tartalmára is.

Az igazi filozófiai oktatás abban áll, hogy maga az oktatás legyen kényszerítő erejű, erre pedig csak a belső kényszerűség vezethet. A filozófiai oktatás elősegitheti: a tárgy jó előkészítése és a tanár egyénisége. A szaktanároknak vigyázni kell arra, hogy csak világképet és ne világnézetet igyekezzenek adni. Azaz: a különböző tárgyak építések fel a tanuló szeme előtt a tárgyi világot, mutassanak rá az értékszempontok jelentkezésére, de ne erőltessék rá világnézetüket a tanulóra. Ezt azzal indokolták, hogy világnézetét mindenki csak maga alkothatja meg, nem vezethető vissza egységes okokra.

A szaktanároknak nem szükséges egységes világnézetet vállalni, majd a filozófia szintetizálja. Hangsúlyozták, hogy a filozófiai oktatás igazi eredménye akkor jelentkezik, amikor a tanulók felfogása kezd eltérni az iskolában tanultaktól. Kornis azt állította: ha a filozófiát tanító tanár igazán filozófus, meggyőződése hatni fog a tanulókra, és a tanulók olyan filozófiai látásmódra fognak szert tenni, hogy ezzel kikerülnek a közvetlen személyi kapcsolat szuggesztív erejének hatása alól, az iskola hatása alól, képesek lesznek önállóan dönteni - az iskolában tanultaktól függetlenül - vajjon folytatni akarják-e a tanár által mutatott utat, vagy mást választanak.

Kornis Gyula az ellenforradalmi rendszer munkásgyűlölő kulturpolitikusa és kulturfilozófusa több munkájában hangsúlyozta, hogy az ismereteket, ítéleteket mindig szubjektív szempontok határozzák meg. Az értékelés funkciójának megértése már teljessé teszi a világnézetet. Ezzel a tanuló nemcsak az igaz, szép és jó összefüggéseit pillantja meg, hanem megfelelő anyagot nyer a világnézet rendszeres tárgyalására. A világnézet kialakulásának folyamatában a tanár a végleges állásfoglalást bizza a tanulókra - ebben nem zavarhatja meg -, akik érettebb korban majd meg fogják találni a helyes elvi álláspontot, ha a középiskolában szerzett erkölcsi alap megfelelő volt. Mint látható a spontáneitás együtt jelent meg a tudatos idealista világnézet kialakításának szükségességével.

A tanár és a tanuló állásfoglalása a világgal szemben csak szubjektív jellegű lehet, világnézetünket e szubjektív álláspont képes biztosítani. A tudományos világnézet nem más, mint annak felismerése, hogy a világnézet két hatalom egysége: az értelem és a hit szoros kapcsolata. A hit logikailag megelőzi az értelmet. A megismerés és a magyarázat csak akkor ad végleges állásfoglalást a világnézetben, ha az ember hovatartozását értékszempontok döntik el. A világnézet reális tartalmában nem az értelmi, hanem az érzelmi mozzanat a lényeges. Ezt a lényeges tartalmat a tanár és a tanuló egyaránt a vallástannál meritheti. A végső világnézeti szintézist a filozófia a vallástannal együtt teszi meg.

A középiskolás tanuló világnézeti oktatás nélkül nem érti meg a reális eszményeket, a szép, jó, igaz értékeket.

A Horthy-rendszer egész filozófiai oktatása szervesen összefonódott a konzervatív, reakciós osztályok érdekeinek védelmével és kiszolgálásával. A középiskolákban tanított idealista világnézet reakciós társadalmi szerepet kapott. Ez a filozófiai világnézet egyesítette magában a keresztény nemzeti szocializmust, a nacionalizmus és irredentizmust. Ez a tudománytalan világnézet minden vonatkozásában kiszolgált a "valláserkölcset" és a "hazafias" nevelést. Ezzel a szaktudományok fejlődését is gátolta. Lényegében a fehérterror elméleti igazolása volt. A rendszer idealista, tudományellenes filozófiája a munkásosztály, annak pártja és tudományos elmélete, a dialektikus és történelmi materializmus ellen irányult.

IV.

A Világnézetünk alapjai c. tantárgy szerkezeti felépítése és főbb elvei

A tananyag szerkezeti logikája

A Világnézetünk alapjai c. tárgy fő funkciója gyakorlati-politikai jellegű. A tudatos szocialista társadalmi magatartáshoz szükséges képességek, szemlélet és meggyőződés kialakítására, annak fejlesztésére törekszik. A tananyag e feladatok megoldásának eszközszerrendszere. Az egységes tudományos világnézet kialakulásában legjelentősebb megismerési módszerek elsajátítását szolgálja. Témaköreinek belső szerkezetével a dialektikus és történelmi materializmus gondolkodásmód önálló tanulói érvényesítését kívánja elősegíteni.

E képességfejlesztő feladat fontos eszköze a középiskolai tantárgyakban megszerzett világnézeti ismeretek szintetizálása.

Tisztában kell lennünk, hogy a szintetizálás folyamata csak a világnézeti általánosítás helyes módszereinek és a gondolkodás módszertani követelményeinek tudatosulása által tölthet be a világnézet-alakító szerepet.

Az ismeretanyag feldolgozása során megvalósítandó képességfejlesztés tárgyunk fő politikai funkcióinak van alárendelve. Annak, hogy a tanulókat képessé tegyük korunk társadalmi folyamatainak összefüggéseiben való tájékozódásra, hogy meg-

győződjenek a szocialista társadalom értékeinek magasabbrendűségéről, politikai ítéleteikben képesek legyenek tudatosan a munkásosztály álláspontjára helyezkedni, belső meggyőződésből fakadjon társadalmi tevékenységük. Ez a fő célkitűzés - az életkori sajátosságokkal - határozzák meg tárgyunkban a világnézeti szintetizálás körét és mértékét, a tananyag logikai rendjét, arányait és a témakörök belső szerkezeti felépítését is.

Világnézetünk alapjai tárgy anyaga alapjaiban, lényegét tekintve a dialektikus és történelmi materializmus szemléletét érvényesíti, de felépítésében eltér a filozófiaoktatásban szokásos felépítéstől.

A tárgy felépítésének szerkezete:

- 1./ Az objektív természeti és társadalmi összefüggéseket és folyamatokat a tanulók által már elsajátított ismeretekre építi.
- 2./ A funkcionális összefüggések egyre átfogóbb rendszerében mutatja be az egyes valóságterületek változásainak és folyamatainak objektív törvényeit.
- 3./ Nem tartalmazza a dialektikus és történelmi materializmusnak azokat a tételeit, témaköreit, amelyeknek a középiskolai tanulmányokban nincsenek előzményei.
- 4./ De a legfontosabb társadalmi összefüggések kifejtésében a marxista-leninista politikai gazdaságtan és szociológia elemeit is tartalmazza.

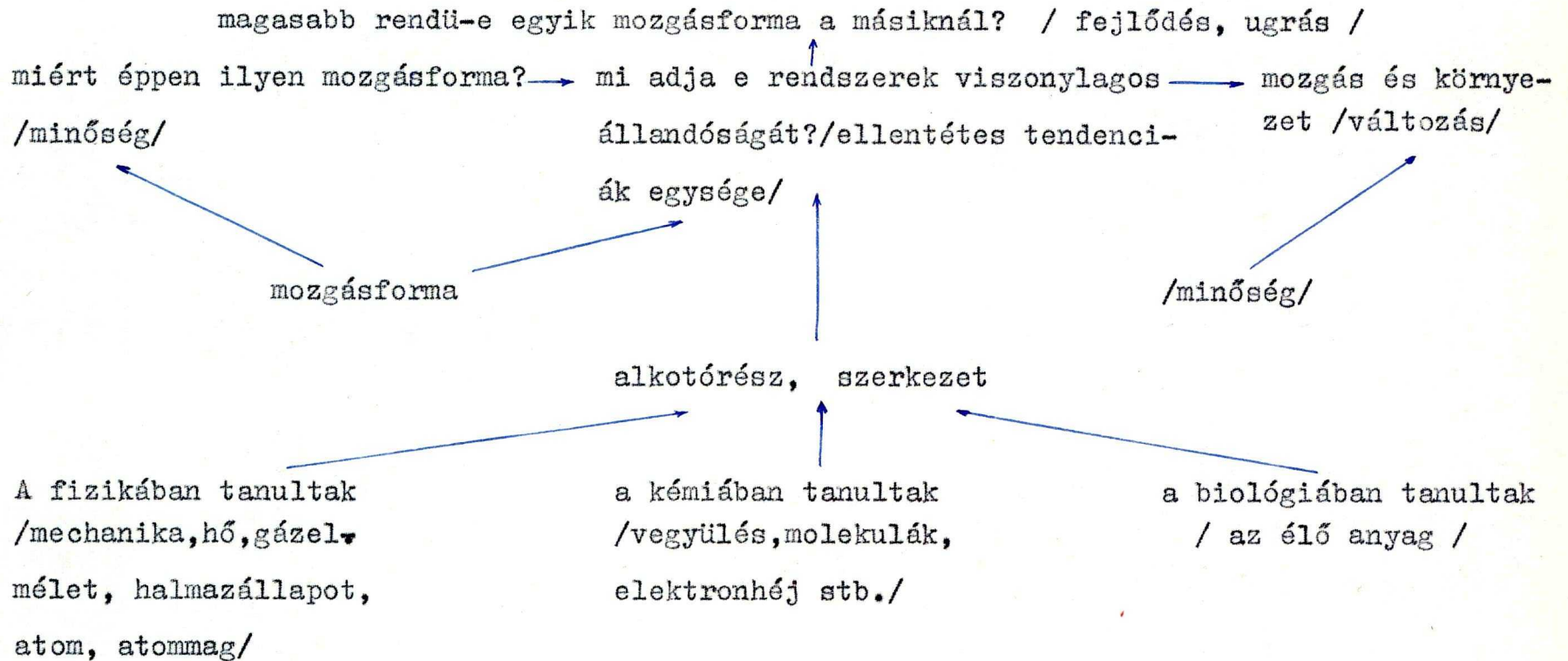
A tananyag kifejtése alapvonalaiban induktív gondolatmenetet követ, ezután közelíti meg az új fogalmakat és összefüggéseket. De a fogalmak és összefüggések tartalmi elemzése deduktív gondolatmenetet is tartalmaz. Természetesen mindegyik gondolatmenet érvényesítésének alapkövetelménye, hogy megfelelő tényanyagra támaszkodják, s a megoldás lépései a formális logikán túl igazságtartalmuk is bizonyított ellenőrzött legyen.

A Világnézetünk alapjai tananyaga két nagy részre oszlik:

- a./ az általános érvényű természeti törvényeket vizsgálja, igazodva a középiskola színvonalához. A természet objektív dialektikáját követi az egyes jelenségek önmozgásától a természeti folyamatok irányának tárgyalásán keresztül az emberi nem, a társadalom természeti eredetének bemutatásáig. Az általános érvényű rész szerepe, feladata: eligazítja tanulóinkat az egységes, tudományos természetszemlélet alapproblémáiban; az összefüggések segítségével kialakítja azokat a fogalmakat, amelyek a marxista-leninista társadalomfelfogásban, a világnézet alapkérdéseinek megoldásában alapvető szerepet játszanak; és a társadalom természeti genézisének bemutatásával hozzájárul a társadalomfejlődés objektivitásának megértéséhez, elfogadásához.
- b./ A társadalomfejlődés objektív törvényeit vizsgálja az általános és a különös szintjén. /A tananyag 80 %-a./ Legfontosabb feladata, hogy a szocialista társadalmi magatartáshoz szükséges képességeket és a reális ideológiai meggyőződést kialakítsa és megerősítse.

A tananyag első fő részének szerkezeti logikája

A mozgás az anyagi jelenségek velejárója

f e l l e v e n i t é s e

Az anyag szerkezetének és mozgásának legáltalánosabb törvényeit a természet fő területei és a mozgásformák párhuzama alapján fogalmazzuk meg. Elvezetjük a tanulókat ahhoz a felismeréshez, hogy az anyag mozgásának, változásainak, különböző minőségeinek oka önmagában van. A megmaradási elvek felelevenítésével és összefoglalásával ahhoz a meggyőződéshez jutunk el, hogy a természet összefüggő egész, amelyben a folyamatok végtelenek, tehát természeti világképünkben nem marad hely természetfeletti erő számára.

Ezzel lényegében elértünk az egyetemes összefüggés megértéséhez, és ezen keresztül a legvégső filozófiai alapfogalomhoz: az anyaghoz.

Az oktatás folyamatában mindvégig nagy gondot kell fordítanunk a fogalmak tisztázására, a valósághoz való szoros kapcsolatra.

El kell jutnunk annak a megállapításához, hogy a mozgást elsősorban hordozójuk belső szerkezete és alkotórészeinek kölcsönhatása határozza meg. Tanulóinkban ki kell alakítanunk a struktúra dialektikus materialista fogalmát, el kell jutnunk ahhoz, hogy a tanulók a struktúrát a mozgásszintek minőségi különbségeinek hordozójaként tudják értelmezni, vagyis minden mozgást önmozgásnak fogjanak fel. Ez lényeges alapállás az anyag-tudat viszonyának eldöntésében. Ez a megállapítás a világ teremtésének idealista elméletét zárja ki azzal, hogy megállapítjuk: az anyagot nem kívülről mozgatják. A tanárnak magabiztosan tudnia kell, hogy itt az ellentmondás törvényének természeti érvényesülésével van dolga.

Lényeges, hogy a tanulók megértsék a természeti jelenségek kölcsönhatásainak anyagi jellegét. A természet egységét kell meggyőzően eléjük tárni. Meg kell értetnünk, hogy a természeti jelenségek közös anyagi lényege teszi lehetővé egymásba való átalakulásukat, hogy a jelenségek átalakulásai szükségszerűen valósulnak meg.

A tanárnak konkrét természettudományos anyagon be kell mutatnia a mennyiségi-minőségi változások törvényét. És ebből a következő megállapításokhoz kell eljutnia: a mozgásváltozások az anyag megváltozásából következnek; a természetben meglévő anyagok átalakulásai mennyiségi felhalmozás vagy csökkenés eredményei; az átalakulások ugrásszerűen következnek be.

Miután bizonyítottuk a természeti jelenségek anyagi voltát, feltártuk átalakulásaikat és az átalakulások objektív törvényeit, levonhatjuk a természetre vonatkozó legáltalánosabb következtetést: a természet elpusztíthatatlan. A természet csak önmagából magyarázható. A természeti folyamatok dialektikusan determináltak.

A természeti változások nem kaotikus összevisszasságban követik egymást, hanem a változásoknak objektív tendenciája van, s ennek eredménye a fejlődés. Tanulóinkkal meg kell értetnünk, hogy a fejlődés nem azonos a változással általában, hanem a minőségi ugrások sorozata révén valósul meg.

A tanulók gyakran azzal a kéréssel állanak elő, hogy mindenekelőtt definiáljuk a felmerülő fogalmakat, mint pl. a természettudományos tárgyak szakóráin. E kívánságnak meg-

lehetősgen nehéz eleget tenni. Egyrészt azért, mert a filozófiai fogalmak a legáltalánosabb kategóriák. És előfordul, hogy nem is lehet a definíció szokásos módszerét, a legközelebbi nemfogalom megnevezését és a lényeges megkülönböztető jegyek felsorolását alkalmazni, mert nincs genus proximum. Másrészt azért, mert ha módunk nyílik definíció megadására, akkor is csak ritkán élhetünk vele.

A marxista-leninista filozófiának a kölcsönös vonatkozásokat kell szemelött tartania. Ezért a legáltalánosabb fogalmakat egymásból vezetjük le. Csak az összefüggések után - azzal együtt - fogalmazhatjuk meg a lényeget, de a definíció nem pótolhatja a folyamatos kifejtést.

Ezzel előkészítettük a tanítási anyag világnézettel és társadalmi tudattal foglalkozó anyagrész tárgyalását. A világnézet társadalmi meghatározottságából kiindulva tisztáznunk kell a tudományos és nem tudományos világnézet kritériumait, így jutunk el az anyag, az anyagi egység, az anyagtudat viszony marxista-leninista megoldásához.

Sokoldaluan be kell mutatnunk az anyag-tudat viszonyát, világossá kell tenni az ember társadalomformáló és valóságátalakító tevékenységének lehetőségeit és korlátait. A tisztázás folyamatában nagy szerepet és lehetőséget kell biztosítanunk a tanulók önálló munkájának.

Lényegében előkészítettük a tanítási anyag világnézettel és a társadalmi tudattal foglalkozó fejezetének tárgyalását. Itt a világnézet társadalmi meghatározottságából indulunk ki és tisztázzuk a tudományos és nem tudományos világnézet kritériumait, és eljutunk a világnézet alapkér-

désének az anyag, az anyagi egység, az anyag-tudat viszony marxista-leninista megoldásához.

Mondanivalónk az anyag-tudat viszonya köré csoportosul.

Ezt sokoldaluan a tudományok eredményeire támaszkodva kell bemutatnunk. Világossá kell tennünk az ember társadalomformáló tevékenységének lehetőségeit és korlátait. Az anyagot, mint önálló, független létezőt határozzuk meg. A tudományok eredményeivel be kell bizonyítanunk, hogy az anyag lényegéből következően mozgó anyag, és anyagon kívüli mozgás nem létezik. E megállapításokkal összhangban a mozgás és nyugalom viszonyát kell tisztáznunk. A nyugalmat, mint konkrét mozgások viszonylagos állandóságát, a testek egymáshoz viszonyított mozdulatlanságát magyarázzuk és bizonyítsuk: olyan nyugalom, amely a mozgás hiányát jelentené, nem létezik.

Az objektív törvény, a dialektikus determinizmus fogalmát tisztázva értetjük meg tanulóinkkal, hogy a világ anyagi egységének legfőbb tartalma a valóság területei közti egyetemes összefüggés, az a tény, hogy a jelenségek objektív törvények szerint változnak, vagyis a világ önmagának oka.

Megjelenik tanulóink számára a már izgatóbb kérdés: hol van a tudat helye az anyagi egységben. Feltétlen tisztáznunk kell, hogy az anyag-tudat viszonyának eldöntése a világnézet legfontosabb, legáltalánosabb kérdése. De lényeges, hogy e kérdés tisztázásánál tanulóinkat saját álláspontjuk, nézeteik következetes végiggondolására, a világnézeti konzekvenciák levonására készítsük.

A tudat lényegének magyarázatában ki kell emelnünk: a tudat az anyagmozgás sajátos formájával, a gondolkodással kapcsolatos, annak eredménye, az anyag belső állapota, az anyagi világ fogalmi visszatükröződése az ember agyában, létében és fejlődésében társadalmilag meghatározott.

Az anyag elsődlegességének, a tudat másodlagosságának kiemelésekor hangsúlyoznunk kell, hogy ez nem értékrend, hanem genetikus sorrend. El kell kerülnünk - magyarázat útján - a tudat mechanikus felfogását, az anyag-tudat abszolút el-lentétét hirdető felfogást. Ugyanis az a tanuló, aki hierarchiaként értelmezi a tudat másodlagosságát, sohasem fogja megérteni a politikai, erkölcsi, jogi tudat jelentőségét, a tudatos társadalmi cselekvés szükségességének jelentőségét.

Az ismeretelméleti rész tananyagunkban követi az ontológiai következtetéseket, hiszen az objektív valóság genetikailag megelőzi a megismerést. Világnézeti szempontból nagyon fontos, hogy meg tudjuk oldani az ontológiai és ismeretelméleti nézőpont szétválasztását. Életkori sajátosságokból tanulóink egy része nehezen veszi tudomásul, hogy egy-egy dologról való ismereteink, nézeteink változnak, s ezért nem ritkán megbizhatatlannak nyilvánítják megismerésünk rendszerét. E relativizmusból úgy segíthetjük ki őket, ha megértik: a dolog, a jelenség van, olyan, amilyen, a mi dolgunk az, hogy meg tudjuk róla, milyen valóban.

Amennyiben nem sikerül szétválasztani a lételméleti és ismeretelméleti nézőpontot, akkor tanulóink nem értik meg

mindazt, amit a megismerés végtelen voltáról, állandó mélyüléséről, a jelenség és a lényeg dialektikájáról tanítunk nekik.

Kizárólag ismereteinkre támaszkodva vezethetjük be a filozófiai fogalmakat, de már a szaktárgyakban is, mint objektíve létezőt tekintettük a természetet és a társadalmat.

Fontos megértetni tanulóinkkal, hogy az emberiség felhalmozott gyakorlata - a társadalmi lét - minden egyes egyén szempontjából objektív ontológiai tények összessége.

Az emberek maguk csinálják történelmüket, de nem maguk választják a körülményeket.

Tanulóinknak fel kell ismerniök, hogy a gondolkodásra is érvényesek a mozgásról, a mennyiségi, minőségi változásoktól, a fejlődésről, az összefüggésekről, az ellentmondásokról szóló eddigi ismereteik.

A tudat viszonylagos önállósága kapcsán komoly figyelmet kell szentelnünk a tudat önfejlődésének magyarázatára.

A tudat önfejlődése alapján tölthet be aktív szerepet, de ugyanakkor azt is be kell mutatnunk, hogy ez ad lehetőséget a hamis tudat kialakulására is.

A megismerés törvényeit a társadalmi léttel való összefüggésében mutatjuk be. A tanárnak ki kell alakítania tanulóinál azt a meggyőződést, hogy - a tudat, e szubjektív visszatükrözés egyre fejlődik, tökéletesedik, és fejlődésének megvannak a maga törvényei;

- az ember a megismerés végtelen folyamatában szerzi meg

a természet fölötti uralmat, és veheti kezébe a társadalom gyakorlati átalakítását.

E kiemelt gondolatok világnézeti szempontból rendkívül fontosak. Csak ezek segítségével tudjuk kialakítani a pártosság helyes értelmezését, a pártos magatartás igényét tanulóinkban is. Így alakulhat ki bennük meggyőzően az a tudat, hogy egyedüli tudományos világnézet a dialektikus és történelmi materializmus, az egységes marxizmus-leninizmus. Hogy korunkban egyedül a marxista-leninista világnézet képviseli a következetesen modern életszemléletet és magatartást, csak ez a világnézet képes a mai ember, a kor nagy kérdéseire megnyugtató, elfogadható, tudományos választ adni.

A tananyag második fő része korunk társadalmának fő kérdéseivel foglalkozik. Mind logikai, mind filozófiai tekintetben az első rész tanulságaira támaszkodik.

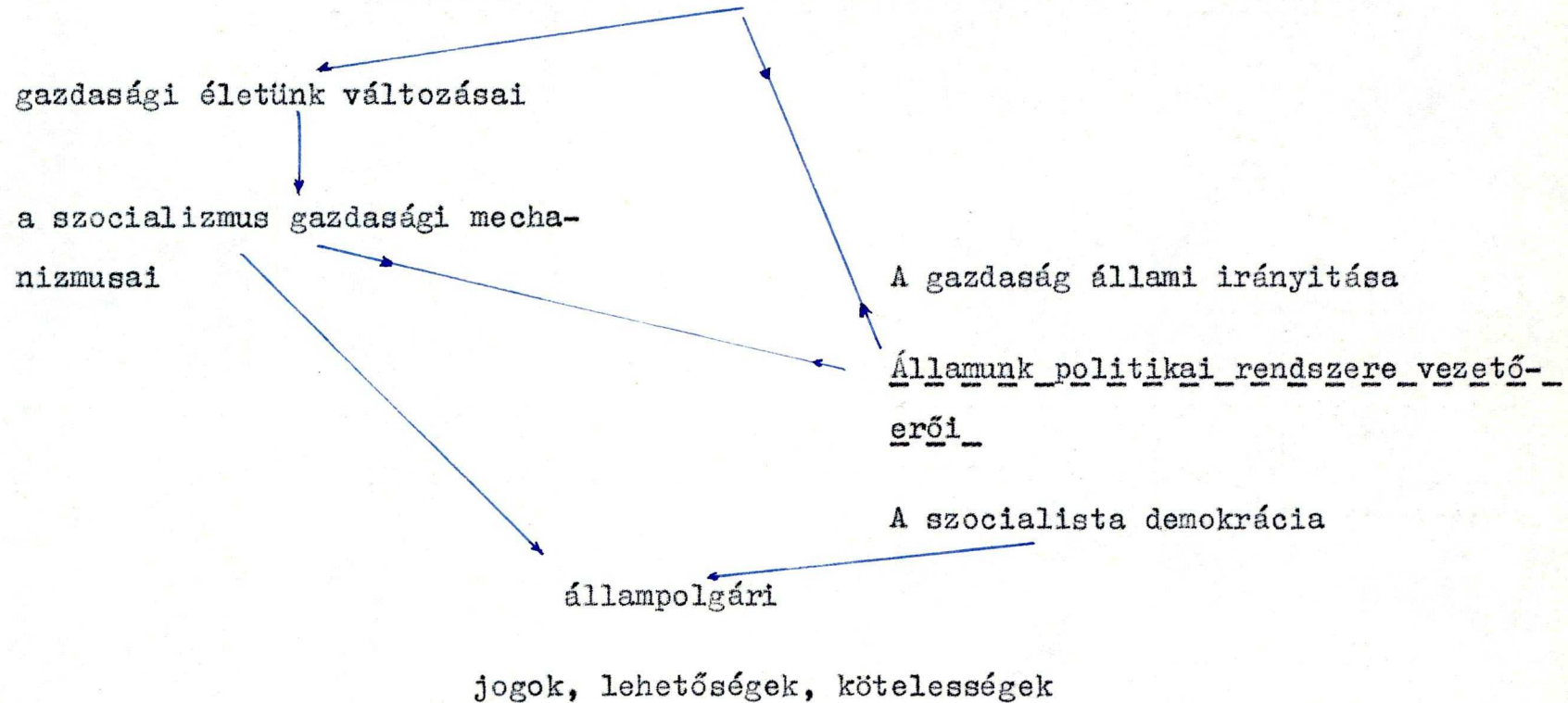
Az anyag felosztása:

A társadalom politikai élete

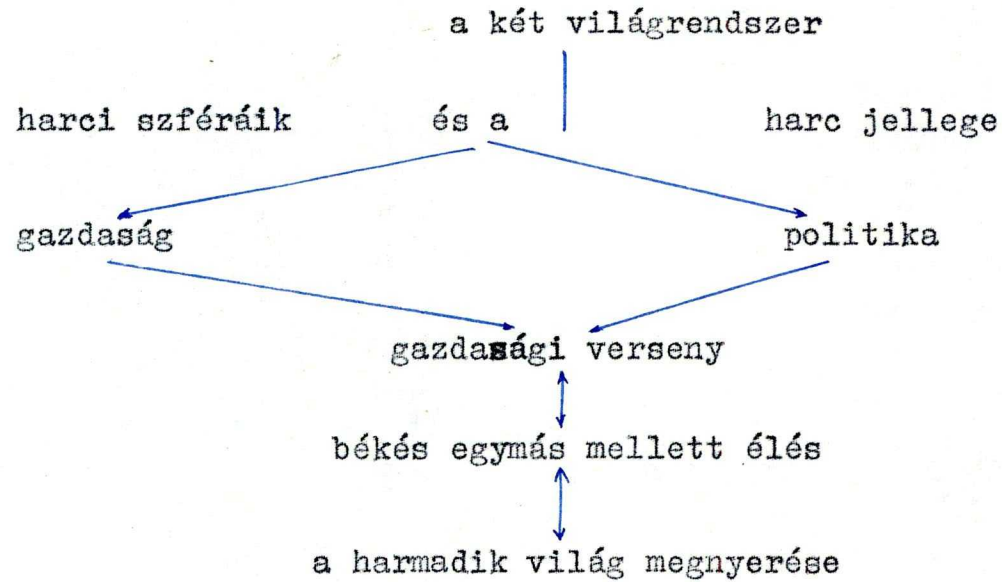
- I. Politika és állam.
- II. A mai tőkés-államok működése.
- III. A szocialista államok kialakulása és fejlődése.
- IV. Az állam külső funkciói, a nemzetközi osztályharc.
- V. Az emberiség jövője - a kommunizmus.

A tananyag második fő részének szerkezeti logikája

A szocialista termelési viszonyok kialakulása és fejlődése

A szocializmus nemzetközi perspektívái

A kibontakozás nehézségei és perspektívái

A kommunizmus

A Világnézetünk alapjai c. tárgy törzsanyaga és
szaktárgyi bázisai

<u>Alaptémák</u>	<u>Tantárgyak-segédanyag</u>
1. <u>A mozgás és anyag ön- mozgása</u>	
- szerkezet és mozgás	a tanult természettudományos
- átalakulások	tárgyak és főleg a
- anyagmegmaradás	
- folyamatok iránya	történelem
2. <u>Anyag és tudat</u>	
- az anyag fogalma, tör- vény	mind az 1. téma,
- a tudat	biológia, pszichológia,
- a megismerés és formái	történelem, irodalom,
/tudatformák/	osztályfőnöki
3. <u>Társadalmunk szerkezete</u>	
- gazdasági mechanizmus	közvetve: történelem és
- osztályviszonyok	földrajz.
- államunk politikai be- rendezkedése	KISZ marxista vitakör
4. <u>A nemzetközi osztályharc</u>	
területei és perspektívái	történelem és földrajz
- a világrendszerek ver- senye	
- a békés együttélés	KISZ marxista vitakör.

A legfontosabb követelmény: a tananyag feldolgozása során
az egységes marxizmus-leninizmus tanítása, az egyedüli egy-
séges tudományos világnézet megértetése, elfogadtatása.

Ezt azért is hangsúlyoznunk kell, mert a tapasztalat azt igazolja, hogy pl. a történelem szakos tanár tudományos szocializmust, a politikai gazdaságtan szakos tanár politikai gazdaságtant, a logika szakos pedig filozófiát akar tanítani a Világnézetünk alapjai tárgy keretében.

A Világnézetünk alapjai tankönyv felépítése

Tankönyvünk a tantervi anyagot 3 tárgykörben, 47 fejezetben tárgyalja. Ezen kívül 5 fejezet összefoglalással, rendszerezéssel foglalkozik. Az egyes témák tárgyalása a tankönyvben a következő sorrendben történik:

- 1./ Konkrét utalás a középiskolában tanult szaktárgyi anyagra, ezen ismeretek felidézése.
- 2./ A téma tagolt kifejtése. Ezt kiegészítik: a szemléletességet, érthetőséget, az érzelmi hatásokat elősegítő magyarázó részek. Ehhez kapcsolódnak a szemelvények, vázlatok, ábrák, képek.
- 3./ A téma összegezése, amelyben a lényegét, a törvényt, törvényszerűséget, összefüggést egyszerű formában fogalmazza meg.
- 4./ A téma áttekintését szolgáló ellenőrző kérdések.
- 5./ A témához tartozó feladatok.

A tankönyv elsősorban a tananyag aktív - a tanulók önálló munkájára támaszkodó- elsajátítására helyezi a hangsúlyt.

Olyan tárgyalási módot valósít meg, amely megköveteli az önálló következtetéseket és alkalmazási feladatokat.

Feltétlen a tanulók gondolkodására kell építenünk, különben csak verbális elsajátításra számíthatunk. Tehát tanulóinknak - tanári segítséggel - az anyag feldolgozásának menetében kell felfedezniök, meggyőződnieök. Tanulóinknak e felismerését elősegíti a vitatkozva feldolgozás módszere, melyet tanulóink - tapasztalataink szerint - szívesen vesznek.

Mi jellemzi a tankönyv fogalomrendszerét?

Fogalomrendszere eléggé terjedelmes. A tantárgy mondani-
valója különböző mélységben és terjedelemben igényli a fogalmak kifejtését, definiálását. A szükséges fogalmak nagy része szó-alakját tekintve a tanulók előtt, korábbi tanulmányaikból már ismert. Pl. az anyag szerkezetére és átalakulására vonatkozóan a fizikából, kémiából, biológiából; a történelmi materializmusra vonatkozóan a történelemből. Ezeket a fogalmakat a szaktárgyi ismeretek szintézise útján emeljük általánosabb szintre, úgy, hogy tartalmukat és terjedelmüket is meghatározzuk. Pl. a mozgás, az összefüggés, a fejlődés.

Tantárgyunkban szereplő fogalmak másik csoportja a szaktárgyaktól eltérő részben új, elsősorban filozófiai fogalmak. Pl. az anyag, a mozgásforma, az anyagi egység, véletlen és szükségszerű.

A tankönyvben szereplő fogalmak olyan csoportja is megtalálható,

melyek főleg politikai és közgazdasági tartalmat fejeznek ki. E fogalmaknak a középiskolai oktatásban nincs előzményük. Pl. tervszerű arányos fejlődés, gazdasági mechanizmus, reálbér, világrendszer, békés egymás mellett élés elve.

A tankönyv fogalomrendszerének megoldásában a szaktárgyakon túl, a tárgyat tanító tanár differenciáltan elemző módszere sokat segíthet.

Javasolt összefüggő táblai vázlatok az anyag fogalmának
magyarázatánál a szaktárgyakból ismert fogalmak fel-
dolgozásával

1. szakasz

Kiinduló fogalmak:

A szaktárgyakból ismert fogalmak

<u>anyagszerkezetre</u>		<u>belső kölcsönhatásokra</u>
a/ <u>természet</u>	b/ <u>társadalom</u>	fizikai kölcsönhatások
atom	termelőerők	kémiai kötőerők
molekula, ion	termelési vi-	anyagcsere
makrotest	szonyok	alapvető társadalmi kölcsön-
élő szervezet	felépítmény	hatások-termelőerők-termelési viszonyok, osztályharc.

ahova eljutunk:

Struktúra - önmozgás

ezen belül az ellentétek fogalmának
és harcának tisztázása.

Az idevonatkozó tankönyvi anyag felosztása a következő:

" I. A tudományos természetszemlélet kialakulása.

- 1./ Az ókor és a középkor természetfölfogása.
- 2./ A tudományos természetfelfogás kezdete és kibontakozása.
- 3./ A dialektikus materialista természetszemlélet kibontakozása.

II. A dialektikus materialista természetszemlélet alapjai.

- 1./ A kimerithetetlen anyag és a sokféle mozgás
- 2./ A természet strukturája. A mozgásszintek.
- 3./ A természeti rendszerek átalakulásai.
- 4./ A természet egységes és örök.
- 5./ A természeti folyamatok iránya.

Összefoglalás: A természet általános törvényei." /1/

-
- 1./ Világnézetünk alapjai, a középiskolák IV.oszt. számára. Bp. 1972. 199.old.

2. szakasz

Kiinduló fogalmak:

a/ tárgyunk fogalmai

struktura

önmozgás

kémia

fizika

biológia

b/ szaktárgyi fogalmak

a különböző rendszerek

közti kölcsönhatás

energia, mozgásmennyiség

átadás

tömegátadás

a társadalom és környe-
zete.

A mennyiségi és minőségi
változások konkrét értel-
mezése:

fizikai/mozgásállapot-
változás/

kémiai /új elem, új vegyü-
let/

biológiai/új faj, mutációk/
Társadalom/evolúció-revo-
lúció/

Ahova eljutunk:

a/ a struktura megváltozik

b/ tárgyunk új fogalmai: a mennyiségi és minőségi
változások általánosítása.

A megváltozás egyetemes /természeti, társadalmi/
összefüggés

3. szakasz

Kiinduló fogalmak:

a/ tárgyunk fogalmai

mozgás, változás

egyetemes összefüggés

b/ szaktárgyi fogalmak

kémia energia- és

fizika tömegmegmaradás

biológia

Ahova eljutunk:

anyagmegmaradás a természetben

4. szakasz

Kiinduló fogalmak:

a/ tárgyunk fogalmai

mozgás, változás,

folyamat, egyetemes

összefüggés

b/ szaktárgyi fogalmak

fizika egyszerűsödési bonyolító-

kémia dási folyamatok /megfor-

biológia ditható és irreverzibili-

lis folyamatok/

A fejlődés konkrét értelmezése /biológia, társadalom/

ahova eljutunk:

a fejlődés

5. szakasz

Kiinduló fogalmak:

tárgyunk fogalmai:

1. struktúra - önmozgás

2. egyetemes összefüggés-megváltozás
3. anyagmegmaradás /természetben/
4. a fejlődés

ahova eljutunk:

Az anyag önállóan létező

Uj fogalom: az objektivitás.

Összefoglalás: /A természet általános törvényei/

A természet jelenségei között fennálló egyetemes kölcsönhatás közös törvényszerűségei:

1. Minden egyes testet és rendszert valamilyen mozgásszint tart fenn.
2. Az ellentétes hatások egysége minden rendszerben időleges.
3. Az átalakulás folyamatában a rendszerek legtöbb tulajdonsága megváltozik.
4. Az átalakulási folyamatoknak meghatározott iránya van.

A Világnézetünk alapjai c. tárgyat tanító tanárok, tanulók, tantestületek, igazgatók, pártalapszervezet és a KISZ szervezetek vezetőségének véleménye./A felmérés anyagát a mezőturi Dózsa György Gimnázium és Szakközépiskola és a Teleki Blanka Gimnázium és Szakközépiskola szolgáltatta./

A többéves tanítási tapasztalat alapján több kérdés merül fel a tantárgyat illetően. Korszerű-e a Világnézetünk alapjai c. tárgy? Megfelel-e korunk követelményeinek? Megfelel-e a tudományosság elvének? Képes-e korunk világnézeti kérdéseire megnyugtató, elfogadható választ adni? Képes-e tanulóinkat úgy felkészíteni az életre, hogy a felmerülő kérdésekre tudományos alapon, a fejlődés igényeinek megfelelően válaszoljanak?

A Világnézetünk alapjai c. tárgy tartalmát tekintve - logikai szerkezetét is - megfelel a korszerűség követelményeinek. Mi adja a korszerűségét? Mindenekelőtt tudományos tartalma, tudományos következtetése. Korszerű, mert a dialektikus és történelmi materializmust képes a valósághoz igazítani, mert az objektív valóságból táplálkozik, azt tükrözi vissza általánosan és egyre mélyebben. Korszerű, mert nem /csak/ egyszerűen filozófiát ad, hanem a marxizmus-leninizmus egységét kívánja bemutatni és biztosítani.

A tárgy tudományosan bizonyítja, hogy korunk egységes egységszerű tudományos világnézete a marxizmus-leninizmus. Korszerű azért is, mert a fejlődést állandó mozgásként mutatja be, amelyből következik, hogy a tudományos világnézet is állandóan fejlődik, tudományos tartalmában gazdagodik.

De korszerű azért is, mert az emberi gondolkodás pozitív eredményeit képes végig vezetni és egyesíteni a marxizmus-leninizmus tudományában, úgy, hogy minden további fejlődést elfogad és feldolgoz. Korszerű, mert ebben a világnézetben - a tantárgyi anyagban is - az elmélet - gyakorlat /módszer/ egységet alkot, egysége biztosított. Egységét nem

veszélyezteteti az állandó fejlődés. Korszerűségét igazolja az a tény is, hogy korunk leghaladóbb osztályának, a munkásosztálynak álláspontját, célját, akaratát képviseli. Tudományosan pártos, és így /ezzel/ képes elméleti alapját adni a kommunista és munkáspártok politikai, ideológiai, gyakorlati-forradalmi tevékenységének.

A Világnézetünk alapjai c. tárgy tartalmát tekintve megfelel a kor követelményeinek, megfelel szocialista társadalmunk fejlődésének, megfelel a haladásnak. A kor kérdéseit a társadalmi valóságban keresi és itt is kívánja megoldani. Nyíltan feltárja a társadalom ellentmondásait, nem misztifikálja a tényeket, képes határozott, tudományos, reális utmutatást adni a világ megváltoztatásához.

Világnézetünk alapjai c. tárgy tanításának szükségességét éppen korszerűsége adja, követeli és biztosítja.

A tankönyv didaktikailag is megfelel a követelményeknek, tehát tanítható anyagot ad. Logikai szerkezete, kifejtési módszere jó. Tagolt és összefüggő, Definíciói, kiemelései, példái helyénvalók. Nem vulgarizál, mindvégig megtartja tudományos szintjét, tartalmát, természetesen az életkori sajátosságoknak megfelelően.

Jól épül a középiskolai szakanyagra, azzal együtt bizonyít, érvel. Messzemenően figyelembe veszi a természettudományok és a társadalmi tudományok legújabb eredményeit, ezért meggyőző is az anyag mondanivalója.

A többéves tapasztalat azt is igazolja, hogy nem könnyű anyag, sem a tanárnak, sem a tanulóknak. Fegyelmezett ,

Fegyelmezett, rendszeres munkát követel meg feldolgozása és elsajátítása. Az anyag eredményes feldolgozása kizárja mechanikus, vulgáris feldolgozást. Érdekes, több tanuló számára izgalmas kérdéseket felvető tantárgy. Számol a tanulók érdeklődési körével, az elsajátíthatóság szintjével. Jól differenciálja a marxizmus alkotórészeinek anyagát, szemelőtt tartva a marxizmus-leninizmus egységének követelményét.

A tankönyv-természetesen tanári munkával- világos magyarázatát adja a tudományos világnézet és a szaktudományok szükségszerű kapcsolatának. Igazolja és bizonyítja: a marxista-leninista filozófia a valóság legáltalánosabb törvényeivel foglalkozik, a valóság, melyet vizsgál nem elvont, hanem konkrét, létező valóság. Az egyes szaktudományok általában a valóság egy-egy területének sajátos törvényeit tanulmányozza. Ezért természetszerű, hogy a filozófia a legáltalánosabb törvények kidolgozásához fel kell, hogy használja a szaktudományok eredményeit.

A legáltalánosabb törvényekben a kevésbé általános törvények is helyet kapnak. A világnézeti kérdésekre adott tudományos igényű válasz ezért elválaszthatatlan a szaktudományok eredményeitől. Ezzel a tankönyv választ is ad a neotomista filozófia tételeire, bizonyítja, hogy a marxista filozófia nem a tapasztalatfeletti kérdésekre válaszol, hanem az objektív valóság által feltett kérdésekre.

A marxista-leninista filozófia tételei nem egy önállóan létező lényeket, hanem a valóság konkrét jelenségeit tükrözi.

Amennyiben a filozófia nem támaszkodik a szaktudományok eredményeire, a valóságos összefüggések helyett, spekulatív, kitalált összefüggésekre fog támaszkodni. Tény, hogy a valóságban a szaktudományok eredményeinek filozófiai értelmezése, elemzése bonyolult filozófiai feladatot jelent. E tény, s ennek megoldása is eleve tiltakozik a mechanikus, vulgáris módszerek ellen.

A marxista-leninista filozófia a szaktudományok eredményeivel új kérdésekkel, új feladatokkal gazdagodik. Az is tény, hogy a szaktudományok eredményei időközönként jelentősebb filozófiai változásokat hozhat létre. A filozófia azonban nemcsak kap a szaktudományoktól, hanem ad is a szaktudományoknak. Akár elismerik a szaktudományok egyes képviselői, akár nem, a szaktudományoknak alapvetően szükségük van egy általános, tudományos világnézetre. Csak ilyen világnézet alapján képes a szaktudomány saját helyét, szerepét, értelmét, kutatásainak célját rendezni, meghatározni. Ez a világnézeti mozzanat minden szaktudománynál jelen van. Határozottan kimondhatjuk, hogy a dialektikus és történelmi materializmus nélkülözhetetlen a szaktudományok számára.

A marxista filozófia nemcsak a tudományos világnézet kidolgozásával, állandó fejlesztésével ad segítséget a szaktudományoknak, hanem lényeges ismeretelméleti, módszertani kérdések kidolgozásával is. A marxista dialektika törvényeinek alkalmazása a szaktudományos munkában nélkülözhetetlen. Mindezt jól, meggyőzően bizonyítja a tankönyv megfelelő anyag része. A bizonyításhoz természetesen kell az élő szó, a magyarázat, az érvelés, bizonyítás, a tanulók aktív részvétele a vitafeldolgozásban.

A tananyaggal kapcsolatban felmerül a mennyiség kérdése is, terjedelmileg sok-e vagy kevés? Vannak, akik elegendőnek, mennyiségileg is feldolgozhatónak, mások maximalizmussal vádolják a tankönyvet. Valóban az első tankönyv /1968-as kiadás/ mennyiségileg túl ment a feldolgozás lehetőségén /heti 3 óra áll rendelkezésre/, a tankönyv 339 oldal volt!

A második tankönyv /1972-es kiadás/ mennyiségileg jóval kevesebb, 197 oldal. /Az első és a második tankönyv tartalomjegyzékét mellékletként csatolom a dolgozathoz./

Nem könnyű egy tankönyv, különösen egy tudományos világnézettel foglalkozó tankönyv mennyiségét, a maximalizmus kérdését eldönteni. E kérdés eldöntésében lényeges szabályozó szerepet játszik a Művelődésügyi Minisztérium által kiadott kötelező tanmenet és utasítás, valamint a heti 3 óra, mely tovább nem növelhető.

A második tankönyv esetében a szerzők egy nagyon egészséges szelektálást, differenciálást hajtottak végre, úgy, hogy a tárgy minősége, és taníthatósága javult, szerkezetileg és pedagógiailag is.

Helyesnek bizonyult az a törekvés, hogy a tanítás során a lényegyet kell adnunk, korszerű példákkal alátámasztva, korszerű módszerekkel bemutatva. A jelenlegi tankönyv megfelel a kor és szocialista társadalmunk oktatás politikájának, megfelel mennyiségi és minőségi vonatkozásokban is. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nem lehet vagy nem kell tovább fejleszteni, javítani. De tankönyvet nem lehet minden évben újat írni, nem is lenne célszerű.

Többéves gyakorlati-pedagógiai munka fogja végső soron eldönteni létjogosultságát. Az évek során felhalmozódott tapasztalat bizonyára még korszerűbbé teszi a tankönyvet.

A tankönyv mennyiségi és minőségi problémáin egyedül a tárgyat tanító tanár tud segíteni. A tankönyv élő magyarázat, megfelelő vita nélkül nem tudja megoldani a világnézeti oktatás és nevelés feladatait. Sok igazság van abban, hogy egy tárgy megértetése, érdemben való feldolgozása sok mindenben a tanító tanáron áll, vagy bukik. Ezért a tanár szerepe a Világnézetünk alapjai c. tárgy feldolgozásában, átadásában, megértetésében különösen előtérbe kerül.

Alapvető követelmény a tanárral szemben: az anyag biztos tudása, kezelése, az eredményes munkának ez csak egyik feltétele. A Világnézetünk alapjai c. tárgyat tanító tanárnak legalább annyira fontos a tanítandó anyaggal való érzelmi azonosulás is. Az érzelmi azonosulásnak elsősorban magatartásában, cselekedeteiben kell megnyilvánulnia. Ez egyben vonzó példakép is tanulóink számára. A tanárra egész tevékenységét az általa tanított világnézet kell, hogy determinálja. A tárgy egész embert követel. Tudatosan, belső meggyőződésből tanít. Az eredmény csak akkor biztosított, ha a tanár egészében egy tudományos világnézettel. Az értelmi és érzelmi azonosulás nem zárja ki a vitát, a tanár önállóságát, véleményét.

A tanár képes legyen lelkesedni, harcolni a tudományos világnézet terjesztéséért. Igazságra csak igazsággal lehet nevelni. Nem sok eredményt ér el az a tanár, aki az első

órát a tankönyv birálatával kezdi! Fölényes, tekintélyi alapon nem lehet a tudományos világnézetet tanítani, még kevésbé azt elfogadtatni. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a tanárnak le kell mondania a birálatról, a vitáról, az okfejtésről. A tankönyvet sem kezelheti abszolút, örök igazságként.

Az érintett iskolákat illetően a tárgy tanítói megfelelően képzettek. Elvégezték az Esti Egyetemet, illetve a szakosított. Ez azonban nem mondható általánosnak, mert van olyan iskola, ahol a tárgyat tanító tanár csak egy kéthetes tanfolyamon vett részt. A tárgy tanításának eredményességét segitené, ha az egyetemek megfelelő tanszékei szervezett továbbképzést biztosítanának. Ezt nemcsak a tananyag elméleti vonatkozásai követelik, hanem a megfelelő módszer kialakítása is. Igen sok tapasztalati anyaggal gazdagítja az a tanár óráit, aki aktívan részt vesz a politikai oktatás valamely ágában, a KISZ által szervezett marxista vitakörben.

A tanulók véleménye a Világnézetünk alapjai c. tárggyal kapcsolatban.

Az érintett iskolákban három osztályban 70 tanuló tanulja a tárgyat. Kérdőív alapján a következő kérdéseket intéztük a tanulókhoz:

- 1./ Szükségesnek tartja-e a Világnézetünk alapjai c. tárgy tanítását? Igen - nem?

- 2./ Csak kötelezőnek tartja a tárgyat vagy belső szükségéből tanulja?
- 3./ Nehezen vagy könnyen dolgozza fel az anyagot?
- 4./ Miben látja a tudományos világnézet korszerűségét?
- 5./ Mennyiben segít a tárgy kérdéseinek megoldásában?
- 6./ A szakmai tárgyak mennyiben segítik a Világnézetünk alapjai c. tárgy elsajátítását?
- 7./ Miben látja a tárgy hasznosságát, használati értékét?
- 8./ Ifjúsági-mozgalmi munkájához milyen segítséget ad a tárgy?
- 9./ Egyéb, más véleménye a Világnézetünk alapjai c. tárgyról.

A 70 tanuló közül 8 tanuló, aki nem tartja szükségesnek a tárgyat. A következőkkel indokolták: csak plusz órát jelent, a világnézeti kérdéseket osztályfőnöki órákon is lehet tisztázni. A KISZ-ben is foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel. Nem érettségi tárgy. A szakmai tárgyak keretében is tisztázódnak a világnézeti kérdések. Példának hozták: a heliocentrikus világképet, az anyagmegmaradás törvényét. Történelemből: a társadalom szükségszerű fejlődését.

62 tanuló igenli a tárgy szükségességét. Új tantárgy, kérdései nagyon érdekelnek. Izgalmas tárgy. Jó, hogy lehet vitatkozni, elmondható saját véleményünk. Sokat segít más tárgyak megértéséhez.

Különösen igazlmas kérdések: az anyag filozófiai fogalma, az anyag és az örökkévalóság kapcsolata, a tudat szerepe,

a tudat és az anyag kapcsolata. Ezekre a kérdésekre korábban sem a szaktárgyakban, sem az osztályfőnöki órákon megfelelő választ nem kaptak. 22 tanuló válaszában az is megtalálható, hogy a vallásos és idealista nézetekkel és azok bírálataival más tárgyak keretében nagyon röviden és csak nagyon finoman foglalkoztak. E tantárgy tanulása nagyban hozzásegít a vallás igazi megértéséhez, a vallás társadalmi szerepének felismeréséhez. 12 tanuló arról is írt, hogy jó lenne ha a szaktárgyak óráin is szó lenne a dialektikus és történelmi materializmusról. Ugy érezzük, hogy néhány tanár a szakanyag feldolgozásában nem tartja ezeket szükségesnek.

18 tanuló csak kötelezőnek tartja a tárgyat. Az 52 tanuló mivel indokolta a belső szükségletet? Többen válaszoltak így: ha nem lenne kötelező akkor is elmennék az órákra. Olyan kérdések mint teremtettk-e a világot?, van-e a földön tul egy teremto erő?, miért létezhet vallás, miért hisznek sokan egy természetfeletti erőben, az emberiség képes-e saját sorsán változtatni? Van-e az életnek értelme?, érdemes-e élni?, mi határozza meg alapvetően az emberi élet értelmét, szükségszerűségét? Olyan kérdések, amelyek belső szükségletből fakadnak. Tanulóink álláspontja megfelelő érdeklődést mutat a Világnézeti kérdések iránt.

Arra a kérdésre, hogy a tananyag nehezen vagy könnyen tanulható, a következő választ kaptuk: jó, érthető tanári magyarázattal könnyen feldolgozható. Ha a szaktárgyat jól ismeri, akkor a Világnézet alapjai c. tárgy nem nehéz. A táblai vázlatok sokat segítenek az anyag megértésében. A szaktárgyakban tanultak sokat segítenek.

15 tanuló válaszában arról is, hogy a tankönyv szövege, példái nem mindenütt érthetőek, magasszintűek. Az anyagfeldolgozó órák sem mindig érdekesek, van amikor túl hivatalosak, csak a tankönyv magyarázatára szorítkoznak.

A tudományos világnézet korszerűségét illetően csak 40 tanuló válaszolt. Korszerűségét az adja meg, hogy a valóságot magyarázza, a valóságot akarja megváltoztatni. Korszerű, mert az emberek elfogadják. Azért korszerű, mert a szaktudományok eredményeire támaszkodik. Korszerű, mert az anyagból indul ki. Korszerűségét az adja, hogy olyan kérdésekre válaszol, amelyek az emberek nagy részét érdekli. Korszerű, mert támadja a vallást. Nem mond ki örök igazságokat, elismeri a változást.

Elfogadható választ ad a kérdéseimre, meggyőzően bizonyít. Volt olyan válasz is: nem meggyőző a tárgy anyag, mert lehet rajta vitatkozni, sokféleképpen lehet magyarázni.

A szaktárgyakban tanultak alátámasztják a világnézet tudományosságát. Amikor a fizikában az anyag megmaradásának törvényét tanultuk nem is gondoltam világnézeti jelentőségére. A szaktárgyak és a tudományos világnézet feltételezik egymást.

A 70 tanuló közül 45 hasznosnak tartja a tárgyat. Az életben fel lehet használni. A továbbtanuláshoz feltétlen szükséges. Az általános műveltség megköveteli. 25 tanuló szerint nincs használati értéke a tárgynak. Nem érettségi tétel, nem felvételi tárgy. Ha nem ismerem még lehetek jó szakember. Jó ha ismerjük, de ezért még nem vesznek fel az

egyetemre. A történelemnek is van ilyen használati értéke, lényegében ott is erről van szó.

A KISZ programja is a tudományos világnézet alapján áll. Jól fel lehet használni a marxista vitakörön, KISZ gyűléseken, amikor elméleti kérdésekről van szó. E tárgy segítségével értettem meg a kommunista párt tudományos munkáját, célját.

Többen /15 tanuló/ felvetették, hogy miért nem tantárgy a harmadik osztálytól. Miért nem érettségi tárgy? Miért csak most tanítják a középiskolában? Ugy érzem nem egyenrangú tárgy a szaktárgyakkal, nincs olyan tekintélye, mint a matematikának. Aki szeret politizálni annak könnyű a tárgy.

A tanulók válaszaiból megállapítható: tanulóink nagy részét érdekli az anyag, szívesen foglalkoznak vele. Kb. 40 %-a érti és érzi a tárgy fontosságát, ezt indokolni is tudja. De az is megállapítható, hogy a tanulók 50 %-a nem tudja pontosan helyére tenni az anyagot. Rangsorolja a tantárgyakat, és a tanulóknak kb. 25 %-a a Világnézetünk alapjai c. tárgyat melléktantárgyként kezeli. Előtérbe helyezik a szaktárgyakat, mert azokból van érettségi vizsga. Nem látják, nem értik a tudományos világnézet szerepét saját életükben. A tárgyat önállósítják, és olyan tulajdonságokkal ruházzák fel, mint a fizikát, történelmet. Ebben a rangsorolásban nem a tárgy lebecsülése fejeződik ki, hanem az egy tárgy a többi között. Tanulóink többsége érzi valamilyen formában a tárgy szükségességét, de a tárgyat, annak mondanivalóját

nem tudják elhelyezni. Nem sikerült megértetnünk a tárgy használati értékét. A tárgyat úgy értékelik, hogy más tárgyakhoz viszonyítják, különösen a matematikához, fizikához, mondván, hogy ott nincs mellé-beszélés. Tanulóink ellentmondásos értékelésében benne van- tükröződik - a tantestület állásfoglalása a tárgyat illetően.

A két gimnáziumban és szakközépiskolában a tanárokkal folytatott beszélgetés kérdései a következők voltak /a megkérdezett tanárok: 3 fizikus, 2 matematikus, 3 biológus, 1 földrajzos, 2 kémikus, 2 gépészmérnök, 3 nyelvész, 4 magyar-történelem szakos/:

1./ A középiskolai tantervbe belefél-e a Világnézetünk alapjai c. tárgy?

2./ Szükség van-e a tárgy tanítására?

3./ Milyen a szaktárgyak és a Világnézetünk alapjai tárgy kapcsolata?

4./ Tanítható-e érdemben a tárgy középiskolában?

A IV. osztályos tanulók képesek-e elsajátítani?

Az életkort figyelembe véve, tanítható-tanulható-e az anyag?

5./ Mit ad a szaktárgyaknak a Világnézetünk alapjai c. tárgy?

6./ Képes-e a tárgy a tanulók világnézetét megváltoztatni, erkölcsi, politikai magatartásukat alapvetően befolyásolni?

7./ A Világnézetünk alapjai c. tárgy milyen területen éreztette pozitív hatását?

8./ A tárgy hogyan és mennyiben járul hozzá a tantestület eszmei-politikai egységének erősítéséhez?

A kérdezett tanárok 80 %-a szükségesnek tartja a tárgyat. Ezt elsősorban azzal indokolják, hogy nagymértékben hozzájárul tanulóink szemléletmódjának alakításához. Szükséges és elsajátítható a Világnézetünk alapjai tárgy. Segíti a szaktárgyakat, helyére teszi a szaktárgyak szerepét is. A kérdezettek 20 %-a érettségi tárgynak javasolja, ezzel még nagyobb rangot kapna. Jól összefoglalja, megfelelő általánosítást hoz létre a szaktárgyak eredményeiből. A végzett tanulóknál az eredmény nem mindig jelentkezik, magatartásukban nem jelentkezik a tudományos világnézet hatása, erkölcsi, politikai felfogásukat, magatartásukat tekintve.

Hozzájárul a tantestület ideológiai egységének kialakításához. A probléma ott van, hogy a tantestület tagjainak egy része kb. 50 %-a nem ismeri a Világnézetünk alapjai tárgy mindanivalóját. Ez következik abból is, hogy a tárgy új, nincs tradíciója, mint a többi szaktárgynak.

A két iskola pártalapszervezetének véleménye: / 21 párttag /

Egyöntetű a vélemény a tárgy szükségességét illetően.

Több párttag azt hiányolta, miért nem vezették be korábban a tárgy oktatását. Sokan központi helyre tették a tárgyat, nem úgy mint fő tantárgyat, hanem mint a tanulók

'szemléletmódjának megváltoztatóját. Két párttagnak az volt a véleménye, hogy a tárgyat csak párttag taníthatja, mert különben az elmélet-gyakorlat egysége ellentmondásos lesz. Kárt szenved a nevelői hatás: a legkorszerűbb tudományos világnézetet tanítja, de nem tagja a kommunista pártnak.

A pártalapszervezet nem látja biztosítva a tárgyat tanítók szakmai továbbképzését. A két hetes tanfolyammal ezt nem lehet megnyugtatóan rendezni. A tárgyat tanítóknak legalább az esti egyetemet, illetve a szakosítót kellene elvégezni. A tantestület eszmei - politikai egységének kialakításához feltétlenül hozzájárul. A tantestület /mindkettő/ tagjainak egy része még középfokon se ismeri a Világnézetünk alapjai c. tárgyat. A tantestületnek 30 %-a anyagrészeket ismer belőle, pl. a fizikus a materialista természetszemléletet, a történelem szakos a történelmi materializmust. Az ismeret az érdeklődési körre, vagy a szakmára redukálódik. A tantárgyat, mint egységes egészet csak kevesen ismerik. A pártalapszervezet egészséges állásfoglalása volt: hogy a Világnézetünk alapjait tanító tanárnak a középiskolában tanított szaktárgyakat legalább középfokon ismernie kell. Gyakoribb konzultáció kellene a tárggyal kapcsolatban a tantestület tagjai között. 11 párttag arról szólt, hogy a Világnézetünk alapjai nem egyszerűen tantárgy, annál több, és feldolgozása sajátos módszereket követel.

A két iskola KISZ vezetőségének véleménye a tárggyal kapcsolatban:

A tárgynak nagy hasznát veszik a marxista vitakörökön, az osztályfőnöki órákon és a szaktárgyak szerepének rendszerezésénél. Nagy segítséget ad az ideológiai, politikai kérdések reális tisztázásához. Többen felvetették, hogy miért nem érettségi tárgy, a tárgy minősége, tartalma ezt megkövetelné. Hiányolták, hogy a tárgyat tanító tanárok nem vesznek részt a marxista vitakör, a "Fáklyavivők" munkájában.

Azt is elmondták, hogy a tárgy nem könnyű, a tankönyv egyes részeinek nyelvezete nehéz, a definíciók nem elég világosak. A hosszúra eresztett mondatok, magyarázatok között elvész a lényeg. De ilyen vélemény is elhangzott: ez a tárgy az, ahol lehet vitatkozni, de a matematikánál nincs mese!

A KISZ vezetők egy része - szerencsére kisebbik része, 10 %-a nem érti a vita lehetőségét és szükségességét, úgy véli, hogy ez ront a tárgy tudományos tartalmán. Mások így vélekednek: a tárgyat nem kell sokat tanulni, mert az órákon el lehet vitatkozni, sok mindent, sokféleképpen lehet magyarázni.

Összehasonlítják az osztályfőnöki órák anyagával, mivel ott is szerepelnek olyan kérdések, mint a világnézet és jelentősége, a materializmus és idealizmus harca, az ember helye a világban, az élet értelme, stb. Ilyen alapon vonnak le olyan következtetést egyes tanulóink, hogy ez a tárgy lényegében az osztályfőnöki órákat helyettesíti.

A két iskola igazgatójának véleménye a Világnézetünk alapjai c. tárgyról: a tárgyra nagy szükség van. Az élet, a szocializmus eredményei, fejlődése szükségszerűen megköveteli tanítását. Nem filozófiát vagy politikai gazdaságtant kell tanítani, hanem a marxizmus-leninizmus egységes egészét kell adni, megértetni, elfogadtatni. Az értelemre kell támaszkodni. A tárgy tanítása akkor eredményes, ha tanulóink magatartásában, szemléletmódjukban is újat hoz. A gyakorlati életben hogyan fogják felhasználni, képesek lesznek-e kiállni, bizonyítani a tudományos világnézetet. Tanulóink nagy része nem tanul tovább, tehát olyan alapos tudást kell adnunk, hogy az életben biztos támaszuk legyen. A tárgyat tanító tanárral szemben alapvető követelmény: a tudományos világnézettel értelmileg és érzelmileg azonosuljon. A szakmai továbbképzés sürgető. A kölcsönös óralátogatások sokat segítenének a Világnézetünk alapjai és a szakmai tárgyak szorosabb kapcsolatának kiépítésében. A tantestület fejlettségét bizonyítja, hogy tagjai a tárgyat elismerik, szükségesnek tartják, látják értelmét, hasznosságát. A Világnézetünk alapjai c. tárgyat nem lehet pótolni az osztályfőnöki órákkal, vagy a szaktárgyakkal.

A Világnézetünk alapjai c. tárgyat tanító tanárok véleménye:

Egységes az álláspont abban, hogy szükséges, tanítható, hasznosítható, van értelme, sokat segít a szocialista oktató-nevelő munkában. Nagy szerepe van a tanulók megismerésében, az őszinte véleménynyilvánításban. Sokat segít a KISZ munkában.

A tankönyv terjedelme is megfelelő a heti 3 órára. Szerkezete, felépítése jó, megfelel a szocialista pedagógia követelményeinek. Különösen jók az összefoglalások, az összefoglaló kérdések, a példák és a táblázatok. A tankönyv jól szemléltet, a tanárnak vigyáznia kell nehogy vulgáriássá váljon. A tanár táblai vázlata legyen világos, logikus, összefüggő. A tankönyv definíciói nem mindenütt megfelelők, több helyen definiálás helyett hosszas magyarázatot ad. Pl. a világnézet fogalmánál, a filozófia fogalmánál. A lényeg kiemelése sem mindenütt biztosított. A tankönyv 50 %-a filozófiai kérdésekkel foglalkozik.

A tantárgy alapvető feladatát illetően az érintett két tantestületben három álláspont alakult ki. Egyik: a tantárgy alapvető feladata megtanítani tanulóinkat a dialektikus logika használatára, mert enélkül nem értik meg a tudományos világnézet tartalmát és saját helyüket a világban. Másik: a tantárgynak egy átfogó, alapos ismertetést kellene adnia a marxizmus mindhárom alkotó részéről. Harmadik: a tárgy keretében a dialektikus és történelmi materializmus alaptételeit kellene tanítani.

A tantárgy szükségességét illetően is megoszlanak a vélemények. A természettudományokkal foglalkozók egy része nem tartja szükségesnek a tárgy oktatását. Ezt azzal indokolják, hogy elvégzi az iskola össz oktató-nevelő munkája. A társadalomtudományokkal foglalkozók igenlik a tárgy tanítását.

Ami a tanulók tárggyal kapcsolatos magatartását illeti, a szakos tanároknak az a véleményük, hogy 50-55 %-a nem jut el

a dialektika, a dialektikus gondolkodás mód gyakorlati alkalmazásáig. A tanulók nagy része minden vita nélkül elfogadja a tanár által közölt anyagot, s mint egyszerű házfeladatot kezeli. Két szaktanár határozott véleménye, hogy a tankönyvekben szereplő kérdések, ezt a magatartást segítik elő.

Egyöntetű a megállapítás, hogy a Világnézetünk alapjai tankönyv filozófiai része nehezen érthető, több helyen bonyolult magyarázatot ad. Pl. a filozófia fogalma, az anyagtudat viszonya, a világ anyagi egysége.

A tanítási tapasztalatok azt igazolják, hogy széleskörű a tanulók aktivitása az etikai kérdéseknél. Pl. Mi a vallás lényege? Játshat-e a vallás lényegénél fogva haladó szerepet a társadalomban? Miben fejeződik ki a vallás osztály-jellege? Minden ateista materialista-e? Miért nem szűnik meg a vallás a kizsákmányolás megszűnésével egy időben? Milyen kapcsolat van az erkölcsi szabadság és az erkölcsi felelősség fogalma között? A szocialista erkölcs és a szocialista munkavégzés kapcsolata? Hogyan egyeztethető össze a kollektívizmus elve az egyéni érdekelttség elvével? Hogyan ítéljük meg erkölcsi szempontból a válásokat?

A társadalom anyagi életét illetően nincs érdeklődés, egyszerűen elfogadják a tankönyvben leírtakat. Ugyanez mondható el az állam külső funkciói és a nemzetközi osztályharc kérdéseit illetően.

A tárgyat tanító tanárok véleménye a tartalmat illetően különböző, ez elsősorban szakmai hovatartozásukkal magyarázható.

A tárgy tanításának szükségességét egyöntetűen elismerik.

Következtetések

A középiskolai világnézeti oktatás néhány filozófiai problémáinak felvetését és ennek szerény indokolását a következő tényezők szorgalmazták: A tantárgy aktualitása, a tárgy középiskolai szinten való elsajátíthatósága, az elsajátítandó tárgy tartalma és feldolgozásának, átadásának módszere.

A tantárggyal kapcsolatos viták.

A tárgy tanításának többéves tapasztalata azt igazolja, hogy éppen a tantárgy gerince, a korszerű tudományos világnézet, nincs a megfelelő helyére téve. E dolgozat kísérlet arra, hogy a tudományos világnézetet és annak taníthatóságát érdemben elhelyezzük a középiskolai tantárgyak rendszerébe.

A világnézetünk alapjai tantárgy tanítása még 10 évre sem tehető, tradíciókkal nem rendelkezik. A tárgyat tanító tanárok sem rendelkezhetnek kiforrott, jól bevált módszerekkel.

A tantárgy lényegében uttörő időszakát éli, és az utkeresésből táplálkoznak a tárggyal kapcsolatos ellentmondásos vélemények.

Ma már általános vitát nem képez a tantárgy tanításának szükségessége. A tárgyat tanító tanárok és a tantestületek tagjainak többsége elismeri, hogy tanítása társadalmi szükség-szerűségből fakad, és szocialista oktató-nevelő munkánk fejlettségét bizonyítja. A tárgynak középiskolai szinten van létjogosultsága. Elfogadott tény a szaktárgyakat tanító 50-60 %-ánál, hogy a dialektikus és történelmi materializmus a világnézeti problémák különböző szintű /jelen esetben a középiskolai

életkori sajátosságainak és szakanyagának megfelelően/
megválaszolásával alapot ad a kor kérdéseinek reális, tudományos igényű eldöntéséhez, megnyugtató állásfoglaláshoz.

Azok, akik a tárgy szükségességét kétségbevonják, abból az alapállásból indulnak ki, hogy az iskola elsődleges feladata a szaktárgyak tanítása. Szerintük a középiskola nem politikai képző intézmény. Világnézeti kérdések tisztázásához elégséges alapot nyújtanak a természettudományok, társadalomtudományok és az osztályfőnöki órák. A tárgy bevezetése e néhány tanár véleménye szerint megerősítette az iskolai maximalizmust, és a szaktudományok feldolgozásához sem ad megfelelő segítséget.

Ez az álláspont tükrözi egyes tanárok szemléletmódját, világnézetét. Az iskolát politikamentes intézménynek képzelik el. Éppen e kispolgári álláspont ellensúlyozására mutatjuk be szerény keretek között a Horthy-rendszer iskolapolitikáját, világnézeti oktatásának tartalmát és célját. Ez az álláspont tükrözi elméleti felkészültségük hiányosságát, hiszen a tudományos világnézetet egyenrangúvá teszik a politikával.

Nem ismerik fel a szaktudományok és a dialektikus és történelmi materializmus kötelező érvényű kapcsolatát. Lebecsülik a dialektikus logika szerepét az ismeretanyag feldolgozásában. Ezek a tanárok csak felületesen ismerik a marxizmus-leninizmust, annak szerepét az iskolán belül és kívül.

Világnézetünk alapjai korszerű, tudományos világnézetet - annak alapjait - kíván adni tanulóinknak, hogy az iskolát befejezve képesek legyenek a világnézeti kérdésekben eliga-

zodni és a tanultakat érdemben hasznosítani.

A középiskola világnézeti oktatása csak olyan anyagot adhat - ez a szaktárgyakra is vonatkozik - melyet később nem kell alapjaiban megcáfolni. A tankönyv /1972-es kiadás/ tartalmát vizsgálva megfelel ennek a követelménynek. Az alapigazságok bemutatása mellett nem alkot egy tovább nem fejleszthető lezárt rendszert. A tankönyv tartalmi anyaga megfelel a tudományos világnézet követelményeinek, középiskolai szinten.

Az alapvető probléma a tankönyv nyelvezetében van. A tankönyv követelmény szintje a kifejtés során nem egységes. Megtalálható a mese-szerűség és az absztrakció keveredése. Nyelvezetében nem mindig alkalmazkodik a középiskolai anyagismeretre és ebben a vonatkozásában a tankönyv maximalista. Egyszerűbb, világosabb fogalmak alkalmazása nem csökkentené tudományos tartalmát. A tárgy feldolgozása még több problémát fog jelenteni a szakközépiskolákban, ahol kisebb óraszámban tanulják a fizikát, biológiát és a történelmet. A tantárgy gimnáziumi osztályokban megfelelő tanári segítséggel sikeresen tanítható, illetve a tankönyv használható. Sokat segítenénk az anyag elsajátításában azzal, ha megfelelő értelemszerű differenciálással valamelyest csökkentenénk filozófiai vonatkozásait.

Nem kielégítő a világnézetünk alapjait tanító tanárok és a szaktanárok tantárgyi kapcsolata sem. Tény: a szaktanárok nagy része nem ismeri az új tantárgy tartalmát, szerkezeti, logikai felépítését, ebből következően nem tudják kellően a

tárgy használati értékét elismerni. E probléma megoldására az elmúlt tanévben történtek kísérletek. Egy-egy tantestületi értekezleten vitattuk meg a tudományos világnézet és a szaktárgyak kapcsolatának kérdését.

A tudományos világnézet társadalmi szerepe nemcsak attól függ, hogy milyen válaszokat ad a világnézeti kérdésekre, hanem attól is, hogy a politikai irányzat, ennek megfelelő szervezetek - pártszervezet, KISZ szervezet - mit és hogyan használnak fel belőle.

A valóságban a marxista-leninista filozófia társadalmi hatása különböző közvetítőkön keresztül valósul meg. A tudományos filozófia orientáló funkciója sajátos értelmezést igényel, hogy politikai, erkölcsi következtetéseket lehessen levonni belőle.

A világnézetünk alapjai tárgy tanításának eddigi tapasztalataiból levonható az a következtetés is, hogy a tudományos világnézet alapjainak tanításán túl helyére kell tennünk a dialektikus és történelmi materializmus elméletét és módszerét, nemcsak e tárgy tanításában, hanem a középiskola egész oktató-nevelő munkájában. Csak így várható el az új tantárgy hasznossága, társadalmi tudatformáló szerepe, és reális politikai, gyakorlati alkalmazása.

A felhasznált irodalom jegyzéke

I.

- MM. tanterv és utasítás a gimnáziumok számára, Bp. 1968.
Országos közoktatáspolitikai aktiva 1972.szept.20. Bp. 1972.
MSZMP KB irányelvei, időszerű ideológiai feladatokról, Bp.1965.
MSZMP X. Kongresszusa, BP. 1970.

II.

- Filozófiai Kislexikon, Bp. 1970.
Fogarasi Béla: Tudomány-Világnézet-Ideológia. Magyar Fil.
Szemle, Bp. 1958. 2.sz.
Lenin Összes Művei 18. k.
Marx, Engels Művei 20. k.
Marx, Engels Művei 21. k.
Társadalmi Szemle, Bp. 1957. 7-8.sz.
Világnézetünk alapjai, a középiskolák IV.oszt. számára, Bp.1972.
Marx, Engels Válogatott Művei II. k.
T. Ojzerman: Filozófiatörténet-metafilozófia. Bp. 1970.

III.

- Gróf. Klebelsberg Kunó beszédei 1916-1926, Bp. 1927.
Fináczy Ernő: Világnézet és nevelés /tanulmányok/ Bp. 1925.
Magyar Középiskola, Bp. 1920. június.
Kornis Gyula: Kulturpolitikánk irányelvei, Bp. 1921.
Hóman Bálint: Művelődéspolitikai, Bp. 1938.

Dr.vitéz Bessenyei Lajos: Protestáns Tanügyi Szemle,
Debrecen 1935.

Magyar Pedagógia XI. évf. 3-4.sz.

Gróf. Klebelsberg Kunó: Neonacionalizmus, Bp. 1929.

Dr. Kiss István: A világnézetek harca /Magyar Tanítók
Könyvtára/ Bp. 1938.

Péter Zoltán: Világnézettani alapvetés, Debrecen, 1939.

Fináczy Ernő: Elméleti pedagógia, Bp. 1927.

Dr. Weszely Ödön: Korszerű nevelési problémák, Bp. 1927.

Tankó Béla: A világnézet kérdése és a középiskola,
Debrecen. 1923.

Kornis Gyula: Kultura és politika. Bp. 1928.

Kornis Gyula: Nemzeti megújhódás. Bp. 1929.

Weis István: Hazánk társadalomrajza. Bp. 1942.

Halasy-Nagy József: "A filozófia kistükre" 2.kiad. Bp.1939.

Tankó Béla: A világnézet kérdése és más tanulmányok.
Debrecen. 1932.

Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába. Bp. 1931.

Dr.Tankó Béla: A modern világkép kialakítói, Bp. 1938.

Lenin Művei 38. k.

Kornis Gyula: A pszichológia és logika elemei. Bp. 1926.

Pauler Ákos: A világnézet tanítása I. Magyar Pedagógia. 1909.

Tanterv a gimnázium és leánygimnázium számára. Bp. 1938.

Bartók György: A "szellem filozófiai vizsgálata". Bp. 1934.

Kornis Gyula: Filozófia a középiskolában. Bp. 1910.

IV.

Világnézetünk alapjai, a középiskolák IV.oszt.számára Bp. 1972.

Világnézetünk alapjai, a középiskolák IV.oszt.számára Bp. 1968.

— M E L L E K L E T

A Világnézetünk alapjai tankönyv /1968/ tartalmi
kivonata

Bevezetés /Nézetek és világnézet. Világnézetek találkozása.
Szakosodás és áttekintés. Ismeretek és világnézet./

I. A tudományos természetszemlélet

A modern természeti világkép kialakulása. A mozgás. A mozgás fő formái a természetben. A mikrovilág mozgásai. A makroszkopikus testek és mozgásaik. A struktúra és a mozgás egysége. A természeti rendszerek átalakulásai. A tömeg és energia megmaradása. A természeti folyamatok iránya. A természet általános törvényei.

II. A társadalom mozgása és fejlődésének fő törvényszerűségei

A társadalmak életének meghatározója a termelési mód. Az osztályok és az osztályharc. A társadalom alapja és felépítménye. A társadalom változásai. A szocialista forradalom. A társadalmi törvények és az emberi tevékenység. A társadalom mozgása és fejlődésének fő törvényszerűségei.

III. A világnézet alapkérdései.

Az anyag. A világ anyagi egysége. Az egyetemes összefüggések. A tudat. A világ megismerése.

IV. A társadalmi tudat formái.

A politikai és a jogi tudat. A hazafiság és nemzetköziség. Az erkölcs lényege és osztályjellege. Az erkölcs és magatartás.

A szocialista erkölcs. Magánélet és közélet. A vallás lényege és történelmi szerepe. A vallás megszűnésének utjai. Művészet és valóság. Művészetek és társadalom. A tudomány. A világnézet. A marxista-leninista világnézet.

V. Hazánk szocialista gazdasági és társadalmi rendje

A szocialista állam. A két világrendszer harca. A szocialista társadalmi rend kiépülése. A szocialista gazdasági fejlődés első szakasza. A termelőerők fejlesztése a szocializmus teljes felépítésének korszakában. A gazdasági mechanizmus reformja. A terv és a piac kapcsolata. Tervszerűség a szocializmusban. A népgazdasági tervezés. Az új típusú szocialista vállalat. A termelőszövetkezetek. A dolgozók életkörülményeinek alakulása. Az életszínvonal emelésének módszerei és a nemzeti jövedelem. A Magyar Népköztársaság szocialista politikai rendszere, politikai életének irányító erői. A szocialista társadalom demokratizmusa.

VI. A nemzetközi fejlődés kérdései

Korunk kapitalizmusa. A szocialista világrendszer. A két világrendszer harca és egymás mellett élése. A két rendszer gazdasági versenye. A háborúk eredete és jellege. A volt gyarmati országok népeinek küzdelme. A szocialista világrendszer fejlődésének második szakasza. A kommunizmusba való átmenet feltételei.

A tankönyv 339 oldal! Heti 3 órában kellett feldolgozni!

A Világnézetünk alapjai tankönyv /1972/ tartalmi
kivonata

Bevezetés /Világnézet fogalma. Világnézetek összeütközése.
Ismeretek és világnézet. A mi világnézetünk. Világnézet -
filozófia - vallás./

I. A tudományos természetszemlélet kialakulása

Az ókor és a középkor természet felfogása. A tudományos
természet felfogás kezdete és kibontakozása. A dialektikus
materialista természetszemlélet kibontakozása.

II. A dialektikus materialista természetszemlélet alapjai

A kimerithetetlen anyag és a sokféle mozgás. A természet
strukturája. A mozgásszintek. A természeti rendszerek át-
alakulásai. A természet egységes és örök. A természeti fo-
lyamatok iránya.

III. A dialektikus materialista társadalom felfogás alapjai

A Marx előtti társadalom elméletek. A marxizmus társadalom
elméletének kialakulása. A termelőmunka társadalmi szerepe.
A termelési mód. A tudomány és a termelőerők. A munka megosz-
tás és következményei. A tulajdon viszonyok. A javak elosz-
tása az osztálytársadalomban. Az elosztás szocialista rend-
szere. A társadalmi osztályok. Az osztályok harca. Az alap
és a felépítmény. A társadalom változásai.

IV. A felépítmény legfontosabb eszméi. A világnézet és az erkölcs

A világnézet. A marxista-leninista világnézet. A dialektikus-materializmus anyagfogalma. A világ anyagi egysége.

Az egyetemes összefüggések. A tudat helye az egységes anyagi világban. Az idealizmus. A vallás. A vallás megszűnésének utjai. A világ megismerésének törvényei. Az erkölcs lényege és osztályjellege. Er-kölcs és magatartás. A szocialista erkölcs. Magánélet és közélet.

V. A társadalom politikai élete

Politika és állam. A kapitalista társadalom napjainkban.

Osztályharc a tőkés államokban. A szocialista államok létrejötte. A szocialista fejlődés szakaszai és fő törvényszerűségei.

A szocialista állam tervező és gazdaságirányító munkája.

A magyar népgazdaság fejlődése és helye a világban. A fejlett szocializmus gazdasága felé. A Magyar Népköztársaság politikai rendszere és irányító erői. Az imperialista országok nemzetközi politikája és egymásközti kapcsolatai. Ázsia, Afrika és Latin-Amerika népeinek küzdelme a teljes felszabadulásért. A szocialista országok együttműködése. A két rendszer gazdasági versenye. A két világhrendszer harca. Küzdelem a világháború elhárításáért. Az emberiség jövője - a kommunizmus.

A tankönyv 197 oldal! A feldolgozása heti 3 órában történik.

A tanítás anyaga, az anyagra fordítható órák
száma /1/

/ IV.osztály. Évi 87 óra, heti 3 óra./

Bevezetés / 2 óra /

A világnézet fogalma, forrásai, szerepe a társadalom és az ember életében. A világnézet, a tudomány és a műveltség.

Első rész:

A dialektikus materializmus természetszemlélete /10 óra/

1./ A tudományos természetszemlélet kezdetei / 2 óra /

A természetszemlélet alapkérdései. Az ókor és a középkor spekulatív természetfelfogása. A kísérleti természettudományok kialakulása és a mechanikus természetszemlélet.

A dialektikus materialista természetszemlélet tudományos és társadalmi forrásai.

2./ A dialektikus materialista természetszemlélet alapjai
/ 8 óra /

a./ A természeti anyagfajták folytonos és diszkrét formái. A természeti jelenségek összetett volta. Az alkotórészek és az alkotórészek közti kölcsönhatások. A mozgásszintek. A struktúra az alkotórészek és dinamikus kölcsönhatásaik egysége - a mozgásszintek minőségi különbségének hordozója.

1./ Világnézetünk alapjai tankönyv. Bp. 1972. Rövid vázlata.

- b./ A természeti jelenségek kölcsönhatásai. A mozgásszintek egymásba való átmenete. A mennyiségi felhalmozás, a minőségi változás. A jelenségek közötti és a jelenségen belüli kölcsönhatások szerepe az átalakulásban.
- c./ A változás és megmaradás a természetben. Az energiamegmaradás és átalakulás törvénye. A tömeg és energia viszonya. A megmaradási törvények egyetemes jellege. A megmaradási törvények tartalma: a természet egysége és elpusztíthatatlansága. A természeti folyamatok kölcsönös meghatározottsága- a determinizmus.
- d./ A természeti folyamatok iránya. Változás és fejlődés. Az emberi nem kialakulása. A munka és a tudat mint emberi lényeg. A munka társadalmi jellege. A természet és a társadalom kapcsolata.

Második rész:

A dialektikus materializmus társadalomszemlélete / 48 óra /

1./ A társadalomszemlélet alapkérdései / 2 óra /

A Marx előtti társadalomelméletek a társadalom lényegéről, fejlődéséről és a társadalmi változások okairól. A marxista-leninista társadalomfeldolgozás tudományos és társadalmi forrásai. A tudományos társadalomfelfogás ismérvei. A történelmi materializmus.

2./ A társadalom anyagi élete: a termelési mód és a társadalom szerkezete / 12 óra /

a./ A munka és a termelés. A termelési mód, mint a társadalmak megkülönböztetésének objektív ismérve.

A termelőerők. A tudományos-technikai forradalom és korunk termelőerői.

b./ A termelési és - osztályviszonyok. A termelési viszonyok, mint gazdasági-technikai viszonyok. A termelési viszonyok mint alapvető társadalmi viszonyok. A tulajdon-viszonyok alapvető jelentősége. A magántulajdon kialakulása, az osztályok. A kizsákmányoló társadalmak. A szocialista termelési viszonyok.

A szocialista tulajdon. A nemzeti jövedelem és elosztása. A munka szerinti elosztás.

3./ A társadalom alapja és felépítménye / 2 óra /

A termelési viszonyok mint objektíválódott emberi tevékenység. A társadalom alapja: a termelési viszonyok összessége. A felépítmény és legfontosabb elemei.

Az alap-felépítmény dialektikája. A társadalmi haladás. A tudatosság és a világnézet szerepe a forradalmakban, különösen a szocialista forradalomban.

4./ A dialektikus materializmus alapkérdései. A társadalmi tudat / 14 óra /

A világnézet fő problémái. A világnézet osztályjellege.

A tudományos és nem tudományos világnézet. A dialektikus materializmus mint tudományos és forradalmi világnézet.

a./ Az anyag fogalma, a világ anyagi egysége. Az anyag, köznapi és filozófiai felfogása. Az anyag mint önálló létező. A mozgás mint az anyag önmozgása. A mozgás és nyugalom viszonya. Az anyag elpusztíthatatlansága. Az egyetemes összefüggések: az okság, a szükségszerű és a véletlen. Az objektív törvény. A dialektika törvényeinek egyetemessége és speciális érvényesülése a természetben és a társadalomban. A világ anyagi egysége: valamennyi folyamat dialektikusan determinált. A tudomány tevékenysége a világ anyagi egységének bizonyításához.

b./ Az anyag és a tudat viszonya. Eldöntésének alapvető jelentősége a világnézetben. A tudat fogalma. A fogalmi tükrözés és a nyelv. A tudat viszonylagos önállósága, önfejlődése. A hamis tudat. Egyéni és társadalmi tudat. Az idealizmus. A vallásos világnézet. A vallás retrográd társadalmi szerepe. A tudat aktivitása és a társadalmi haladás.

c./ A társadalmi lét és a megismerés törvényei. A megismerés társadalmi determinánsai. A megismerés folyamata, szakaszai, a gyakorlat szerepe. A megismerés történelmi differenciálódása. A marxista-leninista világnézet és a megismerés fejlődése. A marxista-leninista világnézet mint cselekvő, felelős társadalmi magatartás.

d./ A politika és az erkölcs. A politika mint osztály-ideológia. A mai burzsoá ideológia főbb jellemzői. A nacionalizmus. A munkásosztály politikája mint valamennyi dolgozó osztályérdekeinek kifejezője. A marxista-leninista politika tudományossága. Az erkölcs osztályjellege. A szocialista erkölcs. Erkölcsi szabadság, kötelességtudat, társadalmi felelősség.

5./ A társadalom politikai élete / 18 óra /

a./ Politika és állam.

b./ A mai tőkés államok működése.

c./ A szocialista államok fejlődése.

d./ Az állam külső funkciói. A nemzetközi osztályharc. A két világrendszer küzdelme. A proletárinternacionalizmus. A kommunista mozgalom szerepe a nemzetközi fejlődésben.

Az órakeret felosztása:

Az új anyag feldolgozására : 60 óra

Összefoglalásokra : 16 óra

Időszerű kérdések vitájára : 11 óra

T A R T A L O M J E G Y Z É K

I.	A Világnézetünk alapjai tantárgy bevezetésének szükségessége, célja és jelentősége.	1
II.	A korszerű világnézet néhány problémája, külön- ös tekintettel középiskolai oktathatóságára. . .	18
III.	A Horthy-rendszer középiskolai világnézeti oktatásának főbb sajátosságai	62
IV.	A Világnézetünk alapjai c. tantárgy szerkezeti felépítése és főbb elvei	125
	Következtetés	164
	Felhasznált irodalom jegyzéke	168
	Melléklet	170

